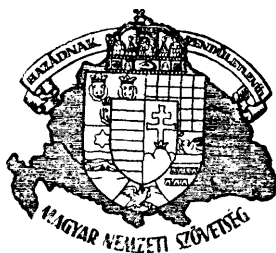


A BÉKEREVÍZIÓ KÉRDÉSE

ÍRTA

D^R. SZÁDECZKY K. LAJOS

EGYETEMI TANÁR
A M. TUD. AKADÉMIA R. TAGJA



A MAGYAR NEMZETI
SZÖVETSÉG KIADVÁNYA

BUDAPEST, 1926.

HORNÁNSZKY VIKTOR R.-T., MAGYAR KIRÁLYI UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA

„Recrudescunt diutina in clytae
gentis Hungariae vulnera.””

II. Rákóczi F. manifestuma 1704.

Előszó.

1925 jan. 29-én a Külügyi Társaságban tartott előadásomat azzal végeztem, hogy a békerevízió eszméje ezidőszerint még csak utópia, de az igazság elindult s előbb-utóbb megérkezik.

Félesztendő múltán a békerevízió felé határozott lépés történt a Dawes-féle tervzetben, mely a versaillesi béke anyagi részének törlesztési módját határozza meg.

újabb negyedév múlva a locarnói egyezményben megtörtént a második nagy lépés előre, midőn Németország, Franciaország és Belgium biztosították az egymásközi határok sérthetlenségét. A rajnai határ feletti szerződést kiegészítik azok az egyezmények, amelyekben Németország és valamennyi nyugati és keleti szomszédja — Oroszország kivételével — kötelezi magát, hogy minden esetleges viszályt döntőbírószági ítélet alá bocsátanak.

A döntőbírószági ítélethez való föllebbezés által Németország útja nyitva van a revízió felé.

A versaillesi béke megkezdett revíziója után következnie kell a trianoninak is, mint ahogy Törökország sévresi békéjét már előbb módosították a lausannei békerevízióval.

A békerevízió eszméje tehát egy éven belül az utópia álombeli reményvilágából a reális élet napvilágába lépett. Annál erősbödő hittel remélhetjük tehát mi is szomszédainkkal szemben a békerevíziót, ami nélkül állandó béke el nem képzelhető a Kárpátok övezte „született ország” területén és környékén.

Mert mélyen érezzük Nitti, volt olasz miniszterelnök Magyarországra vonatkozólag mondott szavai igazságát, hogy egy nemzet magára vállalhat minden nyomorú-

ságot és nélkülözést, de sohasem mondhat le méltóságáról és becsületéről, hacsak nem akar öngyilkos lenni, („A béke” előszavában a magyar kiadáshoz.)

Ez a tudat és a magyar nemzeti közérzet ösztönöz és sarkal engem, hogy a békerevízió kérdésével újabban is foglalkozzam és áttekintést nyújtsak arról, hogy a békerevízió eszméje minő haladást tett eddig a világirodalomban.

Bevezetesként — a kevésbé tájékozott külföldre való tekintettel — vázolnom kell a mi magyar álláspontunkat, azután ismertetem a külföldi véleményeket s záradékul levonom a következtetést a jövőre nézve.

Budapest, 1925 november 12-én.

Szádeczky-Kardoss Lajos.

Magyar ezredéves jeligék.

Honfoglalás- 896: „Huj, huj!” Hajrá!

Török harcok. 1456 (Belgrád), 1526 (Mohács)

1686 (Buda): Jézus! Jézus!

Szabadságharcok. 1703: Pro Deo, patria et libertate.

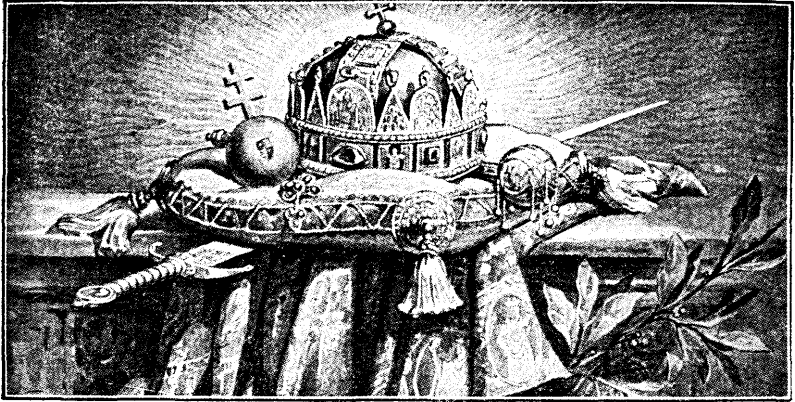
1848-49: Rajta, Rajta!

Trianon, 1920: **Nem, nem, soha!**

Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában,

Hiszek egy isteni örök igazságban,

Hiszek Magyarország föltámadásában! Ámen.



Bevezetés.

A párisi békék kíméletlen kegyetlensége páratlan a világtörténelemben.

Nincs párja a békekötés módozatának sem, ahogy azt előkészítették, tárgyalták és létrehozták. Nem békekötés volt az, hanem békerendelet, melyet a győzők (tulajdonképpen a franciák) ráparancsoltak a „legyőzöttekre”. Kihallgatás nélkül, nem kölcsönös megegyezés, hanem egvoldalú, önkényes megállapítás alapján — sic volo, sic jubeo — szövegezték meg a mélyen lealázó, gúzsbakötő határozatokat, melyeknek főcélja volt az ellenfeleket ártalmatlanná, tehetetlenné, védképtelenné tenni.

A párisi békeművesek az ellenfeleket nemhogy a békekötés asztalához ültetve meghallgatták volna, hanem még annyi lovagias kíméletben sem részesítették, hogy szabadon mozoghattak volna Parisban, a világkongresszuson, hanem valósággal internálva, a külvilágtól elzárva őrizték kijelölt szállásaikon. Ilyen lealázó, önkényes, egvoldalú és igazságtalan békekötés még nem volt a világon.

Ha összehasonlítjuk a száz évvel ezelőtt lefolyt bécsi kongresszussal, mely a hasonló nagyméretű Napóleoni világháborút befejező békekötés volt, óriási

különbséget találunk a kettő között — a párisi rovására. Akkor a győztes államok követői a legyőzött franciákat, Talleyrandot, nemcsak egyenrangúnak ismerték el, hanem megbecsülték, meghallgatták és befolyása érvényesült. A legyőzött Franciaország háború előtti területét sem meg nem csonkították, sem nemzeti önérzetében, függetlenségében, önrendelkezési jogában nem korlátozták. Mindennek ellenkezője történt Parisban. Ott lábbal tiporták a legszentebb isteni és emberi jogokat és visszaállították a középkori ököljogot, a rabszolgaságot. A történeti joggal oly cinikusan bántak, hogy a magyar béke delegációval szemben nem pirultak kijelenteni, hogy „az ezeréves birtoklás valamely területhez még nem ad birtokjogot”.

Nem vették számba előbb hirdetett elveiket és jelszavaikat sem. Az antanthatalmak, midőn 1916 decemberében a háború célját és elveit megszövegezték, kimondották, hogy ők a népek védelme és szabadsága érdekében egyesültek (pour la defense et la liberté des peuples). Wilson 1918 január 8-án kihirdetett 14 pontjában a népek önrendelkezési jogát és Ausztria-Magyarország népei számára az autonóm fejlődés szabadságát kívánta. Tehát nem a monarchia felosztását. S mi lett a népek szabadságából, az önrendelkezési jogból s az autonómiákból? Elnyomatás, önkény, zsarnokság.

A brit kormány háborús céljai között még 1918 elején sem szerepelt monarchiánk felosztása. Lloyd George miniszterelnök 1918 január 8-án kijelentette, hogy „Ausztria-Magyarország felosztása nem alkotja részét háborús terveinknek”. Pedig akkor már nagymérvű propaganda folyt az iránt. Benes Edvard a párisi cseh-szlovák komité titkára már 1916-ban kiadott egy propagandafüzetet „Détruisez l’Autriche-Hongrie!” cím alatt, melyben Felső-Magyarországot Cseh-Szlovákia, Dél-Magyarországot Nagyszerbia, Erdélyt Románia számára reklamáta. Ugyanakkor a Magyarországon lakó nemzetiségek hűségnyilatkozatokkal tüntettek anyországuk és a király mellett, mint pl. az itt lakott oláhok Románia hadrakelése alkalmával. Ellenünk propagandát a magyar államhoz nem tartozott csehek, szerbek és románok folytattak, akik idegen területek szerzése végett a nyugati fővárosokban ügynökségeket állítottak és onnan szórták rágalmaikat az állítólagos magyar elnyomatás felől. Ezek vezették félre a viszonyokat nem ismerő nyugati államférfiakat.

Pedig a nemzetiségek Magyarországon több jogot élveztek, mint bárhol másutt és boldogok lennének elszakított véreink, ha annyi joguk, szabadságuk, közbiztonságuk lenne az új utódállamokban, mint a nemzeti kisebbségeknek voltak a magyar államban. Tisza István miniszterelnök 1910 július 12-én önérettel mondhatta az országgyűlésen, hogy nincs még egy nemzeti állam kerek e világon, amely más-ajkú, idegen-eredetű polgárainak olyan széleskörű jogokat, oly nagy szabadságot biztosított volna, mint Magyarország.

Nem elnyomást, üldözést és elmagyarosítást szenvedtek nálunk a nemzetiségek (akkor nem maradhattak volna meg századokon át), hanem a túlhajtott szabadelvűség a magyar faj és nyelv jogainak sérelmére szolgált. Idegen, angol író állapította meg, hogy „az 1868. XLIV. t.-c. (az úgynevezett nemzetiségi törvény) a nemzetiségek jogos kívánalmait még az uralkodó faj jogainak sérelmére is kielégítette. A törvény legfőbb tévedése volt, hogy védte az idegen nyelveket, de elmulasztotta védeni a magyar állam nyelvének jogát, midőn az államnyelv tudását sem követelte a polgári jogok előfeltételéül. Magyarországot (úgymond), a kereszténység egykori védbástyáját és pajzsát, a magyarok teremtették és senki más, csak a magyarok tarthatják fenn. Európának vagy Angliának nincs haszna Magyarországból, ha az nem magyar”.¹

Kétségtelen történeti tény, hogy Magyarország területén először a honfoglaló magyarok alkottak egységes államot. A később befogadott és letelepített nemzetiségek mind újabbkori jövevények. Ezeket a magyar állam a magyar őslakókkal egyenlő jogú állampolgároknak tekintette; nyelvüket, vallásukat kultúrájukat nem háborgatták. Csakis így maradhattak fenn külön nemzetiségűi, gazdagodhattak, művelődhetek, emelkedhetek — egész a királyi trónig. Mi megbíztunk bennük a háború alatt is, nem sok áruló akadt közöttük. A magyar béke delegáció Parisban is azt kívánta, hogy népszavazás döntsön a vitás területi kérdésekben. Nem hallgatták meg, mert nem bíztak abban, hogy az eredmény ugyanaz lesz, mint amit Parisban előre elhatároztak. Ott pedig már eldöntötték Magyarország felosztását, hogy annak kétharmadából idegen, szövetséges

¹ Knatchbull-Hugessen: The political evolution of the Hungarian Nation. London, 1910.

országokat jutalmaznak. Hogy mekkora bűn és igazságtalanság ez: maguk a viszonyokat nem ismerő, félrevezetett békecsináló államférfiak sem tudták akkor. Utólagosan senki sem vállalja érte a felelősséget.

A következmények megmutatták, hogy nagypolitikai hiba volt ezt az Istentől, az alkotó természettől egységesnek teremtett, hegy- és vízrendszere által kikerekített és összekötött országot szétdarabolni. Elisé Reclus, a hírneves francia földrajz-tudós Magyarországot „született ország”-nak nevezte, melynek párja nincs. Egy másik híres francia történétíró, Michelet, a magyar nemzet érdemeit magasztalván a nyugati civilizáció érdekében, azt kérdezte, hogy „vájjon mikor fogjuk leróni tartozásunkat ez áldott nép: a nyugat megmentője iránt?” (Quand donc payerons nous notre dette a ce peuple béni, sauveur de l'Occident?)

Clemenceau és társai szépen fizették meg Trianonban.

És mi joron adták Magyarországot részeit a cseheknek, oláhoknak, szerbeknek? A cseheknek történelmi joguk nem volt Felsőmagyarországhoz, azt sohasem bírták. A hussziták garázdálkodtak ott egy-két évtizedig a XV. század derekán, de kiverettek. A tótok (szlovákok) árpád-kori telepítvények, kik a magyarokkal sok századon át békés, testvéries egyetértésben éltek és visszasírják a magyar uralmat, mely nekik jogot, szabadságot és kenyeret adott. Mostani szellemi és nemzeti vezérük Hlinka páter szerint: a tótok a csehek ötévi uralma alatt többet szenvedtek, mint a magyarok ezeréves uralma alatt. A nép azt éneklé hogy:

Amíg úgy köszöntünk, hogy „kezét csókolom”
 Volt kenyerünk bőven az asztalon;
 De mióta a „ma úszta” járja
 Kenyértől felkophat a szegény tót szája!

A cseh nyelv, vallás és kultúra más, mint a tót. Ez nem is kívánta a csehekkel az egyesülést: autonómiát kívánt. A pittsburgi szerződést (amire a csehek hivatkoznak) három amerikai tót egyesület kötötte a cseh emigránsokkal és ebben szintén ki van kötve az autonómia Szlovákia részére, éppen úgy, mint külön a kárpátalji Rutén-föld (Russinko) részére. A csehek egyiket sem teljesítették.

Mindezekről eltekintve, páratlan a világtörténelemben, hogy egy nemzet, amely saját uralkodóját (a császár-királyt), hazáját (Ausztriát), zászlaját (katonai eskü-

jét) elárulta: árulása jutalmául idegen országrészt nyerjen. Ezt nevezik a franciák „az igazság békéjének”. A csehek árulását, az ellenséghez pártolását Magyarország fizesse meg.

Az oláhoknak (amint őket századokon át nevezték), avagy románoknak (ahogy legújabban ők magukat nevezik) szintén nincs semmiféle történeti joguk Erdélyre. Történethamisítással ugyan ők a római Dácia lakói ivadékaiknak állítják magukat, de tényleg a XII. században kezdtek a Balkánról beszivárogni Erdélybe, ahol a török terjeszkedésével mindinkább elszaporodtak. Mint juhászok jöttek be a havasi legelőkre s lassanként szálltak alá a völgyekbe. A magyar királyoknak a közép-korban juhaikból ötvened adót (quingagesima) fizettek.

Az utóbbi évtizedekben a hármasszövetséghez csatlakoztak. A háború alatt Bratianu miniszterelnök kijelentette, hogy ahhoz a hadakozó félhez állanak, amely győzni fog. 1916 szeptember havában hátba támadták szövetségeseiket, de Erdélyből, majd Havasföldből kiverettek s megkötötték a bukaresti békét, a régi status-quo alapján. A háború végeztével a fegyverszünet alatt újra besompolyogtak Erdélybe, majd a bolsevizmus idején Magyarországra. Azt kifosztották s a végén a trianoni békében zsákmányul kapták Erdélyt s a Tiszántúl felét, 2 millió magyarral. Azóta folyik embertelen kegyetlenséggel a magyarság kiirtása, iskolák bezárása, vallásüldözés s a kisebbségi békében biztosított jogok lábbal tiprása. Földbirtok-reform ürügye alatt elszedték a magyarok földjeit. A Népszövetség mindezt tűri, az igazság békéje nagyobb dicsőségére.

A szerbeket a török invázió idején (tömegesen 1690-ben) fogadták be a magyarok, mint menekülteket Délmagyarországra. A vendégszeretetért hálából elszakították a menedékhelyet. A szerb azonban legalább nyílt ellenség volt és harcolt vitézül. A cseh és oláh még ezt sem mondhatja el Ok árulással szereztek országrészeket. Az oláh bocskoros katonák azt énekelték Erdélyben 1918 december havában, hogy „országot nyertünk vér nélkül”.

A franciák ezt nevezik az igazság békéjének, a civilizáció diadalának.

*

Hetedik éve immár, hogy a magyar lelkeken ott ül a sötét gond, hogy meddig fog még jelenlegi balsorsunk tartani.

Mint a villámcsapás ért bennünket a háború elvesztése. Külellenség nem tudott beférkőzni elszántan védett határaink közé: a mi hadaink állottak mélyen bent a Balkán országaiban. Végül mégis, a fegyverszünet feltételeinek alattomos kijátszásával, a ki- és levert ellenség s a belső árulók szennyes áradata özönlötte el országunkat. A fennen hirdetett igazságos békekötés helyett nekünk kellett legdrágábban (hazánk megcsonkításával) megfizetnünk a háború költségeit.

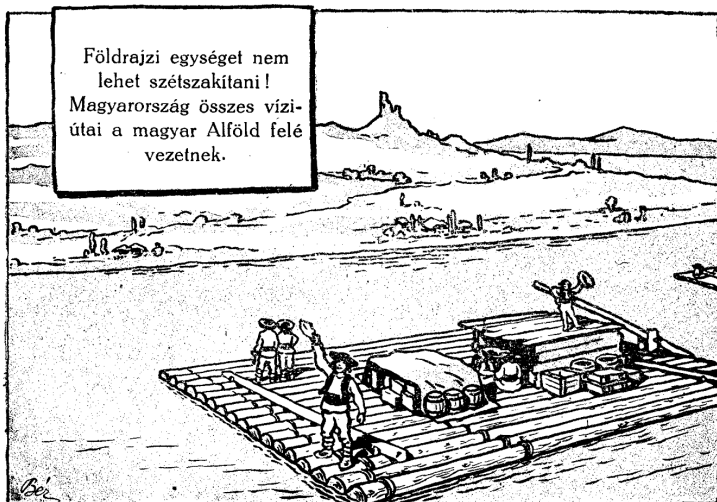
A ránk diktált békében nálunk senki sem nyugodott meg s lehetetlennek tartjuk annak megtartását. Anyagi erővel nem védekezhetünk, de minden erkölcsi és szellemi fegyvert fel kell használnunk, hogy a nagy igazságtalanságot mely hazánkat érte, megszüntessük.

Reményt merítünk az általános európai helyzetből, hogy a béke még hét év múlva sem állott helyre, sőt a zűrzavar növekedik mindenfelé. Politikai, pénzügyi, gazdasági, társadalmi bajok követelik, sürgetik a valódi béke helyreállítását. Lessük és figyeljük a reménysugarakat, melyek hazánk borús egét felderítsék és hitet, erőt nyújtsanak a további kitartásra.

Ilyen biztató jelek mutatkoznak azokban a külföldi kritikákban, melyek a párisi békét tarthatatlannak ítélik és sürgetve követelik a revíziót.

Mindinkább szaporodnak azok a nyilatkozatok és könyvek úgy Európában, mint Amerikában, melyek azt mutatják, hogy a világ lelkiismerete felébredt, s azt bizonyítják, hogy ez így nem maradhat, hogy Európa visszahanyatlott, „a világ a feje tetejére állt”, amit a párisi béke csinált, „az az öngyilkosság politikája”.

Ezek közül kívánom ismertetni a békekötések kritikájával és a revízió kérdésével foglalkozó legfőbb műveket, amelyek a volt ellenséges országokban jelentek meg. A központi hatalmak országaiban megjelent könyvekre és kritikákra nem terjeszkedem ki, egyrészt azért, mert mint érdekelt felek pro domo iratait részrehajlónak mondhatnák, másrészt oly rengeteg irodalma van főként Németországban, hogy százakra megy számuk. Kivételt eggyel tettem: egyik koronatanúnak, a német trónörökösnek a háborús felelősségről írt művét besorozván ismertetésem körébe. Ez a legújabb német álláspont hű tolmácsolója.



I. Angol és amerikai kritikák.

A legelső kritika még a béketárgyalások folyamán, az első, az ú. n. versaillesi béke megkötése után jelent meg és méltán nagy feltűnést keltett világszerte

1. Keynes John Maynard műve: *The economic consequences of the peace* (Cambridge 1919); magyarul: *A béke gazdasági következményei* (Bp. 1920); németül: *Die wirtschaftlichen Folgen des Friedensvertrages* (München 1920).

Keynes, a cambridgei egyetem nemzetgazdaságtani professzora, a brit államkincstárt képviselte, mint a pénzügyminisztérium megbízott szakértője, a párisi békekonferencián (1919 június 7-éig); de meggyőződve, hogy ott nem a méltányosság és igazság, hanem a bosszú és a rosszakarat vezérli a főintézőket, tisztességéről lemondott és megírta éles kritikáját a „kárthágói béke” felől, melyet a civilizáció történetében a leggyalázatosabb cselekedetnek nevezett. A vak szenved-

dély, a kapzsiság sugalmazta ezt a békeszerződést, amely a Wilson-féle 14 pontban foglalt elvi kijelentéseknek nem megvalósítása, hanem megcsúfolása. Következmenyei nemcsak a kifosztott és tönkretett Németországot sújtják, hanem kihatásában a nagybeteg Európát is az anyagi züllés és éhínség felé sodorták. Megjelöli a módokat, melyekkel Európa gazdasági életét megmenthetőnek véli s ezek közt legfőbb: a békeszerződés revíziója, a háborús, szövetségek közötti tartozások törlése stb.

Magyarországgal különösen nem foglalkozik; a trianoni béke még akkor nem volt meg, de annyit megjegyez, hogy sokat szenvedett, a bolsevizmus feldúlta, az oláhok kifosztották, valutája leromlott és hogy adósságai és jóvátételi kötelezettségei törlendők.

2. E vádirat után két év múlva jelent meg **Keynes** második műve: **A revision of the treaty** (London 1922); magyarul: A békeszerződés revíziója; németül: Revision des Friedensvertrages (München és Lipcse 1922).

A békeszerződések hatását és addig elért eredményeit ismertetve, megállapítja, hogy addig a békeszerződés semmi része sem volt végrehajtva, kivéve a területfváltoztatásokat és a „legyőzöttek” leszerelését. Európa válságos gazdasági helyzete addig meg nem javulhat, míg a varsaillesi béke revízió alá nem kerül; javaslatokat tesz a jóvátételi összegekre nézve, melyet a jóvátételi bizottság 138 milliárd márkában állapított meg. Németország fizetési kötelezettségét és lehetőségét 30 évre kiterjedő 36 milliárd (évenként 1260 millió) aranymárkában vélné méltányosan megállapítandónak. Ezzel tízszeresen visszafizetné azt, amit 1870-ben elvitt.

Elítéli a megszállások rendszerét, kétségbevonva arra nézve Franciaország jogát. Amerika és Anglia mondjanak le az európai államoknak adott kölcsönükről és a német jóvátételből reájuk eső részről, a többit oszszák föl Franciaország és Belgium maguk között. Ha Franciaország, mint Shylock, követeli az ő egy font húsát Németország, testéből, akkor ő is fizesse meg, amivel az Egyesült Államoknak és Angliának tartozik. A többi államokra szintén ajánlja az adósságok és Magyarországra nézve a kártérítés törlését. (Keynes könyveit ismert. Furmann F. a Külügyi Szemle 1923. évf. 175.1.)

Anglia után nemsokára megszólalt Amerika lelkiismerete.

3. Lansing Róbert, Wilson kabinetjének külügyi államtitkára és az Amerikai Egyesült Államok párisi béke delegátusa, könyvet írt a Versaillisi béketárgyalásokról: *The peace negotiations* (London, 1921), amely németül is megjelent: *Die Versailler Friedensverhandlungen* c. a. (Berlin, 1921. 245. 1.)

Lansing Wilson felszólítására 1920 febr. 12. lemondott a külügyi államtitkárságról s azt megokolandó, elősorolja az ellentéteket, melyek őt az elnöklői elválasztották. Nem helyeselte — úgymond — Wilson személyes részvételét a béketárgyalásokon, mert előre látta, hogy az őt le fogja járítani, ami be is következett. Wilson az ő népszövetségi eredeti tervét, mely kölcsönös biztosíték leendő nagy és kis nemzetek részére politikai függetlenségük és sérthetlenségük érdekében, feladta. A nemzetek egyenlő jogosultságának elvét feláldozva elfogadta, hogy az erősebbek joga érvényesüljön és az őt győztes nagyhatalomnak legyen döntő szavazata.

A Wilson által 3. pontjában hirdetett önrendelkezési jogot Lansing már alapjában elhibázottnak tartotta. Maga a szó „önrendelkezés” dinamittal van megtöltve. A békekötés megmutatta, hogy ez hova, mire vezetett a gyakorlatban. Felhossa Cseh-Szlovákia példáját, idegen nemzetségek új államokba átkapcsolását. Területi jogigények szabályozásánál sokféle szempontot kell tekintetbe venni: néprajzi, gazdasági, földrajzi, történelmi, stratégiai tekinteteket. Mindezt a békekötésben egyoldalúlag, részrehajlóan alkalmazták, vagy tetszés szerint mellőzték. Így Ausztriának megtiltották a Németországhoz csatlakozást. Az önrendelkezési jog pusztá frázissá vált. Ezt a nyugtalan politikai elemek sok országban a meglévő államrend felbontására használták ki, sok helyt erőszakkal vették el ennek alapján a felségjogot területek és államközösség felett olyanok kezéből, akik azt régidőtől fogva teljes joggal gyakorolták. (Erre alig hozhatott volna fel égbekiáltóbb példát Magyarország sokszoros megcsönkítésánál!) Földéhes nemzetek területi igényeiket az önrendelkezési jogra való hivatkozásra alapították. (Cseh, oláh, szerb!) Az önrendelkezés jelszava a politikai szétbomlasztást idézte elő. Ez az elv a gyakorlatban hitelvesztetté vált és félredobandó, midőn nemzetek biztonságával, történelmi jogokkal, meg gazdasági érdekekkel áll összeütközésben. Wilsonnak ezt a végzetes tévedését Lansing veszélyesnek tartotta a béke jövőjére.

Wilson csak úgy tudta Parisban az ő népszövetségi tervét keresztülvinni, hogy engedte, hogy az ő eredeti, világháború elleni ideális tervezete a békekötés végrehajtását biztosító szervezetté alakíttassék át. A nemzeteket biztosító szövetségből a győztes nagy államok védőszövetsége lett. A nemzetközi ügyek szabályozásánál így nem a jog és törvény, hanem a hatalom és erőszak fog uralkodni.

Wilson egyik pontja elítélte a titkos diplomáciát. Ő maga azonban mindent titokban tárgyalt Parisban a győztes nagyhatalmak miniszterelnökeivel. Olyan béke lett belőle, melyet a nagyhatalmak nemcsak az ellenségnek, hanem kisebb szövetségeseiknek is diktáltak. Titkoság és cselszövények bemocskolták a párisi tárgyalásokat. Eredménye is csalás és cselszövény lett. Igazolták a titkos diplomáciáról szóló gúnyos megállapítást, hogy a diplomata olyan becsületes ember, akit azért alkalmaznak, hogy országa javára hazudjon! A párisi békekötések a diplomaták jóhírnevét nem állították helyre, hanem még inkább rontottak rajta.

Végkövetkeztetése, hogy a békekötés követelései nemcsak kemények és megalázók, hanem sok közülök teljesíthetetlen. A népszövetség eredeti célját, hogy a háborúkat megakadályozza, nem fogja elérni, mert abból éppen új háborúk fognak keletkezni. A Népszövetség a hatalmasok eszköze, hogy elnyomja a leszerelés által védtelenné vált nemzetek törekvéseit. A legyőzött népek azok kezébe adattak, akik őket gyűlölik; gazdasági forrásaikat elvonták és másoknak adták. Évekbe kerülhet, míg a jármot le tudják rázni, de hogy megkísérlik, olyan kétségtelen, mint ahogy az éjszakára nappal következik.

A békeszerződések nem fognak békét hozni, mert az önérdék futó homokjára vannak építve.

4. Az angol kritikák között meg kell emlékeznünk azokról a felszólalásokról, melyek **az angol parlamentben** mellettünk elhangzottak.

Elliot kapitány 1920 március 5. az angol alsóházban a magyar kérdéstről szólva kijelentette, hogy Magyarországnak e szerződés szerint határai teljesen lehetetlenek. Soha ilyen határokat nem láttunk a világon stb.

Lord Newton az angol felsőházban 1920 március 30. azt mondta, hogy Magyarország a háború előtt virágzó ország volt. Európában a legtekélyesebb földrajzi és gazdasági egység; és ezt most szét akarják bontani, Elszakítandó népeit arra ítélik, hogy magasabb

műveltségüket alacsonyabbal cserélik fel. A legrosszabb az, hogy három és félmillió színmagyart és másfélmillió németül beszélő magyart szándékoznak, mint megannyi állatot, egyik államból a másikba áthajtani, anélkül, hogy megkérdeznék véleményüket. Népszavazást kíván.

Viscount Bryce ugyanakkor a magyarok és székelyek érdekében melegen felszólalván, az egyetlen helyes módnak a népszavazást ajánlotta. A magyar rendkívül fennkölt gondolkozású nép. Erős érzéke van a nemzeti hazafiasság iránt és nem fog belenyugodni, amit igazságtalannak tart.

Hasonlóképp nyilatkoztak lord Montagu of Beaulieu, lord Sydenham.

Bryce ismételve felszólalt később is Magyarországra érdekében.

Viscount James Bryce történetíró, volt oxfordi egyetemi tanár, több ízben miniszter, 1907—14-ig washingtoni angol nagykövet, a trianoni béke ratifikálásakor az angol lordok házában meleg rokonszenvvel szólott Magyarországról, élesen elítélte a ránk diktált erőszakos békefeltételeket és tiltakozott az igazságtalanságok ellen.

Magyarország — úgymond — Európa legrégebb királyságainak egyike, melyben rendkívül szabadságszerető nép él. Magyarország nevezetes szerepet játszott a világtörténelemben, sok századon keresztül küzdött a szabadságért a Habsburgok ellen és mindig meleg rokonszenvvel viseltetett Anglia iránt... Bebizonyítható, hogy miniszterelnöke, Tisza István gróf, a háború kitörését megelőző tárgyalásokban arra törekedett, hogy meggátolja a háborút...

A béke eredményeiről ezeket mondja:

Kelet-Európában és a Balkánon oly különféle nyelvű és fajú lakosság él vegyesen, hogy lehetetlen minden egyes községet saját fajtájú kormány alá rendelni. De a párisi békekötések túllóttek a célon. A nemzetiségi önrendelkezés elvét egyszerűen az ablakon dobták ki oly esetekben, midőn az lett volna a helyes/hogy alkalmazták. Vegyük pl. a székelyek esetét. Ezek Erdély határszélein laknak a moldvai határ és Marosvásárhely között. Miért ne lehetett volna a magyar határt úgy megvonni, hogy Erdély magyar részeit és a Székelyföldet magába foglalta volna. És ha ez nehéz lett volna, miért nem oldották meg a kérdést korridor útján, mely a székelyeket Erdély magyar lakosságával kötné össze.

Vagy miért nem biztosítottak neki autonómiát, ahelyett hogy ezt a tiszta magyar népet az idegen és nem óhajtott román uralom alá rendelték, amely már is megmutatta, hogy mire használják fel a szerencsétlenül nekik adott hatalmat!



NÉPESSÉG:

Magyar	{	91'4 ⁰ / ₁₀₀	Oláh	{	5'8 ⁰ / ₁₀₀	Német	{	2'2 ⁰ / ₁₀₀
		58,421			3,604			1,416

Megbocsáthatatlan, hogy tiszta magyar városokat, mint Kolozsvár, Nagyvárad, Arad Romániának adtak; azon ürügy alatt, hogy vidékük jelentős mértékben oláh lakosságú. Mert ez azt jelenti, hogy ezeknek a városoknak, honnan a felvilágosodás kiáradt a vidékre, honnan a falvak lakossága a magasabb civilizációt, a kultúrát

kapta, értelmes, művelt, kereskedőszellemű lakosságát kiszolgáltatták és feláldozták az alacsonyabbrendű, műveletlen néptömegeknek s az egész ország kárt szenved amiatt, hogy a magasabb magyar kultúra háttérbe szorult.

Pozsonyt a cseheknek adták, hogy dunai kikötőjük legyen. De nem volt szükséges e célból túlnyomóan magyar lakosságú területeket odaadni a cseheknek. Pozsony és Kolozsvár jeles egyetemeit elvették a magyaroaktól. Elvették tőlük összes erdőiket, nagy magyar Alföldet félkörben körülfogó hegyvidéket.

Azt mondják, hogy gondoskodtak a kisebbségek védelméről. Máris kitűnt, hogyan védelmezik a kisebbségeket: úgy, hogy az oláhok tűzzel-vassal irtják a magyar nyelvet és terjesztik helyébe a románt. Mióta az oláhok bevonultak az országba, napirenden vannak a zaklató vallási és faji üldözések.

Amit a nagyhatalmak ma művelnek, nem egyéb,, mint hogy régi bajokat új bajok teremtésével próbálnak gyógyítani a Wilson 14 pontja elhagyásával.

Reméljük, hogy Magyarország ismét újjá születik. Én nem féltém Magyarország jövőjét, mert ami egy országot nagygyá tehet: az a néplélek, és a magyar nép lelke nem törött meg!

(Bővebben Bryce felett a m. nemzetgyűlésen 1922 jan. 25. tartott emlékbeszédemben. Külön is kiadták az angol beszédek.)

5. Az Amerikai Unitárius Egyházi Bizottság jelentése Erdélyről a román uralom alatt.

Az Amerikai Unitárius Szövetség bizottságot küldött ki 1920-ban Erdélybe, hogy vizsgálja meg az unitárius egyházközségek helyzetét. A bizottság jelentésének rövid kivonatát közöljük a következőkben:

1920 októberében, a brit és külföldi, valamint az Amerikai Unitárius Szövetség az erdélyi unitárius egyház román uralom alatti viszonyainak tanulmányozására kiküldötte Drummond H. Vilmost. Az ő jelentése nyomán az amerikai Unitárius Szövetség igazgatósága az erdélyi egyház helyzetének enyhítésére bizottságot alakított.

A bizottság tekintélyes pénzüsszeget gyűjtött. Ezen alap kezelésére, valamint, hogy az amerikai unitáriusok üdvözlét erdélyi hitsorsosaiknak megvigyék, háromtagú delegációt küldött ki. Ez a háromtagú bizottság meglátogatta a legtöbb hitközséget; összesen 105 várost és falut, vagyis kilenc kivételével az összes felekezetük-béli anyaegyházakat az országban.

A román megszállás óta e misszió tagjai voltak az első külföldiek, kik ilyen alaposan beutazták Erdélyt. Rendkívül jó alkalmuk volt megfigyelni a román kormányzati módszert és ennek eredményét, különösen a magyar egyházakat és iskolákat illetőleg.

I. Jelentésükben általános megfigyelések során elmondják, hogy három hónapi ott tartózkodás után arra az eredményre jutottak, hogy a román uralom Erdélyben lehetetlen helyzetet teremtett. Tekintet nélkül arra, vajjon teóriailag indokolt-e e terület átengedése vagy nem, több mint kétmillió nyugati műveltségű és erkölcsű egyént helyez egy félig keleti erkölcsű és műveltségű nép uralma alá. A Balkán-fertőt kiterjeszti egy országra, mely eddig ment volt tőle. A helyzet szakasztott ugyanaz, mintha az Egyesült Államok délnyugati vidékét részben Mexikóhoz csatolnák és több millió amerikait arra kényszerítenének, hogy ezen utóbbi államban kifejlődött kormányforma alatt éljenek.

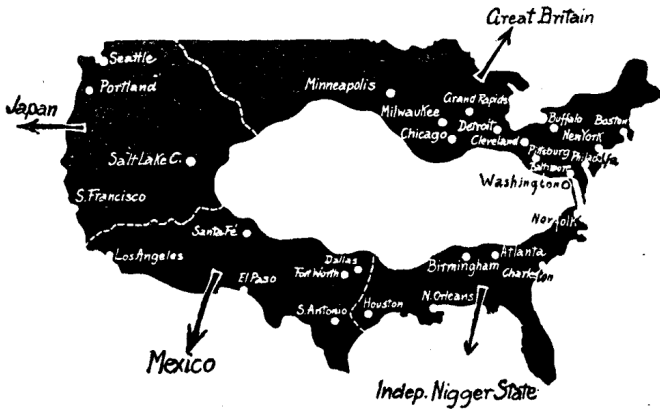
Az a véleményük, hogyha csak Erdélynek önállóság nem biztosítatik, legalább is olyan mértékben, mint azt Anglia a búr háború után Délafrikának megadta, magyarok számára egyáltalán lehetetlen lesz az országban maradás, a magyar intézmények pedig rohamos hanyatlásnak fognak indulni és rövidesen kipusztulnak. úgy látszik, a román politika kezdettől fogva szándékosan erre a célra irányult.

Közvetlen eredménye a magyar lakosságnak teljes egységessé tömörülése az új uralommal szemben. Katholikus, református, unitárius és zsidó, az arisztokrácia, a középosztály és a parasztság mind eggyé lettek. Mindenfajta különbség, minden érdekellentét megszűnt ezen egy közös érdek előtt.

A módszer, mellyel a román kormány Erdély romanizálását megkísérli, általában számkivetés és idegenbetelepítés, üldözés és terror. Az iskolákkal és az egyházakkal mint a nemzeti érzület központjaival szemben tanúsított magatartásuk példátlan a történelemben.

Eszközeik: 1. *a számkivetés és telepítés.* Az első lépés, mindjárt a román megszállás elején, mindazoknak, kik nem Erdélyben születtek, Magyarországra való visszaküldése volt. A második rendszabály értelmében, mely a magyar vezetőemberek ellen irányult, mindenemű hivatalos állásokban levő egyének — tanárokat is beleértve — felszólítottak egy román kir. alattvalói

hűségkü letételére. Ezt a legtöbbben megtagadták, mert a békekonferencia akkor még nem döntött Erdély hovatartozása felett. Az eredmény, mint azt — joggal fel-



Citizens of the U. S. A.!

Would you accept this peace?

It would be the same which was forced upon Hungary:



Az É. A. Egyesült Államok trianoni térképe.

tehető — a románok előre látták, egy hatalmas kívándorlási mozgalom megindulása volt a hivatalnoksztály tagjai és családtagjaik között és természetesen ennek következtében a városok és községek elárasztása új, az erdélyi, de főleg bukaresti románok köréből sebtiben kinevezett tisztviselőkkel.

A legmeghatóbb számkivetési eset, melyet alkalmunk volt megfigyelni, az volt, mely májusban azalatt történt, míg Kolozsvárt voltunk. A románok akkortájt lefoglaltak egy magánalapítványból fenntartott magyar siketnémák és vakok részére felállított intézetet. Az erdélyi gyermekeket szétküldték otthonaikba, azokat, kik Magyarországon születtek — számra tizenötöt — fejenként öt kiló kenyeret adva nekik, egy marhavagonban átszállították a határon. Egy a gyermekeket elkísérni akaró orvosnak az ehhez szükséges engedélyt megtagadták.

2. *A kicsinyes üldözések.* Az erdélyi magyaroknak nem a legkönnyebben elviselhető megpróbáltatásai közé tartoznak az apró bántódások, a túsúrások, kicsinyes önkénykedések, melyekkel egy ellenséges indulatú adminisztráció állandóan zaklatja őket. Egyik fő zaklatási eszköz a nyelv. Minden érintkezés a hatóságokkal román nyelven kell, hogy történjék.

Hasonló zaklatásokra más alkalmat a román ünnepek sorrendje nyújt. Román nemzeti és egyházi ünnepeken minden városban — s a városi lakosság legnagyobb része magyar — minden háztulajdonos megszabott nagyságú román zászlót köteles kitűzni. A görög keleti egyház kalendáriumuma egy héttel elmarad a nyugati mögött. A magyarok ennél fogva arra kénytelenek, hogy miután saját ünnepeiket megülték, még a következő héten is bezárják boltjaikat és beszüntessék munkájukat egy-két napra, míg a románok — kik közül esetleg csak kevés van a községben — ünnepeiket tartják. Egyes ilyen ünnepeken a magyaroknak az ünnepi szertartásokon való részvételt is elrendelik. A rendelet egyebek közt meghagyta, hogy az egyházi hatóságok papi ornátusban és az összes állami és felekezeti iskolák tanulói és tanárai vallás- és felekezeti különbségre való tekintet nélkül vallásos körmenetben vonuljanak a görög keleti egyház által tartandó Te Deumra.

Nemzeti emlékművek lerombolása és megcsonkítása is növeli az elkeseredést. Marosvásárhelyt ledöntötték Petőfi, a legnagyobb magyar költő, valamint nemzeti hősöknek, mint Rákóczinak, Kossuthnak és Bemnek szobraikat.

Egyes helyeken a gyülekezésre vonatkozó törvényt nek (amennyiben több mint három ember jön össze) szigorúan érvényt szereztek, letartóztatták őket.

A csendőrök önkénykedésének semmi sem áll útjában. Sok helyt hallottuk, hogy nemcsak a maguk számára, de Romániában élő családjaik részére is szabadon rekvirálhatnak élelmiszert.

3. A *terror*. Az országban tett utazásunk alatt megérlelődött bennünk a meggyőződés, hogy az atrocitások hozzátartoznak egy jól megfontolt politikához, melynek célja, hogy a magyar lakosságot állandó félelemben tartsa.

4. *Letartóztatások és internálások*. Sepsiszentgyörgyön egy június 13-ikán tartott gyűlésünk után, az unitárius egyház kurátorát letartóztatták és letartóztattak vele együtt még egy magyar nemzetiségű egyént; őket az éjjelen át börtönben tartották, mert a jelenlevők egy része önkéntelenül rázendített a Himnuszra. (Nincs törvény vagy rendelet, mely tiltja ezen himnusz éneklését Erdélyben.) Sok olyan esetet hallottunk, ahol a hirtelen letartóztatást, ítélethozatal nélkül hosszú fogság vagy internálás követett.

5. A *botozások*. A botbüntetéssel, mely még mindig szokásos náluk, a románok tetszésük szerint éltek, hogy az erdélyi magyarokat terrorizálják. Botoztak minden közvetlen ok nélkül is — gyanúra, vagy pusztán hogy terrorizáljanak.

II. A magyar egyházak. Ezeket a román kormány kétségtelenül a nemzeti érzület fő erősségeinek tekinti s ez bizonyos tekintetben így is van; mert felekezet és nemzetiség igen szoros összefüggésben van egymással Erdélyben: a magyarok mind reformátusok, róm. katolikusok, unitáriusok vagy lutheránusok lévén, míg a románok vagy görög keletiek, vagy görög katolikusok. A román hatóságok éber felügyelete súlyosan nehezedik ennél fogva a magyar egyházakra és működésükre. Eleget láttunk ahhoz, hogy meggyőződhattunk róla, hogy ezen intézmények gyöngyítését — a romanizálás gyors sikere érdekében szükségesnek tartják.

1. A *lelkészek üldözése*, a községben elfoglalt előkelő állásuk miatt, kezdettől fogva folyik. A román politika mint általában, úgy velük szemben is a vezetőszerepre hívatottak elnyomására tört. Azon száz lelkész közül, akikkel találkoztunk, soknak volt mit elbeszélnie az új hódítók felől szerzett tapasztalatairól. (Arról a kilencről külön is megemlékeznek, akiket ténylegesen letartóztattak!)

2. *A gyülekezetek korlátozása.* A gyülekezeti jog korlátozása a hitközségek vallásos működését komolyan megnehezíti. Azt láttuk, hogy a fiatal emberek társas összefüggéseiről majdnem mindenütt le kellett mondani ezen korlátozások miatt. Istentiszteletek kivételével gyülekezetek tartása csak egy cenzor jelenlétében és külön engedély kikérése mellett lehetséges. Engedélyt gyakran nagyon nehéz szerezni. Hallottunk esetekről, mikor az engedélyben a gyűlés határidejét három hónappal későbbre tűzték ki. Székelyföldön, hol úgyszólván senki sem tud románul és hol a faluk meglehetősen félreesnek, számolni kell a költségekkel is. A kérvény lefordítása és a cenzor költségeinek fedezése 100 vagy még több koronát tesz ki; ami falusi méretek szerint tekintélyes összeg.

Az egyházak gyöngítésének leghathatósabb eszköze azonban az úgynevezett „agrár-reform.” Ezen törvény gyakorlati alkalmazásából eleget láttunk, hogy arra a meggyőződésre jussunk, hogy azt a magyar egyházak hatalmának és befolyásának csökkentésére használják. Az egyházi törzsvagyon legnagyobb része — mint ez mezőgazdasági államnál természetes — földbirtokban fekszik. Ezeket nagyjából elkobozták.

A számos felhozott példa között szerepel a kolozsvári unitárius kollégium épületének eltulajdonítása is, bár ez nem a birtokreform törvény alapján hajtott végre, hanem közönséges rekvirálás volt. Októberben az épület összes lakóit kilakoltatták, hogy a román vasúti igazgatóságnak helyt adjanak. Ez a hitközségre lakbérben nagy veszteséget jelent. Mindezek ellenére azonban minden kísérletük, hogy a kormánytól a lakbért megkapják, eredménytelen maradt.

III. *A felekezeti iskolák.* A román megszállás előtt az erdélyiek gyermekeiket vagy állami, vagy az államtól segélyezett felekezeti iskolákba járatták. A román hatóságok mindent elkövettek, hogy az iskolák feletti felügyeletet megszerezzék; az állami iskolákat teljesen átvették, a felekezeti iskoláktól minden támogatást megvontak. (Számos példával illusztrálják!)

Köztük Marosvásárhely pl. és más nagy városokban a városi iskolákat átvette az állam és a tanítás nyelvét a román tette. Míg nekik importálniuk kellett diákokat, hogy a magasabb osztályok számára hallgatókat szerezzenek, a magyar gyermekek alig férnek el a rendelkezésükre meghagyott épületekben.

IV. A kisebbségekről szóló szerződés megszegése. Erdélyben tett megfigyeléseink azt mutatják, hogy a románok az általuk 1919 december 9-én aláírt szerződést, mely úgy a régi román királyság, mint a hozzácsatolt területek összes lakóinak, bármily vallású, nemzetiségű és anyanyelvűek, igazságot és szabadságot biztosít, több esetben megszegték.

Ilyenek: 1. *Az egyházi alapítványok elvonása.* Az unitárius és más egyházak földbirtokának kisajátítása ellentmond magának a rendeletnek, melynek alapján a kisajátítás történt és azt a következtetést vontuk le, hogy a kisajátítások célja inkább az egyházak gyöngítése, mint a vagyontalanok földhöz juttatása.

2. *Az iskolai tulajdon elkobzása.* Községeknek és hitközségeknek tulajdonát képező épületek lefoglalása és lakbérkövetelése a jogos tulajdonosoktól azok használatáért ugyanolyan természetű szerződésszegés. A községi vagy felekezeti vagyont képező épületek lefoglalása beleütközik az 1919. dec. 9-iki szerződésbe is, mely szerint „vallás és közoktatás ügyben Románia kész az erdélyi szász és székely községeknek a román állam legfelsőbb felügyeletének fenntartása mellett teljes helyi autonómiát biztosítani.”

3. *Állami segélyek elvonása.* Magyar egyházak és iskolák jelenleg nem élveznek állami segínyt Erdélyben. Az 1919 dec. 9-iki szerződés kiköti, hogy oly városokban és vidékeken, ahol tekintélyes számú nemzetiségi, felekezeti vagy nyelvi kisebbséghez tartozó román alattvalók laknak, ezen kisebbségek tekintetbe veendő, az állami, városi vagy más közalapítványból, iskolai, vallási vagy jótékonyági célokra juttatott összegek hovafordításánál, illetőleg méltányos arányban részesítendő ezen összegek élvezetében. Azt hisszük, hogy amíg a román állam a görög keleti egyházat és annak iskoláit közalapítványokból segíyezi, a szerződés ezen pontjának értelmében kötelezve van más felekezeti hitközségek és iskolák aránylagos segítézésére.

4. *Egyéni szabadság korlátozása.* Az egyéni szabadság megsértésének egy szembeszökő módja ismételten magára vonta figyelmünket. Az 1919 dec. 9-iki szerződés elrendeli, hogy „oly egyének, akik éltek szabad állampolgárság választási jogukkal, kötelesek 18 hónapon belül azon államba tenni át tartózkodási helyüket, melynek állampolgárai lenni kívánnak. Román területen esetleg levő ingatlanukat azonban jogukban áll meg-

tartani.” Oly sokakkal találkoztunk, akiknek megtagadták az engedélyt, hogy addig Magyarországra mehesse-
senek, míg erdélyi ingatlanaikon túl nem adtak. (Példákat sorolnak fel!)

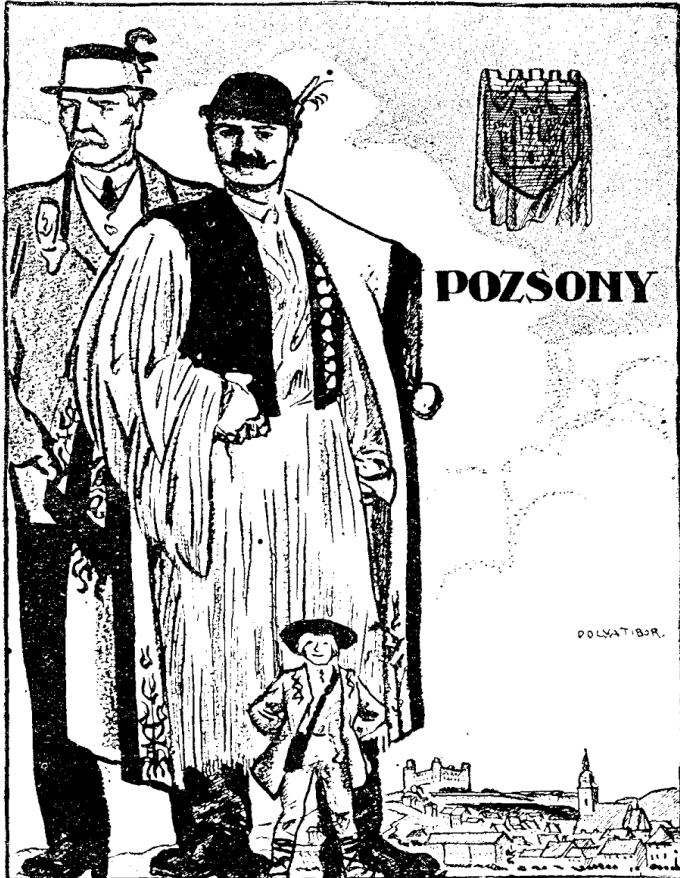
Utóirat. Az „Inquirer” 1920 okt. 30-iki számában Drummond W. H. a következőket írja: Mr. Snow (Boston) fennebbi jelentése több mint száz hitközség gondos tanulmányozásán alapszik, melyeket egy több mint három hónapig tartó körút alkalmával az ország különböző részeiben meglátogattak. Mindenre kiterjedő részletességgel, melyet csak az ő és társai bátor vállalkozása tett lehetővé, foglalja össze a román hatóságok ellen emelt súlyos vádakát. A régi protestáns egyházat, úgy az unitáriust, mint a reformátust, a kipusztulás veszélye fenyegeti. Ez a legkomolyabb vallásügyi kérdés jelenleg Európában. Ha Erdély nem esne oly távol és ha bennünket nem foglalnának el annyira saját súlyos gondjaink és aggodalmaink, országunk visszhangzana a tiltakozástól. De a vallásszabadság és józan kormányzat hívei a jelen esetben sem nézhetik ezt közönnnyel. (Kiadta a „Népies irod. Társaság” Budapesten, 1921. Vilmos császár-út 55.)

6. A Református Presbiteri Világszövetség jelentése az oláh uralom alatti Erdélynek helyzetéről. (Megjelent a Szövetség „The Quarterly Register” folyóiratának 1921. febr. számában s kiadta magyar, angol és francia nyelven a Népies Irodalmi Társaság.)

A Szövetség a magyar ref. egyház, mint a Szövetség egyik tagja ismételt kérelmeinek akart eleget tenni; mert a magyar ev. ref. egyház segítségért esdő levelekben fordult a fenyegető feldarabolás és a fegyverszünetet és békeszerződést követően elszenvedett üldözések tárgyában a Szövetséghez. A Szövetség 1920 április elején elhatározta a magyarországi protestáns egyházak meglátogatását és hogy bizottság küldessék ki Erdélybe. A bizottság 1920 ősz elején sorrendben látogatta meg Prágát, Brünnt és Pozsonyt Cseh-Szlovákiában, Budapestet és Debrecent Magyarországon, Nagyváradot, Kolozsvárt és egynéhány más központját a protestáns vallásos életnek Erdélyben és végül Bukarestet.

Jelentésükben kiemelik, hogy az egyházi és állami hatóságok mindenütt a legnagyobb udvariassággal fogadták őket s az a meleg és lelkes fogadtatás, melyben Magyarországon és Erdélyben részesítették, mélyesen megható és megindító volt.

Cseh-Szlovákiában akkor a róm. katolikus egyházban eddig soha elő nem fordult viszály dúlt és széles rétegek előtt népszerűtlenné vált. 1918 óta egy félmillió tagja vált hűtlenné oltáraihoz. Több mint 1000 papja kilépett kebeléből, hogy 150,000-et számláló, be-



NÉPARÁNYA:

Német	} 41·91%	Magyar	} 40·53%	Tót	} 14·92%
	} 32,790		} 31,705		} 11,673

jelentett taggal megalakítsák a Cseh-Szlovák nemzeti egyházat. Egyházi reformok gyors keresztülvitele ügyében nem kevesebb, mint ezerötven pap intézett együttesen kérvényt a Vatikánhoz, sürgetve a nemzeti nyelv használatát, a nőszülés engedélyezését a papság, a két szín alatti áldozását a hívők számára és a hierarchikus papi szervezet demokratizálását. A köztársaság első

elnöke a református hitet vallja. Az egyház és állam teljes különválása, mint az Franciaországban történt, közel áll. Prágából mentek *Pozsony* — azelőtt magyar — városba, mely most Bratiszlava név alatt Slovakia fővárosának van kiszemelve. Ott lutheránusok és ev. reformátusok közösen amellet tanúskodtak, hogy a cseh-szlovák megszállást és városi közigazgatást erőszak jellemzi, hogy a cseh hatóságok egyházaik működését gyanús szemmel nézik, a személyes szabadságot nem tisztelik, iskolaügyeikbe beleavatkoznak. A tanítókat elűzték volt és az iskolaépületeket lefoglalták. A magyar ev. református hitközség kötelékéből 10 művelt, középosztálybeli családot száműztek; a családfenntartóknak állásából csehek és totók érdekében történt elmozdítása miatt vagy megélhetési lehetőségeiktől csehek és totók által megfosztva, hatvanhárom család volt kénytelen a város elhagyására. A szép templom, a papi lak és egyéb hitközségi épületek biztonsága miatt, melyeket a város egy kimagasló pontján nagy költségen emeltek, komoly volt az aggodalom. Résztvétellel és aggodalommal kellett látnunk az állapotot, melybe hitközségeinket juttatták.

*Budapest*en a Kálvin-téri templomban, zsúfolásig megtöltő, nagyszámú gyülekezethez intéztek beszédet. Mindnyájunk számára megható és ünnepélyes alkalom volt — írják — beszédeket intéznünk ennek a nagy és büszke nemzetnek tagjaihoz, mely nemzet nemcsak megaláztatást szenvedett a háborúban, hanem egymás után esett keresztül egy kommunista terror és egy román megszállás agóniáin. Magyarországon megrázó balsors jelei vettek bennünket körüli, melyeket csak annál meghatóbbá tett a bátor és határozott szellem, mellyel szerencsétlenségüket viselték. E nemzeti gyász láttára minden önmérsékletünkre szükségünk volt, hogy el ne felejsük a részrehajlatlanságot és a politika kikapcsolását, mert hisz barát és ellenség előtt egyaránt ismeretes, hogy Magyarország felelőssége a háború felidézésében kisebb, mint a központi hatalmak közül bármelyiké, hogy a háború tartama alatt területén rekedt honfitársainkkal példátlan nagyylelkűséggel bánt és hogy a békehatározatok súlyosabban nyomják, mint Németországot vagy Ausztriát. Bármit vétkezett is, e nép bátor lelkelete és erős hazafisága csodálatot ébresztett bennünk. Tőlünk várnak vallási és erkölcsi segélyt és támogatást.

Meglátogattuk a vasúti kitérő vágányokat, ahol az elszakított területekről mindenünnen odasereglett menekültek ezerszámra laknak waggonokban, amelyekben összepakoltak annyi bútort, amennyit régi otthonukból éppen magukkal hozhattak. Némelyek önként jöttek el, inkább, semhogy lemondjanak magyar alattvalói voltukról, de legtöbbjüket úgy kergették a száműzetésben. Gentry földbirtokosok, diplomás emiperek és munkások éltek együtt mindannyian a legnagyobb szegénységben; szájalomraméltó látványa a háborús kaszálás után kinőtt burjánnak! És ezek csak töredékét képviselték a lakásnélkülieknek. Még ennél is szájalmat keltőbbek voltak a túltömött nyomortanyák, ahol elhanyagolt és angolkóros gyermekek éltek éhező szüleikkel nyomorban, összezsúfolva, jótékonyaságból, morzsákon eltartva. Ezek is száműzöttek voltak, áldozatai egy félrevezetett faji gyűlöletnek. A kellemes emlékeknek egész sorozatát hoztuk magunkkal a magyar fővárosból, hol minden oldalról csak szívességet tapasztaltunk irányunkban.

Következő állomásunk kelet felé, *Debrecen* volt, mely a reformáció óta nevezetes bástyája és központja a magyar kálvinizmusnak és székhelye egy ev. ref. egyházkerületnek, melyet a békeszerződés most kettészakít. Komolyan kétségbeejtő, hogy egyházkerületük nagy része az elszakított területekbe esik.

Debrecenből *Nagyváradra* mentek. Itt — úgymond — felkerestük a református lelkészt és hívei hogyléte iránt érdeklődtünk. Ugyanazt a történetet hallottuk, mint Pozsonyban. Hitközségének értékes tagjai családostul a számkivetésbe vagy önként csatlakoztak volt a rendszeresen közlekedő menekült vonatokhoz, a hitközség működése katonai vagy rendőri felügyelet alatt korlátok közé szorítva; kétségbeesés és aggodalom minden házban.

Kolozsvár volt utunk tulajdonképeni célja. Itt tudtuk meg, hogy Mr. Goodwin, a kolozsvári angol konzul, nem kapta meg leveleinket és hogy a külügyminisztérium utasításai is célt tévesztettek. Ugyanaz a sors érte — ami nagyon is jellemző a román postai forgalomra — Miss Boyd, „a fiatal asszonyok keresztény szövetsége” vezetőjéhez és Nagy Károly püspök, a magyar református egyház erdélyi egyházkerületének buzgó superintendenséhez intézett leveleinket. Az volt a szándékunk, hogy Erdélyben sem a magyar, sem a román vendégszeretetet nem vesszük igénybe, hanem

szállodában keresünk semleges szállást. De Mr. Goodwin nem volt képes ilyet találni számunkra, Nagy K. püspök, minthogy lakásából a hatóságok már elszakítottak egy részt, hivatalos titkári helyiségeit nekünk éjjelre hálószobákká alakította át. A vendégszeretetnek illetően gyakorlását a román hatóságok ürügyül használták fel, hogy távozásunk után egy román tiszt családja számára azonnali átadásra hat bútorozott szobát követeljenek; sem a püspök hivatalos felelőssége, sem felesége halálos betegsége nem volt elegendő ahhoz, hogy visszatartsa őket a rekvirálás végrehajtásától.

Kolozsvárról kirándulást tettünk egy csoport festői erdélyi városba. Ezek Torda, Nagy-Enyed, Maros-Vásárhely, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely és Brassó. A legérzékletlenebb egyházi szónokot is megindították volna azok a gyülekezetek, melyek úgy hétköznap, mint vasárnap a templomokat zsúfolásig megtöltötték. Sok virágcsokorban volt részünk. Brassóban a templomba vezető hosszú út mentén sort álltak az iskolásgyerekek, virágok és csokrok halmazával árasztották el a tovasiető autót. Mindenütt alapos vizsgálatot folytattunk a magyar protestánsok személyes helyzete és egyházaik nyomorúságának megismerésére.

Erdélyből egy gyalázatos éjszakai út után jutotunk el Bukarestbe. Egy háromórás késéssel érkezett vonat és kellően nem fűtött mozdony, hivatalosan lefoglalt, de megvesztegetett tisztviselők által másoknak adott hálókocsik, az ütközőkön utazó didergő alakok, utasokkal megtöltött podgyázkocsik, kupékban és folyosókon oly sűrűn összezsúfolt emberek, hogy neki-szegezett szurony segítségével tudtunk csak beférni: ilyen rémképek maradtak meg emlékezetünkben az útról, mely után végre megérkeztünk a román fővárosba. Itt nem volt meglátogatni való hitközségünk, az egy magyar ref. egyház község fel lévén függesztve. Az öt nap, mit ott töltöttünk, tárgyalásokkal és interjúkkal telt el. Ha nehéz volt Bukarestbe jutnunk, ugyanaz a korrupció és a hatóságok tehetlensége miatt majdnem kénytelenek voltunk elutazásunk napját elhalasztani. Megtudtuk, hogy útítársak a Párisi Simplon Expressre csak fejenként 2000 lei vagy frank vesztegetési összeg lefizetése árán tudlak jegyet kapni. Hála a brit követségnek, az utolsó pillanatban biztosították számunkra régi megrendelt hálókocsijainkat, így eredeti tervünknek megfelelően tehattük meg utunkat hazafelé.

Összefoglaló véleményük az erdélyi állapotokról az, hogy a nemzetiségi és felekezeti probléma igen bonyolult ebben az országban, mely etnikailag, kultúráilag és felekezetiileg annyira megoszlik, mint egy sem a földön. A hagyományos ellenszenv és felekezeti



NÉPARÁNYA:

Magyar	{ 83'38%	Oláh	{ 12'43%	Német	{ 2'75%
	{ 50,704		{ 7,562		{ 1,676

elszigeteltség a magyart és románt egymástól elválasztja. Azt hisszük, hogy az erdélyi kérdés különösen sürgős és azonnali elintézetést követel, ha biztosítani akarjuk a békét és elejét akarjuk venni a katasztrófának. Az a véleményünk, hogy a felhívásnak, melyet a magyar ev. ref. egyház, a viszonyok beható megvizsgálása iránt egy évvel ezelőtt hozzánk intézett, jogossága beigazolódtott. Meggyőződünk róla, hogy durva erőszakosságok e gesz sora jellemezte a most már átengedett magyart

terü let megszállását és közigazgatását, hogy a faji bosszúérzet elnézte és elősegítette egy felháborító terrorisztikus politika elkövette sérelmeket, erőszakoskodásokat, kegyetlenségeket és jogfosztásokat, melyeknek áldozatul előszeretettel választották hitközségeinket és lelkeszeiket; nem azért, mert protestánsok vagy ev. reformátusok, hanem mert származásuk és iskoláztatásuknál fogva magyarok és mint ilyenek, a politikai elégedetlenek született vezéreinek tekintetnek. Lelkészek és tisztviselők, kiket kihallgattunk, csapatostul lettek megbotozva, bebörtönözve vagy erőszak vagy halállal fenyegetve. Egyeseket hónapokon át tartanak börtönbe, anélkül, hogy bírói ítélet értelmében vagy legalább törvényesen emelt vádak alapján cselekednének; jogorvoslás iránti kérvényeket rendszeren nem vettek figyelembe vagy visszautasítottak és mint Románia jó hírnevén ejtett sérelmet büntetéssel toroltak meg. A fajhoz, nyelvhez való ragaszkodást politikai bűnnek tekintik, ha magyarok tüntetnek vele, noha a magyar fennhatóság alatt a román elemek részéről ezt dicsőségnek tekintették. Egyházi birtokokat, erdőket, az egyház által épített és bizonyos feltételek mellett fenntartás céljából az államnak átengedett iskolákat, kárpótlásnyújtás nélkül lefoglaltak olymódon, mely katonai hódítás esetén sem lett volna menthető. Egyházi bíróság és bizottságok összejövetelei tiltva voltak és vannak, kivéven bizonyos eseteket, mint például az, melyet saját tapasztalataink alapján beszélhetünk el: t. i., hogy a helyi hatóság egy helyütt 92 leit vagy frankot zsarolt este a templomban tartott vallásos összejövetelünkért. Az összegről szóló nyugtát megtartottuk. Bukarestben hitetlenkedve fogadtak ilyen történeteket, de mikor megbizonyosodtak felőlük, sajnálkozva helytelenítették azokat. Kézdi-Vásárhelyen rövid látogatásunk alatt a faji brutalitás egy rettenetes példáját követte el előttünk egy csendőr, anélkül, hogy a legcsekélyebb kihívás indokoltá tette volna a tettet. A csendőrt már vagy hétszer jelentették volt fel erőszakoskodásáért, de mindannyiszor eredménytelenül. Az áldozat egy tehetetlen, tíz év körüli fiú volt, aki bevett fejjel, rettenetesen összezúzott testtel, haldokló állapotban maradt a helyszínén. Kötelességünknek tartottuk vizsgálatot indítani ez ügyben és jelentést tenni róla Bukarestben. Önkéntelenül is arra a meggyőződésre kellett jutnunk, hogy a kormány alantasai ellenőrzésére és fékentartására komoly kísérle-

let nem tett. Eddig abszolút semmit sem tett, hogy megnyerje magyar alattvalói loyaltását, vagy hogy elejét vegye, egy Délkelet- és Közép-Európa békéjét szükségképpen veszélyező „Hungaria irredenta” megalkulásának.

Úgy véljük, hogy a román kormánynak úgy magyar alattvalói, mint saját jó hírneve iránti kötelessége jóvá tenni azt a mindjárt kezdetben elkövetett hibáját, hogy kieroszakolta a román király iránti hűségesküt, még mielőtt a párisi tanács a kérdéses területet nekik ténylegesen átadta volna.

A román királyság nagyarányú terjeszkedési politikájához kezdettől fogva szégyenfolt tapad. Ha csak a király és kormánya nem látnak hozzá ennek lemosásához, biztos nemzis vár országukra a jövőben.

A Szövetségnek tudnia kell, hogy a jelenleg támadt helyzet kialakulásának elejét veendő bizonyos kikötések kifejezetten beleiktattattak a Romániával kötött szerződésbe. Ezek a kikötések majdnem teljesen és amint azt Bukarestben tapasztaltuk célzatosan nem vétettek tekintetbe. E feltételeket annak idején vonakodva fogadták el. Felelős államférfiak Románia jogaival összeférhetetleneknek érzik őket. Ezzel zsákutcába jutott az ántánt is. Az említett kikötések nélkül a nyugati közvélemény nem nyugodott volna bele a területek átengedésébe. Az ünnepléses kötelezettségek vállalása megtagadásának következménye csak Románia szerződésbeli jogának érvénytelenítése lehet arra a területre, melyre e kötelezettségek vonatkoznak. Ez nem jelenti szükségképpen azt, hogy az egész terület visszacsatoltassék Magyarországhoz; de Erdélyt valamely módon magára kell hagyni, hogy akár függetlenül, akár nem, de mint egy önkormányzattal bíró országrész, román és magyar becsvágytól és intrikáktól nem háborítva, maga találja meg boldogulása útját.

Ezek után elősorolják a kisebbségek jogait biztosító békepontokat s így folytatják:

Ha tapasztalataink és tanulmányaink fényénél tekintünk ezekre a kikötésekre és ígéretekre, alig találunk egyet is, melynek eleget tettek volna. úgy hisszük itt az ideje, hogy papíros biztosíté-

koknál valami értékeesebbet kérjünk. A jótállás, melyet Vajda Vojvoda dr. miniszterelnök korában a londoni konferencián vállalt, nem hozta meg a maga eredményeit. Erdélyi tisztviselők a bukaresti központi hatóságokat hibáztatják, akik ugyanúgy szívükből szidják az erdélyi tisztviselőket. Azalatt Szövetségünk tagjai ebben a meghurcolt országban két malomkő közt sínylődnek, Komoly felelősség terheli az ántánt tanácsot, mely visszautasította felterjesztésünket, melyben a tényállás felderítésére egy bizottság kiküldését javasoltuk. E munka egy függetlenül működő bizottságnak jutott, mely azonban bírói ítélet hozatalára feljogosítva nem lehetett. Egy Amerikai Unitárius Egyházi bizottság nem régiben kiadta „Erdély román uralom alatt” című jelentését, mely nem egyéb, mint a viszonyok háromhónapi tanulmányozásain alapuló részletes vádirat. A Krisztus egyházai amerikai szövetségének tanácsa részéről szintén felkereste egy küldöttség az országot és jelentést tett közzé. Abban a helyzetben vagyunk, hogy tanúvallomásaikat református szempontból is megerősíthetjük. Szeretnénk újból sürgetően meggyőzni a hatalmakat a - külföldi közbenjárás abszolút szükségességéről.

7. Cornish Louis C.: Transylvania in 1922»

Report of the Commission sent bey the American and British Unitarian Churches to Transylvania in 1922. (Boston 1923). (Az amerikai és brit unitárius bizottság jelentése Erdélyről.)

A bizottság Angliából előbb Bukarestbe ment, bemutatkozni az ottani kormánynál. Megelőzték 1919-ben a londoni William H. Drummond unitárius lelkész Kolozsvárt, a második volt az amerikai unitárius egyházi bizottság, Snow Sydney B, és két társa látogatása Erdélyberí T920-ban. Ezek jelentései szomorú képet tártak fel az ottani egyházi és iskolai állapotokról s ez indította útnak a harmadik látogatást.

Cornish és három társa beutazta Erdélyt, meglátogatták az unitárius egyházakat, iskolákat és részletes jelentésben számoltak be tapasztalataikról (169 ny. 1.)

Bevezetésül vázolják az egyéni és általános állapotokat és sérelmeket a román megszállás kezdetétől, midőn a 60,000 lakosú Kolozsvárra 20,000 román szállott a régi lakosságtól elrekvirált lakásokba s első dolguk volt még a békekötés előtt átvenni a közigazgatást, romanizálni a városi hatóságot s erőszakkal elfoglalni a tud. egyetemet, gazdag berendezésével, elűzni a

tanárokat és 2000-nél több tanulót. Folytatták a magyar hivatalnokok és hazafiak kiűzését, úgyhogy csak unitárius m. e. 5000 menekült Budapestre és más vallású százezrek Magyarországra más részeibe. Tragikus állapotok ezek.

A nemzetiségi üldözést csakhamar követte a nem oláh iskolák, kollégiumok, egyházak elnyomása. Ezek az évszázadok óta magas civilizációt terjesztő kulturális intézmények nagy visszaesést szenvedtek. Az oláh keleti eszmék, szokások és kulturáltság összeütközésbe kerültek a nyugati civilizációt ápoló magyar intézményekkel; az oláh nyelvet rákényszerítették az iskolákra, a magyar nyelvet és kultúrát elnyomták. A felekezeti iskolákat keresett ürügyek alatt nagyrészt bezárták s agrár-reform színe alatt földjeiket lefoglalták. Erdélyben az iskolaügy elválaszthatatlan a kisebbségi jogok kérdésétől. Pedig a békekötés a kisebbségek jogát garantálta s a románok erre kötelezettséget vállaltak. Mindezek a sérelmek sürgős segítséget igényelnek az amerikai és angol testvéregyházak részéről.

Erdélyben 1922 július folyamán meglátogattak 50 unitárius egyházat és iskoláikat. Meghallgatták sérelmeiket, melyek túrhetetlenek és orvoslást a román kormánytól nem remélhetnek, mert ennek a szándéka nyilvánvalóan a magyar kultúra kiirtására irányú. Pedig ezek az egyházak és iskolák voltak keleten a nyugati civilizáció és a protestantizmus végvárai s ezek pusztulása a nyugateurópai kultúra kiirtását jelentené.

Sürgős segítségre van szükség!

8. Birkhill Robert: Seeds of War. (A háború magvai). Political study of Austria, Hungary, Czechoslovakia, Roumania and Jugo-Slavia, 1922. (London 1923. 164 l.) c. a. könyvet írt az osztrák-magyar monarchia utódállamai helyzetéről.

Az utódállamok kisebbsége panaszai keltették fel figyelmét, melyek azt mutatták, hogy az új államalakulatok nem hozták meg az arany szabadság korát. A viszonyok tanulmányozására utazta be az utódállamokat.

A cseh kérdéssel beszélt cseh és tót vezető politikussal. A csehek magasztalták az új állapotokat. Hlinka, akit a csehek becsukattak, mert azt hirdette, hogy a tótok a magyarok ezeréves uralma alatt nem szenvedtek annyit, mint a csehektől pár év alatt, azt mondta neki, hogy az ő kívánsága a tótok autonó-

miája. „Mondja meg Angliában — úgymond — hogy más a cseh és más a tót nép; más a nyelvük: a cseh husszita, a tót kath. és lutheránus; a cseh iparos (industriális), a tót földművelő; mindenben különbözők”.

A történelem azt mutatja, hogy a magasabb kultúrájú kisebbségnek soha sem sikerül magához emelni az alacsonyabb intelligenciájú, de uralmon lévő többséget, hanem amaz süllyed le a másik nivójára. Ez a civilizációnak olyan kára, amit nem szabad megengednie.

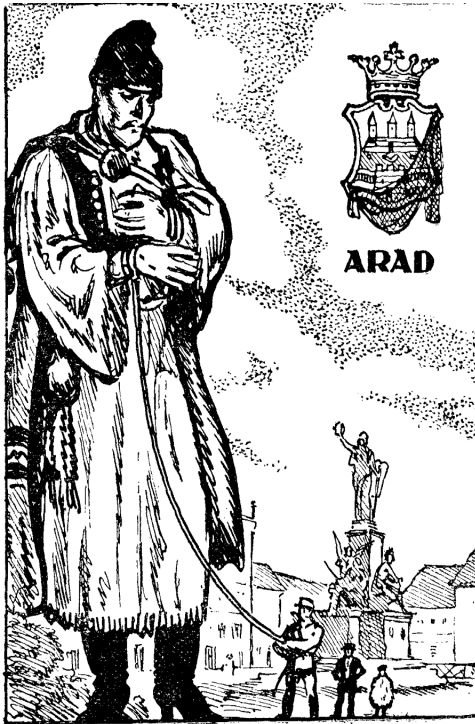
Áll ez főként Erdélyre nézve, hol a magyar és szász kultúra sok évszázados, míg az oláhok közül a legutóbbi nemzedékben emelkedtek fel némelyek az „intelligencia” sorába. A nagy része most is tudatlan, műveletlen és brutális. Tanúsítja ezt viselkedésük a nem remélt új helyzetben s főként a kisebbségek elnyomása, az agrár-reform színe alatt a magyar birtokok elkobzása, a művészeti emlékek lerombolása, az iskolák, eyvházak üldözése. Marosvásárhelyen lerombolták a Rákóczi, Bem, Kosssuth és Petőfi szobrát, Kolozsvárt a honvédszobrot, Ferenc Józsefét, Aradon az 1848/49-iki szabadságharc tizenhárom vértanúját stb. Nagyváradon a színház előtt állott és lerombolt Szigligeti-szobor helyén a román királyné szobrát állították fel, amit ő maga sajátkezűleg leplezett le. Jellemző a közhangulatra, hogy midőn a lepel lehullott, ez a felirat tűnt elő nagy betűkkel oláhul, hogy „All right, nemsokára az Ön népére kerül a sor, hogy repatriálják!” Akkor dühöngött ugyanis legerősebben a Magyarországra kiüldözés s a „repatriálás” szó minden ajkon lebegett. (Más verzió szerint ezt a felírást találták a szobron, hogy „Hát te mikor fogsz repatriálni?”)

Hasonló a helyzet Jugoszlávia új magyar területén, a Bánát és Bácskában. Ott is a magyar és német volt a kulturális predomináló elem.

Ez az erőszakos, a Wilson „önrendelkezési” kívánatával ellenkező átcsatolás megnyugvást sehol sem keltett.

Megnyugvás addig el sem képzelhető, míg ezek nem reparálatnak. Két megoldás volna Birkhill szerint lehetséges. Visszacsatolni Magyarországhoz a magyarlakta területeket, a dunántúli „Burgenlandot”, mely sohasem tartozott Ausztriához, Felső-Magyarországon Pozsonytól Kassáig a magyar földet s a Tiszántúlt a hegyekig; vagy az új államokból megalakítani egy

középeurópai konföderációt, amely esetben Magyarország a Bácska és B inát is visszacsatolandó lenne. (Két térképpel illusztrálva jelöli meg a proponált határokat. Több képen mutatja be a lerombolt szobrokat, műemlékeket.



NÉPESSÉGE:

Magyar	{	74,7%	Német	{	6,9%	Oláh	{	15,5%	Szerb	{	2,9%
		45,161			4,025			9,466			1,785

9. A Vallási Kisebbségi Jogok Amerikai Nagybizottsága 1924 nyarán négytagú bizottságot küldött Erdélybe, az ottani vallási viszonyok, illetőleg a kisebbségi egyházak állapotainak megvizsgálására. 1919 óta ugyanis több amerikai és angol bizottság látogatta meg Erdélyt s jelentéseik szomorú képet tártak fel az ottani állapotokról, melyek igen kedvezőtlen véleményt keltettek az Amerikai Egyesült Államokban és a Brit-biroda-

lomban arról, hogy Románia hogyan bánik Erdély proh és kath. magyarjaival, a trianoni békeszerződésben a kisebbségi egyházak jogainak biztosítása ellenére.

A bizottság 1924 jún. 20. érkezett Bukarestbe és bemutatkozott a román minisztereknél, akik megnyugtatón igyekeztek őket, hogy tiszteletben tartják a kisebbségi jogokat. A királyné fogadta őket a Cotroceni kastélyban, a király löncsöt adott tiszteletükre. Hivatalos kíséretet ajánlottak fel számukra Erdélyben, de ezt nem fogadták el, mindössze a vasúti kocsit Bukarest és Kolozsvár között.

Erdélyben a bizottság két csoportra osztva, autókön 2200 angol mérföldet tettek meg, több centrumot meglátogatva, hol a kisebbségi egyházak és intézmények helyzetére vonatkozó jelentéseket vették át a kisebbségek tekintélyes képviselőitől. Egy befejező értekezletet tartottak Kolozsvárt, az erdélyi magyar és szász református, unitárius, lutheránus és katolikus egyházak legfőbb képviselőivel s hivatalos jelentéseket vettek át.

Erdélyből a bizottság Bukarestbe tért vissza, hogy megtegye szóbeli jelentését az állam minisztereknek, a mit aztán írásban is beadott.

A Bizottság Jelentése az elégedetlenségnek súlyos eseteit tárta fel. A világ emez egyik legvarázslatosabb vidékének élete — úgymond — mély hatást gyakorolt a bizottság tagjaira. Az impresszió, melyet a termékeny országrészen keresztül a román, magyar és szász étellel való érintkezésből nyertünk, az, hogy ha itt a faji, nyelvi, vallási és gazdasági problémákra megfelelő megoldást nem találnak, ez az ország Európának egyik legszomorúbb országává és a világ békességének legfenyegetőbb veszélyfészkévé válik. A jelen és jövő felelősségének súlya némi részben a kisebbségek magatartásán, különösen azonban a román kormányzaton fekszik, mely a trianoni szerződés feltételei által nemcsak területét kétszerezte meg, hanem megkétszerezte komoly felelősségét is.

A Bizottság Jelentése, melyet a román kormány államminisztereihez intéztek, előrebocsátja, hogy az 1919 óta Erdélyben járt angol és amerikai bizottságoknak nem sikerült megelégedni afölött, ahogy a román kormány a trianoni szerződésnek a kisebbségi egyházak jogainak garantálására vonatkozó kikötéseit

eddig teljesítette”. A mostani bizottság a fennálló bajokat a következő csoportokba igyekezett összefoglalni:

I. Az új román törvény az egyesületeket arra kényszeríti, hogy statútumaikat a minisztériumnak vessek alá és hogy gyűléseik tartására engedélyeket szerezzenek be. Ez ellenkezik a kisebbségi felekezetek gyülekezési szabadság-garanciáival.

II. A bizottsághoz jelentéseket tettek a hivatali személyek részéről tapasztalt visszaélésekről, a lelkészek üldözéséről, amelyek elleni panaszteteleik hiábavalók, sőt veszedelmesek.

III. A kisebbségek felekezeti iskoláik fenntartásánál nagyon sok sérelmet szenvednek.

IV. Az agrár-reform alkalmazása a kisebbségi egyházak és iskolák megsemmisítésére irányul.

V. A kisebbségek garantált jogai ellen egyéb számos panaszt sorolnak elő.

E külön csoportokba osztva részletesen felsorolják a panaszokat, és pedig: az egyházak, papok, felekezeti iskolák üldözését, melyek közt az iskolaválasztás szabadságának megtagadása, a felekezeti iskolák bezárása, az iskolák és tanulók elrománosítása, a vizsgák és diplomák körüli s egyéb iskoláztatási sérelmeket külön fejezetekben részletesen előszámlálják. Összesen 135 panaszt sorolnak fel.

Mindezekre az 1924 augusztus 1-jén Londonban Cornish C. Lajos elnök által összeállított, és a román kormánynak megküldött memorandumra a román kormány Bukarestben 1924 október 28-ikán válaszolt, részben a sérelmi pontokra külön felelve, részben hallgatással mellőzve. Összefoglaló válaszuk szerint „Románia politikáját a kisebbségekkel szemben a türelem és liberalizmus szelleme inspirálja . . .” (!) — A memorandumban felsorolt panaszok legnagyobb része haszontalan epizód jellegű, jelentéktelen eset csupán ...(!) Ami a felekezeti iskolákat illeti, egy új törvény készül stb. (Amitől már előre is borzad Erdély!!)

A bizottság a román kormány válaszára megjegyzéseket tett, melyek szerint: 1. arra a válaszra, hogy az erdélyi püspökök semmit sem tudnak a felpanaszolt visszaélési esetekről: „a bizottság óvást emel”, mert az összes felekezetek püspökei több alkalommal személyesen nyilatkoztak a felsorolt sérelmekről.

2. A román kormány mindent letagad, de ez hiábavaló.

3. A román kormány kitér a politikájára irányuló kérdések elől. A hallgatás és kerülgetés sokatmondó.

4. Tagadásainak némelyikében a kormány érthető vallomást tesz, pl. hogy akinek nevéből a helyi hivatalnok eldönti, hogy román eredetű, az kényszeríthető a román egyházba és gyermeke az állami iskola román tagozatába.

5. A román kormány 35 határozott visszaélésre egyetlen általános tagadással válaszol.

A feleletekből látszik, hogy a román kormány pártatlan vizsgálatot nem folytatott. A szászvárosi Kun-kollégium bezárása ügyében a bizottsággal folytatott tanácskozás alkalmával orvoslátot ígértek, de semmit sem csináltak. Szóval a bizottság kénytelen megállapítani, hogy a román kormány az ő memorandumukra, melyet saját kívánságára küldtek meg neki, semmit sem csinált, s „válasza következetlen és kerülgető”.

(The Religions minorities in Transylvania. A vallási kisebbségek Erdélyben. Angolból fordította Szombati Szabó Ishán. Lúgos* 1925, 103, 1.)

10. Sir William Good a „Times”-ben az ú. n. genfi jegyzőkönyv ratifikálásának parlamenti tárgyalása alkalmával (1924 végén) a békeszerződés revíziójának a népszövetségi egyezmény 19. pontjában is biztosított lehetőségeért sikraszállt és a genfi jegyzőkönyv ratifikálása ellen éppen azért tiltakozott, mert az az igazságtalanul sújtott nemzeteket ettől a joguktól akarta megfosztani. Good a békeszerződéseket már többször „prokruszeszi ágyak”-nak nevezte, melyekbe élő organizmusokat, nemzeteket semmiféle óvatoskodó pacifizmus nem tud belekényszeríteni.

11. Ami az angol sajtót illeti, nemcsak munkaspárti és liberális lapok harcolnak a revízióért, hanem a konzervatív lapja a **Spectator** is kijelentette a genfi jegyzőkönyvről, hogy az nem alkalmas a nemzetközi béke megteremtésére, mert az a mostani status-quot örök-időkre rá akarja kényszeríteni Európára. Nemcsak gazdasági — úgy mond — hanem területi revízióra is szükség van. (M. 1924. nov. 23.)

12. A londoni **Observer** lap, mely az angol kormány egyik szócsöve, 1925 febr. 8. számában azt fejtegette, hogy Európán nem lehet segíteni másként, csupán a békék komoly revíziója által, ami az angol felfogás szerint világkonferencia útján történék meg. (P. H. 1925 febr.)

13. **Chamberlain** angol külügyminiszter 1925 ápr. birminghami beszédében a komoly lehetőségek kilátásába helyezte a békerevízió gondolatát. (Sz. 1925 ápr. 26.).

14. **Seton Watson** (a hírhedt magyarfaló Scotus Viator) beutazván a Magyarországtól elszakított országrészeket, nyilatkozataiban kénytelen volt bevallani, hogy a magyar kisebbségek helyzete az új, utódállamokban nem kielégítő és nem felel meg a békekötésben kikötött kívánalmaknak. A kisebbségek hatályosabb védelmével gondoskodni lehetne — úgymond —, hogy az igazságtalanságok megszűnjenek, elsősorban Romániában. A kisebbségek védelme ezidőszerint csak papíron van meg. Különösen a romániai kisebbségek helyzete a legkevésbé kielégítő. A viszonyok semmiként sem ideálisak. Nem vagyok elragadtatva az utódállamok rezsimjétől. A legnagyobb hiba az, hogy Szerbiában és Romániában ugyanazoknak a klikkeknek kezében van a hatalom, amelyek a háború előtt is kormányon voltak, akik a mostani viszonyokba nem tudják bele találni magokat. A régi vezetők a kormányon tovább üzik régi játékaikat.

A kis-ántánt államok publicisztikai atyja kénytelen restelkedve elismerni, hogy az általa hirdetett elveket s békeszerződésben csúffá tették s hogy dédelgetett barátai a kisebbségeket balkáni módon fojtogatják. (M. 1925 május 3).

15. **Rev. Dr. G. A. Frank Knight** glasgowi skót lelkész a „The Glasgow Herald”-nak, Skócia legolvasottabb vezető napilapjának f. évi június 8-iki számában cikket írt „*Békeszerződés*”, „*Önkényuralom Romániában*”, „*Felhívás a kormányhoz*” c. a.

Dr. Knight ebben valósággal tetemre hívja Nagybritannia kormányát, akit felelősnek mond mindazért az égbekiáltó „civilizációért”, amelynek válogatatlan eszközkkel rendelkező és cselekvő terjesztője Nagybritannia egykori szövetséges társa: Románia.

Hosszú cikkéből közöljük az alábbi részleteket: Nem eléggé ismeretes az, hogy Romániában olyan állapotok uralkodnak, amelyek szégyenére és gyalázatára szolgálnak a XX. századnak. Az a mód, ahogyan Románia a faji kisebbségekkel bánik, cinikus fitymálása amaz ünnepélyes fogadalmaknak, amelyeket a békeszerződés aláírásakor vállalt magára. Az a békeszerződés Magyarországot a legértékesebb országrészétől — Erdélytől — szakította el és az ott lakó népessé-

get minden megkérdése nélkül erőszakosan Romániához csatolta. Erdély századokon át magyar föld volt. Fejedelmei ismételtlen vezérei voltak Magyarországnak, nemzeti hagyományában is mindig magyar volt.

Azt lehetett volna gondolni, hogy miután ilyen mérhetetlenül gazdag országrészt kapott, a román kormány a megbékítés politikáját fogja követni és igazságos közigazgatással próbálja meg beletörödtetni új polgárait a megváltozott viszonyokba. Ehelyett azonban az önkény és az elnyomás uralkodik ott. Úgyannyira, hogy elérkezett már az ideje, hogy azok a hatalmak, amelyek a békeszerződést megfogalmazták és e területeket Romániának átadták, szigorú számadásra vonják.

Ismertetve ezután a Romániát kötelező békepon-
tokat, így folytatja a cikkíró: Nagyszerűen hangzó frázisok, de nem érik meg azt a papírost sem, amire azokat ráírták! Hogyan magyarázza ezeket Románia?

Mindenekelőtt brutális erőszakot kezdett. Miután néhány magyar ref. lelkész nem esküdött azonnal hűséget az új uralkodónak, ezeket elfogták, bebörtönözték, megkorbácsolták, sőt fegyverrel is megsebeztek. Huszonhatot köpülők börtönbe vetettek. Egyik városban egy nyolcvanéves lelkésszel találkoztam, akit 38 napig tartottak bezárva. Leánya az atyja elfogatása feletti rémületbe belehalt. Azután a következő hónapokban a terrorizmus módszereit az egész területre kiterjesztette Románia.

Azt lehetne mondani, hogy az ilyen brutális mértéknek az alkalmazása természetes kifolyása volt ama fűtött szenvedélyeknek, amelyek az impérium megcserélésének idejében várhatók voltak; azonban azok a módszerek még a mai nap is használatosak. Nemrég az egyik lelkészt négy hétre bebörtönözték azért, mert az iskolában a román királyi család olyan képeit függesztette ki, amelyek a szállítás alatt, a gondatlan csomagolás következtében megsérültek. Ezt a tényt fel ségsértésnek minősítették.

Minden esküvői lakomán, még a legmagasabb társadalmi osztályoknál is, egy rendőrségi spion van jelen, hogy jelentést tegyen az esetleges áruló beszélgetésekről.

De a helyzet komolyságának legveszedelmesebb jele az az orcátlan támadás, amellyel a prot. egyházak iskoláit akarják megsemmisíteni. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy milyen szoros egységet alkot Magyar-

országban az egyház és az iskola; hogy Kelet-Európa civilizációja és kultúrája mennyit köszönhet a magyar ref. egyház iskoláinak és hogy amaz egyház élete és növekedése mennyire függ az általa fenntartott iskoláktól. S most, éppen ezek miatt az okok miatt, ezek az iskolák a román kormány legkíméletlenebb támadásainak a tárgyai, dacára a kormány a békeszerződésben foglalt ünnepélyes fogadásának. Torda városában van



Az analfabéták számaránya a hódítóknál és a leigázottaknál:

Románia 69%, Szerbia 83%, Magyarország 41.98%.

egy szép polg. leányiskola, amit a reformátusok emeltek. A román tanfelügyelő minden áron hibát akar találni a tanításban, amely sokkal magasabbrendű, mint amit a román állami iskolák adnak. Találomra az egyik kisleánynak könyveit megvizsgálta és az egyikben egy lapon ezt az írást találja: „Ami fővárosunk Budapest.” Ez hazaárulás volt. És emiatt az iskolát magániskola színvonalára fokozták le, elvéve tőle azt a jogot, hogy olyan bizonyítványt adjon a növendékeknek, amelyekkel tovább mehetnek. Büntény az, amelyet rögtön az iskola bezárása követ, ha a tanító a múlt híres

magyar hőseit említi, amilyen például Hunyadi János vagy fia, Mátyás király. Mind olyan nevek, amelyek oly kedvesek az erdélyieknek, amilyenek Wallace Bruce a skót gyermekeknek. Sőt, ha a tanító a tanítási órán kívül beszél eme nemzeti hősöknek a történetéről, „irredentizmus”-nak számít a tanfelügyelő szerint, akinek az ítéletével szemben nincsen fellebbezés.

Beszél azután a cikkíró egy közoktatásügyi kormányrendeletéről, amelyben a kormány megszabja az egyes osztályok létszámát, ezzel akarván elejét venni annak, hogy az intelligens elemben túlprodukció ne álljon elő.

Ez a törvény kevés különbséget jelent a román népességnek, mert az általában szólva, kiáltóan iskolázatlan és tudatlan nép, amelynek a nevelés nem jelent semmit. De a meglepően intelligens magyaroknak, akik a múltból örökölték a tudományszeretetet, ez a törvény egyszerűen túrhetetlen.

A teológus diákok Kolozsvárott olyan egészségtelen és zsúfolt szobákban kénytelenek lakni, hogy a tüdővész jelentkezése közöttük 15 százalékkal nagyobb, mint a város egyéb helyein.

Az egész helyzet a végletekig tragikus. Veszedelem ez Kelet-Európa művelődésére és nem lehet másnak venni, mint határozott kísérletnek arra, hogy Erdély protestáns kultúráját aláaknázzák.

Románia miniszterelnöke nem csinál titkot ama reményéből, hogy az egész magyarság otthagyja szülőföldjét és román polgártársainak hagyja azt. Engedi-e Nagybritánia, hogy ez megtörténjék? Ma reggel egy hosszú és szívreható okmányt kaptam Erdélyből. Arról beszél, hogy egy új törvényt terjesztettek a bukaresti parlament elé, amely, ha megszavaztatik, teljesen megsemmisíti ama iskolák protestáns jellegét, amelyek közül igen sok 400 éves nagyszerű szolgálatra tekint vissza. Ezzel a fájdalmas kiáltással végzi: „Isten segíts rajtunk!”

Mindabban, amit én elmondtam, némelyek talán a nagyítás tényeit gyaníthatják. Lehetséges-e az, kérdezhetik, hogy ilyen tetteket visz véghez Európában a XX. században egy ker. hatalom, amely Nagybritánia szövetségese volt a háború alatt?

Azután felsorolja, hogy 1920-tól kezdve először a Skót Egyesült Szabad Egyház nyújtott be az akkori külügyminiszterhez egy hosszú memorandumot, majd

hasonló értelemben cselekedett később a Presbiteri Világszövetség és más testületek is, felsorolva a cikkíróéhoz hasonló eseteket, de hiába. Látszólag a mi külügyminisztériumunk magatartása az, hogy semmit sem lehet tenni anélkül, hogy meg ne sértenénk egy olyan nemzetnek az érzékenységét, amely a mi szövetségesünk volt. De hát nem kötelessége-e Nagybritanniának az is, hogy megvizsgálja, hogy Románia megtartja-e adott szavát ama kisebbségekkel szemben, amelyeket gondjaira bízta? A helyzet oly botrányossá vált, hogy 1924-ben egy nemzetközi bizottság látogatta meg Romániát vizsgálattétel céljából.

Ezután megemlékezik a cikkíró e bizottságnak a jelentéséről és így folytatja: Eme pártatlan bizonyítékra nem hajlandó-e a brit kormány cselekedni? A helyzet a végletekig veszedelmes, úgy a nevelésre, mint a válásra Európa keletén. Úgy a Népszövetséget, mint a hágai nemzetközi bíróságot azonnal meg kell keresni, hogy közbelépjenek és megmentsék Erdélyt ettől a fenyegető szerencsétlenségtől. Románia saját maga bizonyította be alkalmatlan voltát ama kötelezettségek teljesítésére, amelyeket a szövetségesek reábíztak. Bizony elérkezett az ideje annak, hogy a békeszerződést kiigazítsák és visszaadják Magyarországnak ama területet, amelyek századokon keresztül az övéi voltak. (K. Sz. 1925. jun. 20).

16. Colligan J. Hay: Erdély balkanizálása címen a *The Christian World*, a legnagyobb angol protestáns lapban (1925 június) felhívta honfitársait arra, hogy az üldözött erdélyi protestánsok érdekeit éber figyelemben kell részesíteni.

Colligan lelkész az angol presbiteriánus egyház tanúimányi bizottságával keletre utazott és hazatérőben néhány napig Erdélyben tartózkodott.

A cikk bevezetőben ismerteti Erdély természeti szépségeit, de megjegyzi, hogy Erdélyben az emberi természet ezidőszert nem áll összhangban a természetnek ezzel a harmóniájával. Az oláh király elhárítja a személyes felelősséget azért a politikáért, amely már nagy elkeseredést okozott. A kormány Erdélyt történelmi hagyományaitól meg akarja fosztani és teljesen el akarja oláhosítani, vagy jobban mondva balkanizálni. új földreformot és új közoktatási politikát léptettek életbe. A földreform alapján bizonyos személyeknek

vagy testületeknek nem szabad 32 holdnál több földdel rendelkezniük. A közoktatási reform a legszigorúbb rendszabályokat tartalmazza, amelyek minden iskolára rákényszerítik az oláh nyelv és történelem tanítását. Ezeknek az új intézkedéseknek az az intenciójuk, hogy a lakosságot eloláhosítsák és a református lelkészséget, lakosságot, iskolákat és középiskolákat Erdélyben egyszerűen eltüntessék a föld színéről. Mit éreznének Anglia egyházai, ha egy hatalom alá akarná ásni Anglia erkölcsét, meg akarná semmisíteni, hagyományait, üldözné az angol nyelvet, elkobozná a közalapítványokat és a tanuló ifjúságra egy idegen nemzet nyelvén és történelmének oktatását kényszerítené rá? Az angol lélek kétségtelenül a leghevesebben fellázadna ez ellen és az angol egyházak ezt bizonyára fényesen kifejezésre is juttatnák. Erdély most a trianoni békeszerződés béklyóiban szenved és nem tud egyebet tenni, mint azt, hogy néma felhívással fordul a civilizált emberiséghez. A külföldön azonban a száműzött erdélyiek százai munkálkodnak fáradhatatlanul hazájuk felszabadítása érdekében, amely ma a reánehezhető súlyos szenvedések miatt ezerszerre drágább előttük. A cikkíró röviden ismerteti Tordán tett látogatását, majd annak a meggyőződésnek adott kifejezést, hogy a világ valamennyi protestáns egyházát tettekre kell ösztönözni, mert be kell látni annak a szükségét, hogy az üldözött erdélyi protestánsok érdekeit éber védelemben kell részesíteni. Az oláh kormányt csak a legmesszebbmenő nyilvánosság kényszerítheti arra, hogy megváltoztassa politikáját egy oly országgal szemben, amely büszke a múltjára, lakosságára és protestáns hagyományaira. Az oláhok azzal védekeznek, hogy a magyarok, mikor hatalmon voltak, szintén nem voltak mindig méltányosak ellenfeleikkel szemben. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy az oláh kormány most kígyókból és skorpiókból font fenytő korbácsot suhogtat. Az ilyen megfélemlítés azonban nem vezet engedelmességre, hanem felkelti a lázadás szellemét annak a népnek a szívében, amely érzi, hogy letapossák csak azért, mert elég bátor ahhoz, hogy vallási meggyőződése legyen. Borzalmas tragédia volna, ha Erdély elveszítené protestáns örökségét, még pedig nem saját hibájából, hanem oly politikai helyzet következtében, amelyet nem az ország maga teremtett és amelyet maga nem tud megváltoztatni. (M. 1925. június 10.)

17. Snowden, a volt Macdonald-kormány minisztere, az angol parlamentben, 1925 június végén kijelentette, hogy a párisi békediktátumokban megállapított



Englishmen!

Would you accept this peace?

It would be the same which was forced upon Hungary!



helytelen határokért jótálni nem lehet és hogy a békekötés revíziója politikai és erkölcsi szükség.

Henderson ugyanazon kormány tagja még miniszter korában hasonló erélyes kijelentést tett. (P. H. 1925 júl. 5.).

18. Coolidge amerikai köztársasági elnök 1925 július havában Cambridgeben tartott beszédében a garanciális szerződésekre vonatkozólag a következőket mondta: — Ha az óvilág népei bizalmatlansággal viseltetnek egymás iránt, kössenek kölcsönös szerződéseket kölcsönös biztonságuk érdekében és ha ilyen szerződéseket kötöttek, tekintsék azokat szentnek, bármilyen áldozatba kerüljön is az. Ha nézeteltérések vannak, amelyeket most nem lehet kiegyenlíteni, és ha előre nem látott körülmények merülnek fel, tessék ezeket döntőbíró-sági ítélet módszerével elintézni.

Miután Coolidge kijelentette, hogy az ilyen irányú javaslatok mindig erkölcsi támogatásra fognak találni az amerikai kormánynál, beszédét a következő szavakkal fejezte be: A világ megpróbálkozott a háborúval és az erőszakkal és ezzel óriási kudarcot vallott. A siker egyedüli reménye az igazságon alapuló békerekvizió. (M. 1925 júl. 5.).

19. A Presbiteriánus Világszövetség Kongresszusa 1925 jún. 27-től július 3-ig **Cardiffban** ülésezett és a százmillió lelket számláló presbiteri református egyház részéről foglalkozott az erdélyi református egyház üldözésével is, amire több, Erdélyben utazást tett angol és amerikai lelkész személyes tapasztalatai alapján hívta fel a Világszövetség figyelmét. A tárgyalások a sajtó figyelmét is ráterelték az erdélyi reformátusság élet-halálharcára s a londoni **Time and Tide** című folyóirat (1925 júl.) egyik vezércikkében ezeket írja: Felette sajnálatos, hogy Románia nem bánik emberiesebben kisebbségeivel. A békeszerződés nemcsak Erdélyi, ezt a Skótországgal csaknem egyenlő nagyságú területet juttatta Romániának, hanem a magyar Alföld egy részét is, közte olyan területet, ahol minden egyes falusi lakos magyar. Ezen a területen most tilos magyar tanoncokat iparosokká képezni. Ha több, mint négy magyart beszélgetni látnak az utcán, mint összeesküvőket letartóztatják. A helyi hatóságok minden románnak haladéktalanul engedélyt adnak üzlet nyitására, míg a magyaroknak hónapokon keresztül várakozniok kell és végül is a megvesztegetéshez kell folyamodniok.

Ezen az annektált területen több mint egymillió protestáns él, köztük több mint 700 ezer presbiteriánus (református), valamint 263 ezer lutheránus. Egyházaik és iskoláik, amelyeknek egyike-másika 400 éves múltra

tekinthet vissza, mindenkor értékes kulturális befolyást gyakoroltak Eddig 180 presbiteriánus iskolát al kítottak át román állami iskolává. A középiskolákat és elemi iskolákat egyszerűen bezárták, az iskolaépületeket elkobozták és amikor az oktatást más épületekben folytatni akarják, ezt egyszerűen eltiltják, azzal az ürüggyel, hogy hiányos a berendezkedés.

A vallási kisebbségek védelmére kiküldött nemzetközi bizottság jelentése megállapítja, hogy a román kormány beismerte, hogy kényszeríteni lehet minden személyt, akiről a helyi román magisztrátus megállapítja, hogy a neve román, hogy gyermekeit a görög orthodox egyházba írassa be. A békeszerződés e kisebbségeknek jogot ad vallásuk szabad gyakorlatára. Legfőbb ideje, hogy Romániát emlékeztessék kötelezettségeire, mert ez a rendszer nemcsak a békeszerződés megszegése, hanem az európai béke fenyegetése is. (M. 1925 júl. 21).

20. Heyking báró volt pekingi angol nagykövet „A fajok türelmetlensége az új Európában” c. alatt a Foreign Affairs 1925 júliusi számában kifejti, hogy az utóbbi időben a faji állam gondolatát, mint az igazság követelményét hirdetik. A világ elítélvén Lengyelország régi felosztását, a párisi békeművesek mikor az osztrák-magyar monarchiát feldarabolni akarták, új jelszót kerestek és feltalálták az állam faji egységének szerencsétlen és kétértelmű eszméjét. Kétségtelen, hogy fajilag egységes állam nincsen. Az újonnan teremtett államok pedig éppen nagyon vegyesfajta lakókból állanak. A párisi békéknek nemhogy sikerült volna megszüntetni azokat a visszás nemzetiségi állapotokat, amiket az Osztrák-magyar monarchiának felrítottak, hanem éppen olyan (sőt nagyobb!) visszasságokat teremtettek, úgyhogy a különböző fajoknak az új államokban békés együttélése úgyszólván lehetetlen. A kisebbségi jogokról szóló tizenöt különböző szerződés és nyilatkozat nem hozta létre azt az összhangot, melyet Ausztriában és Magyarországon az 1867-iki alkotmány biztosított. Az a sok millió német és magyar, kiket hazájuktól elszakítottak, hogy az új államok lakosságát szaporítsák, hiába siratja sorsát, hogy olyan imperializmus áldozataivá lettek, mely annál inkább elítélendő, mert nemzeti felszabadítás álarca alatt történt. Komolyan aggódni kell Európa békéje miatt, mert a kisebbségek elnyomása fenyegető módon kísért az európai láthatár fölött.

A cikk a nemzeti kisebbségeket védő rendszabályukul a következőket ajánlja:

a) A lakosság faji érdekeibe való minden beavatkozást ki kell kapcsolni a kormányok hatásköréből, éppen úgy, mint ahogy az egyházat és az államot szétválasztották.

b) A kisebbségi jogok nemzetközi biztosítását olyan hatásos módon kell megvalósítani, hogy a kisebbségek ne legyenek kénytelenek külső segítséget igénybevenni. (M. 1925 jul. 12.).

21. Smuts tábornok, délafrikai angol miniszterelnök, 1925 július havában a Daily News hozzá intézett távirati kérdésére a tervezett biztonsági szerződésről, válaszában azt felelte, hogy a tervezett paktum, éppúgy, mint előfutárja a genfi jegyzőkönyv, alkalmas arra, hogy a békeszerződések által szabályozott viszonyokat merevekké és változhatatlanokká tegye. A paktum által a békekötés megváltoztatása lehetetlenné válna és Európa a biztonságnak és szolidaritásnak csalárd érzetétől vezetve pusztulásra jutna. A békerevízió ajtaját nem szabad elzárni. Középeurópa jelenlegi fejlődése új veszélyek felé halad s azok, kik e megegyezés mögé sáncolják magukat, veszedelmes felelősséget vesznek magukra. A paktum az angol birodalom történetének végzetes fordulópontja lehet. Azok az angol államférfiak, akik hívei az új szent-szövetségnek, egykor talán még arra a belátásra jutnak, hogy nemcsak az új Európának békés erőforrásaitól szakadtak el, hanem az angol birodalom szívéét is elrabolták.

Az angol birodalom többi domíniumai is ellenezték a tervezett biztonsági szerződést s ezzel hozzájárultak annak meghiúsításához. (M. 1925 július 14.)

22. Asquit volt angol miniszterelnök a lordok házában (1925 július elején) az európai helyzettel foglalkozván, a békeszerződések területi rendelkezéseiről kijelentette, hogy célszerű lenne ezeket felülvizsgálatnak vetni alá. Az utóbbi öt év folyamán (úgymond) többször hangsúlyozta, hogy az Osztrák-magyar birodalom romjaiból új államok fölépítése alkalmasul súlyos és végzetes tévedés történt, még pedig az, hogy ezeknek a földrajzilag összefüggő országoknak nem szabták előfeltételül a gazdasági és pénzügyi egység fenntartása kötelezettségét. Ez az egység volt a legfontosabb, ha nem is az egyetlen védelmi érv az Osztrák-magyar monarchia fenntartása érdekében.

Azoknak a zavaróknak nagy részét, melyek utólag¹ állottak elő és amelyek Európa keletén még jövőben is fenyegetnek minket, az idézte elő, hogy az új államokat nem kényszerítették a régi gazdasági egység fenntartására,

Ezt a tévedést, a kísérlet áldozatának fájdalmas tapasztalatai után, helyesbítenni kell. És pedig a szerződések revíziója által.

A párisi békeszerző diplomaták nem voltak olyan ostobák, hogy azt higgyék, hogy ők, ha nem is örökké, de legalább hosszú ideig tartó mű megalkotói. Ha ezt hitték volna, úgy önmagukat ámitották volna. Ámde a Nemzetek-szövetsége 19. cikke fölhatalmazza a közgyűlést, hogy a szerződések esetleg nem alkalmazható rendelkezéseinek újabb megfontolására tegyen javaslatot. A kifejezések nem szerencsések, de, nem lehet kétség, hogy ez alatt a békeszerződések revízióját értették.

Clemenceau kísérőlevele, mellyel a német béke-delegációnak átadták a békefeltételeket, kijelenti, hogy a szövetségesek szerint a békeszerződés nem csupán igazságos, hanem egyúttal alapot teremt Európa népeinek békés együttélésére és egyúttal valamennyi nemzetközi probléma békés elintézésére olyan szervezetet állít föl, amelynek segítségével még az 1919. évi új rendezést is időről időre a változott viszonyokhoz mérten módosítani lehet.

Clemenceau ezen kijelentése kötelező erejű, mert azt valamennyi többi aláíró hatalommal egyetértésben tette. (M. 1925 július 14.)

23. Whelpley amerikai publicista egy nemrég megjelent könyvében (American public opinion) a volt Osztrák-magyar monarchia felosztását gazdasági bűnnek minősíti. A monarchia (mint kifejti) a legkevésbé volt hibás a háború kitörésében, mindamelllett összehasonlíthatatlanul keményebben bűnhődött, mint valamennyi más. A magyarság vonzó, élénk nép, amelyet csupa szenvedélyes szeretet és gyűlölködés tölt el. Ausztriától való elválasztásukkal beteljesedett álmuk: a függetlenség; azonban túlságosan drága áron. A békeszerződés elrabolta tőlük területük, természeti kincseik és gazdagságuk nagy részét. Az elvesztett területen volt fűtő- és nyersanyagok főforrása és Európa legszebb tája. A terület elvesztésével együtt járt az állatállomány tekintélyes részének elvesztése is. A valuta ingadozása folytán a lakosság összessége elvesztette

tőkéjét, ami egyébként közös tragédiája valamennyi leromlott valutájú országnak. Nyugodtan el lehet mondani, hogy Európában nyolcvanmillió szorgalmas, keményen dolgozó embernek megtakarított vagyona oly nyomortul puszult el, mintha csak a tengerbe dobták volna. Ennek a katasztrófának szörnyen demoralizáló hatását lehetetlen figyelmen kívül hagyni. A területveszteség következtében Magyarország ma tisztán földművelő állam. A pénzügyek egyensúlyba hozatala Magyarországot majd ismét jómódú országgá fogja tenni, addig azonban még hosszú és fáradtságos utat kell megtenni. Kétségtelenül rendkívül örvendetes, hogy a nagyhatalmak Magyarországot segítséghez engedték jutni. Ez az ország majdan ismét fontos tényezője lesz Európa vagyonosodásának. Mint jelentékeny élelmiszert termelő és az ipari cikkek kész piaca minden tőkebefektetést bőven fog kamatoztatni. Egyelőre az ország stabilizálása a legnagyobb fontosságú, ami azonban nem lehet túlságosan nehéz, hiszen a magyar nép vezetői magas intelligenciájú és művelt férfiak, az ország pedig még mindig gazdag természeti kincsekben és igen könnyen válhat újból öntudatos és fontos állammá, amely jelentős szerepet játszhat a felelőtlen balkáni csoport semlegesítésében. (M. 1925 júl. 17.)

24 Newton lord újabban is (1925 július) nyilatkozott Magyarországról, kijelentvén, hogy Angliában megbecsülik Magyarország ragaszkodását nemzeti hagyományaihoz.

A türelem lehet Magyarország legjobb fegyvere. Nem azért, hogy felejteni tanuljon, hanem hogy megerősödjék és úgy-ahogy tudjon alkalmazkodni azokhoz az állapotokhoz, amelyeket — legalább mi itt Angliában és Európának különösen arra a részre vonatkozólag, ahol Magyarország is fekszik — nem szoktuk véglegeseknek tekinteni.

Ha azonban Magyarország népének és politikusainak valamit igen a figyelmébe ajánlhatnék, azt egyetlen szóban foglalhatom össze és ez a szó a türelem. Magyarország ellen bizonyára éppen azért, mert a békeszerződések olyan igazságtalanul és olyan megindokolatlan kegyetlenséggel sújtották, most még oly erők és befolyások dolgoznak, amelyek fegyverzésére legjobb fegyver a kitartó türelem.

A külpolitikai helyzet változásai mindig annyira kiszámíthatatlanok, hogy a jövőt biztosan előre tudni,

ha valahol, ezen a téren teljesen lehetetlen. De azért nekem mégis úgy látszik és Angliában általában az a vélemény, hogy azoknak a végzetes tévedéseknek orvoslására, amelyeket az utóbbi elsősorban természetesen a békekötést nyomban követő években, vagy maguk a nagyhatalmak, vagy az ő elnevezésük mellett mások elkövettek, sor fog kerülni valószínűleg már rövid időn belül, ha még annyi fortélyal próbálják is bizonyos részről ezt a másik jóvátételt elgáncsolni és lehetetlenné tenni. Magyarország Angliában azzal szerzett legfőbb megbecsülést és jóbarátot, hogy minden fenyegetéssel szemben is megmaradt nemzeti hagyományainak tiszteletben tartása mellett.

A magyar kisebbségek sorsáról Newton lord azt mondotta, hogy amennyit a maga hatáskörében meglehetett, mindent elkövetett, hogy erre a kérdésre, amely a nyugati országok politikai közvéleménye előtt csaknem teljesen ismeretlen probléma, mindjobban felhívja a figyelmet, de ugyanakkor azt szeretné, ha maga Magyarország is a közvetlen vagy közvetett eszközök felhasználásával minden lehető megtenne, hogy egész Európa közvéleménye megmozduljon azoknak a bajoknak orvoslására, amelyeket a kisebbségi ügyek lelkiismeretlen módon való intézése okozott és amelyeknek következtében annyi méltatlan szenvedés és igazságtalanság történik már éveken keresztül. Egyébként Newton lord szerint magának a Nemzetek-szövetségének életképességét és jövő hivatásába vetett bizalmat is igen nagy részben az fogja eldönteni, hogy képes lesz-e valóságos és nemcsak papiroson létező eredményeket elérni ebben a nagyfontosságú kérdésben. (M. 1925 júl. 23.)

25. Birmingham George A. írói álnév alatt **Hannay kanonok** Anglia egyik legnépszerűbb regény és vígjáték írója: **A Wayfarer in Hungary** (Vándorúton Magyarországon) címen Londonban nemrégiben egy érdekes könyvet adott ki. Hannay legutóbb két évet töltött Magyarországon mint a budapesti angol követség lelkésze.

A szerző hangsúlyozza, hogy Magyarország iránti rokonszenv és erős ismeretszomj hatotta át. Mint ír ember kötelességének tartotta, hogy megismerje Magyarországot, hiszen az ír sinnfein-mozgalom alapvető röpiratának ez volt a címe: „Magyarország feltámadása” és az írországi fiatalságot, amely a magyar példát akarta követni, ezzel a gúnynévvel illeték: „magyar

zenekar”. Meg kellett tehát a magyarokat ismernie. Az író mindjárt azután, hogy az egykori Magyarország: területére lép, megpillantja a szétrombolt dévényi emi-etket. Ez a várrom az egykori Magyarország kapujánál szemléltető képe a szegénységnek és azoknak a veszteségeknek, amelyek mint már annyiszor a történelemben egyedüli jutalmi voltak a magyar lovagiasságnak. Mellette állanak a millenáris emlék romjai, tragikusan; megrázóan és ugyancsak szimbolikusan.

Budapest szépsége valami egészen különös — írja a könyv szerzője. A város szépsége teljesen független a gyönyörű természeti szépségektől, a környező; halmoktól és síkságoktól. Budapesten mégis a gyász légköre és a szétdarabolás érzése uralkodik. Az országot megfosztották leggazdagabb területeitől és a jövő sötét, a jelen nehéz. Vannak azonban népek, amelyek acél módjára a sors csapásai alatt edződnek és a szenvedések tüzeiben tisztulnak meg, lelkük pedig a balsorsban izmosodik. A magyarok pedig az emberi faj e pompás hajtásához tartoznak. A magyarok történelmüknek legszomorúbb idején is mindenkor törhetetlenek maradtak. Minden kapun egy kis ércplaket díszel, e szavakkal: Nem! Nem! Soha! Minden közúti vasúti kocsiban olvasni lehet az új magyar hitvallás csodálatosan hősies szövegét: „Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, hiszek egy isteni örök igazságban, hiszek Magyarországot feltámadásában.” Csupán Budapest közpolitai lakosságába furakodott be a kishitűség.

A könyv „Egy hazafi” című fejezete Széchenyi István gróf pályájának lendületes leírását tartalmazza. Méltatja történeti nagyságát és azokkal a melancholikus gondolatokkal végződik, amelyeket a szerzőben Széchenyi szobrának megtekintése keltett. Ez a szobor — írja — a Magyar Tudományos Akadémia előtt áll, amelyet Széchenyi alapított. Feje magasan emelkedik a nagyváros forgataga fölé, amelynek megteremtése nagyrészt az ő műve volt. Tekintete a folyót simogatja, ahol most számtalan gőzös hasogatja a sárgás vizet, amelyre valamikor ő indította az első gőzhajót. A hullámok fölött a lendületes ívelésű Lánchidat nézi, amely az ő energiájának gyümölcse.

A magasztos emlékművel szemben áll azonban a mai napok keserű szimbóluma a Ritz-szálló. Itt lebzselnek és szórakoznak azok az emberek, akik ma Budapesten Széchenyi István művét rombolják. Ott él-

tek és élnek a trianoni szerződés csinálók szolgái, a katonai bizottság és a határmegállapító bizottság vezetői, akik valamennyien serényen fáradoznak ama parancsok végrehajtásán, amelyeknek célja Magyarország szét-darabolása és megalázása. Itt élnek a külföldi államok diplomatái, a nagy nyugati államok hidegen gondolkodó képviselői, az új balkáni államok kiküldöttei, akiknek szívében irigység él és félelem a mai megkötött és védtelen Magyarországtól. Itt isznak és táncolnak a világ új rablói, a nemzetközi pénzemberek. A dögkeselyűk csoportosan jelennek meg ott, ahol hulla hever, de sehol sem telepedtek meg oly sűrű csoportban, mint Magyarországon a háború után. Az utód-államok ügynökei kapzsiak, kihívók, fennhéjázók és gyávák. A történelem vad iróniája nyilvánul meg abban, hogy Széchenyi István tekintete ezekre a jelenetekre esik.

A békeszerződések területi rendelkezései tekintetében az író a legélesebben Nyugat-Magyarország elszakítását ócsárolja, morális szempontból. Azt, hogy a többi szövetséges megkapta jutalmul a maga részét Magyarország testéből, még legalább meg lehet okolni. Románia a háború legválságosabb pillanatában jelentkezett úgyszólván az árverésre és neki ígérték Erdélyt. Románia hadsereget állított csatasorba, amely azonnal meg” futamodott ugyan de az árát meg kellett fizetni. A csehek a szövetségeseeknek többé-kevésbé értékes szolgálatokat tettek azzal, hogy elárulták saját táborukat s ezért meg kellett őket jutalmazni. Miért kellett azonban Ausztriának új területeket kapnia? E különös területi rendelkezés mögött bizonyára valami speciális gondolat rejtőzik.

Politikailag Erdély és a Kárpátok területe magyar, úgy szellemben, mint a lakosság tekintetében, Ezt statisztikai adatok bizonyítják. Kolozsvárott 50,704 magyar volt és csak 5676 román. A demokrácia elvei igazolják azt, hogy egy ilyen várost Romániának szolgáltatott ki? A magyarok természetesen nem demokraták, s ők az egyetlen nép Európában, amelynek van bátorsága ezt nyíltan bevallani. Az angolok és a franciák, akik Kolozsvárt a románoknak szolgáltatott ki, azt állítják, hogy a demokráciát nagyrabecsülik s ezért a többség uralmát abszolút szentségnek tekintik. Nem szabad továbbá elfelejteni, hogy Magyarország gazdasági szempontból egészséges és egyöntetű egységet alkotott. A gazdaságilag konszolidált egység lehetősége adva volt, még-

pedig a jólét minden kilátásával. Az új Magyarország azonban pusztán síkságból áll.

A hegyvidékek lakosságának továbbra is szüksége van élelmiszerekre, az Alföld lakosainak fára és szénre. Azt hihetné tehát az ember, hogy a kereskedelem továbbfolyik a határbizottságok erőfeszítései ellenére. Kelet-Európa valamennyi új kormányának első dolga azonban az volt, hogy a leghatározottabban megakassza a kereskedelmet a szomszédos államokkal. Mi lehet pl. a jövője egy olyan városnak, mint Esztergom, ahol a helység maga Magyarországon, a vasúti állomás azonban Csehországban fekszik és az összekötő hidat elpusztították? Pécsről Szegedre ma csak Budapesten keresztül lehet utazni. Mit csináljon pl. a salgótarjáni bányamunkás, akinek háza Csehországban van, a bánya cseh föld alatt fekszik, a bánya bejárata azonban Magyarországon van? Ezeknek az embereknek kétszer kell naponta felmutatni útlevelüket, egyszer, amikor munkába mennek és egyszer, amikor hazatérnek. A románok megállapították, hogy Erdélyben a földbirtokosok legnagyobbbrészt magyar nemesek, mégpedig olyanok, akik minden magyar között a legpatriótábbak és akik nem tudnak beletörődni az idegen uralomba. Törvényt hoztak tehát Románia érdekében, mely szerint e birtokosok vagyonukat elvesztik. A földreform állítólag a parasztok érdekeit szolgálta, célja azonban a magyar birtokok elkobzása volt.

A jövő tekintetében a szerző megjegyzi, hogy a békeszerződés rendelkezéseiből hiányzik a stabilitás minden valószínűsége. A mostani helyzet világosan mutatja, hogy Közép-Európa térképét a közeljövőben újra kell rajzolni. A veszély most abban van, hogy az új rendezést egy másik háborúval fogják elérni. Mi lesz akkor a sorsa Magyarországnak? Egyszerűen lehetetlen, hogy Magyarország jelenlegi állapotában maradjon meg. A mostani határok nem alapszanak elveken. A biztonságának és a szilárdságának sehol semmi nyoma. A magyarok nem törődhetnek bele soha olyan megoldásba, amely kereskedelmüket megnyomorítja és 3 millió magyart borzalmasan elnyomó idegen kormányok uralma alatt tart. Magyarország szempontjából csak két lehetőség van. Vagy logikus módon teljessé kell tenni a békeszerződéseket s akkor Magyarország teljesen eltűnik a térképről, vagy pedig Magyarországnak vissza kell nyernie azt a pozíciót, amelyben nem-

zeti élete lehetséges. A válasz erre a kérdésre inkább maguktól a magyaroktól függ. Ha Magyarország nemzeti érzését továbbra is megtartja és bátorsága nem lankad, kétségtelenül ismét elviselhető helyet vívhat ki magának. Mi balkanizáltuk Kelet-Európát és ezért balkáni fejleményekre kell elkészülve lennünk, vagyis arra, hogy az események hirtelen, szenvedélyesen és nem mindig észszerűen támadnak. Semmi sem elháríthatatlan és semmi sem biztos. Ilyen állapotokból eljön egyszer az alkalom Magyarország részére is. Háború, forradalom, bolsevik hullám vagy valamilyen borzalmas agresszív cselekedet fogja meghozni Magyarországnak az alkalmat. A jövő azonban Magyarországtól függ, szellemétől és vezéreitől. Magyarország barátainak nem szabad kétségbeesni. A magyarok nehéz időket éltek át, amikor a törökök leigázták, vagy amikor az osztrákok szabadságukat megnyomorították, vagy amikor a magyar szabadságharc hadseregeit szétszórták és vezéreiket száműzetésbe kergették. Magyarország lelke azonban halhatatlan maradt és ez a törhetetlen nép újból fel tudott emelkedni a porból. Adjá Isten, hogy ismét így legyen!

Ezzel végződik Hannay kanonok könyve. (M. 1925 júl. 29.)

26. Maurice F. tábornok, a világháború végén az angol hadsereg vezérkari főnöke, 1925 augusztus havában az amerikai Williamstown-ban levő politikai intézetben előadást tartott az európai leszerelési problémáról. Ebben koronatanúnak jelentkezett a Díaz-féle fegyverszünet ügyében. Megállapította, hogy az olaszokkal kötött fegyverszünet érvényes volt a monarchia minden frontjára. Ezzel igazolta, hogy Károlyi Mihályék belgrádi kalandja nélkül meglett volna az alap Magyarorszag integritásának megőrzésére.

Kiemelte, hogy az európai lázas fegyverkezési tevékenység legfőbb oka az általános félelem. Franciaország fél Németországtól, Oroszország szomszédjai félnek Oroszországtól, azok az országok pedig, amelyeknek területét a békeszerződések megnövelték, egyszerűen idegsokkban szenvednek. A békeszerződések a volt ellenséges államokra a legdrasztikusabb leszerelési kötelezettségeket rótták. A német hadsereget az 1913-iki 866 ezer főnyi létszámról 100 ezer főre szállították le. Ez egyetlen országban 766 ezer főnyi létszámcsökkenést jelent. Azt gondolná az ember, hogy a többi

országok is hasonló arányban csökkentik véderejük létszámát. A tény azonban az, hogy Európában ma ugyanannyi ember áll fegyverben, mint 1913-ban. Ez a körülmény legnagyobb részben a francia fegyverkezési tevékenységre vezethető vissza. A francia hadsereg ma bizonyára a világ legerősebb hadserege, jóllehet valamivel gyengébb, mint 1913-ban volt. Az a körülmény, hogy minden olyan törekvés, amely az európai fegyverkezés korlátozását tűzi ki célul, teljes kudarcot vall, tényleg arra vezethető vissza, hogy az újonnan teremtett országok és nemzetek az új hadseregek egész sorát produkálták. Lengyelország, Románia, Szerbia és Csehország ma fenyegető erejű hadseregekkel rendelkezik. Ezeknek az országoknak nagyjából olyan szomszédaik vannak, amelyektől ők maguk szakítottak el területeket. Országuk határain belül más nemzetiségű nagyszámú kisebbségek élnek, ennél fogva ezeket az országokat a saját bizonytalanságuk érzete gyötri.

Maurice tábornok fejtegetéseit az egész amerikai sajtó a legnagyobb figyelemmel kísérte. A *Journal of Commerce* kifejtette, hogy az Egyesült Államok tulajdonképpen a kis népek önrendelkezési joga érdekében folytatott keresztshadjárat által nagyban hozzájárultak ezeknek az új nemzeti hadseregeknek a keletkezéséhez. Ennél fogva Amerika kötelessége ahhoz hozzájárulni, hogy az európai hadügyi kiadások csökkentessenek. Ez azonban nem csekély feladat. (M. 1925 augusztus 18.)

27. Strachey Leo a „Spectator” londoni konzervatív lapban Caillaux francia pénzügyminiszter Washingtonba utazásakor (1925 szeptember havában) fejtegeti az amerikai álláspontot a francia hadiadósság kérdésében. Méltán kifogásolhatják — úgy mond — hogy Franciaország miért tart olyan óriási hadsereget, miért adott kölcsönöket fegyverkezési célokra a kis-ántánt államainak stb. Ezek miatt követeli Amerika az adósságokat.

28. Egy „amerikai levélíró” a *Spectator* ugyanazon számában azt ajánlja, hogy Franciaország mutasson őszinte hajlandóságot a békeszerződések gyökeres revíziójára és adja fel azt a politikát, amely Európát, — ha rajta múlna, a végtelenségig — felfegyverzett és igában tartott népek egymással szemben álló táborára osztaná. Amint ez megtörténnék, Amerika is más hangon beszélne az adósságokról s kész lenne az adósság törlésére is.

A Spectator szerint az angol engedmények fejében is ki kellett volna kötni, hogy a franciák az angol pénzt nem fogják Franciaország apró szövetségeseinek felfegyverzésére fordítani. (M. 1925 szeptember 19.)

29. Mac Donald volt angol miniszterelnök a munkáspárt liverpooli értekezletén (1925 szeptember havában) kijelentette, hogy ha a munkáspárt ismét kormányra kerül . . . módosítania kell a versaillesi szerződést. Ez a szerződés borzalmas szabályozást tartalmaz. Olyan béke ez, amely kihatásában csaknem ugyanolyan rossz, mint aminő a háború volt. (A trianoni még rosszabb!) (U. N. 1925. október 3.)

39. Edvard Grey, volt angol külügyminiszter, most megjelent emlékirata elmond egy olyan részletet, amely nyilvánvalóvá teszi, hogy a háború időtartamának a meghosszabbításáért és azért, hogy Wilson közvetítésére már 1916-ban nem sikerült békét kötni, őt magát terheli a legnagyobb felelősség. Wilson rokonszenve kezdettől fogva az ántánt oldalán állott. Miután azonban tudta azt, hogy Amerika nincsen fölkészülve a háborúra, egyelőre nem gondolt hadüzenetre, hanem azon igyekezett, hogy a háborúnak az antantra nézve kedvező békével vessen minél előbb véget. Közvetítője, bizalmas barátja, House ezredes volt, aki állandóan Londonban tartózkodott. House ezredes Grey-jel lépett érintkezésbe annak a megállapítása céljából, hogy az ántánt milyen föltételek mellett köthetne békét Németországgal és hogy Wilson milyen feltételek mellett vállalkoznék arra a békeközvetítésre, amelyre az első pillanattól fogva készen állott? Grey és House memorandumot dolgoztak ki, amelyet House ezredes magával vitt Washingtonba. Wilson a memorandumhoz egyetlenegy szó megváltoztatásával hozzájárult. Az így kidolgozott terv a következőképpen hangzott: Mihelyt Anglia és Franciaország Wilsonnak tudtára adják, hogy erre az idő elérkezett, Wilson ajánlani fogja, hogy a hadviselő hatalmak konferenciára gyűljenek össze. A föltételek szerint Németországnak vissza kellett volna adnia Elzász-Lotharingiát, Oroszország számára saját területén jégmentes kikötőt kellett volna biztosítani. Belgiumnak pedig teljes kárpótlást kellett volna nyújtani. Természetes, hogy Németország, amely akkor győzelmeinek a tetőfokán állott, nehezen ment volna bele ezekben a föltételekbe. Ennek a kikényszerítésére azonban meg lett volna a megfelelő eszköz abban,

hogy Amerika arra az esetre, ha a németek nem akartak volna leülni a tárgyaló asztalhoz, vagy ha nem fogadták volna el a szövetségesekre nézve kedvező feltételeket, hadat üzent volna Németországnak. Kétségtelen, hogy ezen az alapon komoly lehetősége nyílt volna meg a békeközvetítésnek. Németország számára ekkor még meglett volna a lehetősége annak, hogy nagyhatalmi állásának teljes épségével kerüljön ki a nagy mérkőzésből, annál is inkább, mert a memorandum terve szerint az Európában elszenvedett veszteségekért a gyarmatokon adtak volna neki kárpótlást, Ausztria és Magyarország pedig még ennél is jobban járt volna. Miután ekkoriban még szó sem volt a monarchia fölosztásáról, elkerülhették volna a fölosztást, legfeljebb Olaszország számára kellett volna adni valamilyen területi engedményt. Grey maga is tisztában volt azzal, hogy ha Wilson közvetítő szándéka nyilvánosságra jut, a bekövetkezendő békét semmi sem tarthatja föl többé az útjában. Ő azonban ezt nem akarta, mert neki az volt a szándéka, hogy Anglia félelmetes vetélytársát, Németországot, teljesen megsemmisítse. Gondja volt tehát arra, hogy a memorandum ne kerüljön nyilvánosságra. Elsülyesztette azt íróasztala legmélyebb fiókjába. Csak Briand francia miniszterelnöknek adatott át belőle egy példányt, minden ajánlás nélkül. Briand nem is foglalkozott komolyan a memorandummal. Minden ment tovább a maga útján . . .

Az a közönyös gesztus, amellyel Grey Wilson memorandumát a fiókba dobta, mélyítette ki és tette hosszú időre gyógyíthatatlanná Európa szerencsétlenségét. Jellemző, hogy most a francia lapok támadják Greyt emiatt a leghevesebben. Angliát azzal vádolják, hogy nem is akarta az igazságos békét, amely Franciaországnak visszaadta volna Elzász-Lotharingiát, hanem milliók és milliók élete pusztulásának az árán Franciaország, Belgium és Oroszország fölládozásával igyekezett biztosítani Anglia kereskedelmi és gyarmati érdekeit. (P. H. 1925 okt. 8.)

31. Birinyi K. Lajos clevelandi ügyvéd az Unió Ohio államában negyedfélszáz oldalas könyvet írt *The Tragedy of Hungary. An Appeal for World Peace* cím alatt: Magyarország tragédiájáról, apellátumúl a világbéke érdekében.

Huszonhét fejezetben, huszonöt térkép, grafikon és rajz alapján ismerteti a magyar nemzet megszületé-

sét, gyarapodását, az Anjouk korát, a törökökkel vívott harcokat, a mohácsi vészt, Ausztria és a francia forradalom hatását a magyar lelkeségre, a bécsi kongresszus előzményeit és kihatását, a szabadságharcot, a modern Magyarország utolsó hatvanöt évét, 1848-tól



Mit marjatók mindnyájan a magyart?
Török és tatártól, mely titeket védett
Magyar kezekben villogott a kard. *(Petőfi.)*

1914-ig, politikai helyzetét, népességét, földrajzi és gazdasági egységét 1914 sorsdöntő évében. Külön fejezetekben vizsgálja, ki a felelős a világháborúért, a nagy mérkőzés céljait, a fegyverszünetet, Magyarország megcsonkítását, a magyar kérdést a népszövetség színe előtt,

a nemzetközi bankok karmai között vergődő Európát, a mai Csonkamagyarországot és felveti a kérdést, hogyan lehet helyreállítani Európa békéjét. A könyv utolsó fejezete szózat Amerika népéhez.

Szerzőnk lelkiismeretesen megfesti azt a hátteret, amelyből voltaképeni mondanivalói fakadtak: nagy vonásokban vázolja a magyar múltat, a honfoglalástól 1914 véres nyaráig.

Idézi II. Pius pápának III. Frigyeshez 1459-ben intézett levelét, amelyben Szent Péter utóda „a kereszténység pajzsának” és „a nyugati civilizáció védőjének” nevezi Magyarországot. Azután áttér a világháború évének társadalmi, politikai és gazdasági viszonyaira.

Hangsúlyozza, hogy a különböző nemzetiségek ugyanolyan politikai, vallási, gazdasági és nevelési jogokat élveztek, mint a magyarok. Kimutatja, hogy míg nálunk írni-olvasni a magyarság 73'3, a németek 82'4, a tótok 69.7, a szerbek 59.8, a románok 52.1 százaléka tanult meg, addig Szerbia lakosságának csak 16.9%-a tudott írni-olvasni, Romániában pedig 1909-ben 60.1% volt az analfabéták száma. írni-olvasni a romániai lakosságnak csak 39.9%-a tudott, ebből is 4,7% a zsidóságra esik. A szabad és független Szerbia és Románia kulturális nívója össze sem hasonlítható a boldog Magyarországéval.

A felekezeti megoszlást tekintve, a lakosság 60%-a római és görög katolikus, 16%-a görög-keleti, 7%-a evang., 13%-a református, $\frac{1}{3}$ %-a unitárius, 4%-a zsidó.

Így festett Magyarország képe 1914-ben. A különböző nemzetiségek eltérő viseletben, de közös ideálban, egyetlen vágyban egyesültek: hazájuk haladásában.

Oldalakon át következik térképekhez kötve, grafikonokkal megvilágítva Magyarország földrajzi és gazdasági egységének bizonyítása.

Ezt a szép területet szelte derékon a világháború.

Ki felelős a háborúért?

Az ántánt vezető államférfiai óvakodtak attól, hogy elárulják, ki okozta a háborút, egyre csak azt hajtogatják, hogy a német császár volt az oka.

Lloyd George, Anglia miniszterelnöke, a londoni Birodalmi Parlamenti Egyesület 1920 december 23-iki ülésén ezeket mondta:

— Olvasva az 1914 augusztus 1-ei eseményekről szóló különböző emlékiratokat és könyveket, azt látom, hogy senki a vezetők közül nem akarta a háborút.

Inkább csak belecúsztunk, beletántorodtunk, belebotlottunk.

Lloyd Georgenak ez a kijelentése azonban ellentmondásban áll Anglia, Franciaország és az Unió államférfiainak és felelős katonai tényezőinek nyilatkozataival.

A Newyork Tribune 1919 április 9-iki számában közli londoni jelentés alapján, hogy az A. Henry Wilson sir tiszteletére rendezett parlamenti banketten Foc h marsall következő levelét mutatták be:

— Jóval a háború előtt Wilson generálissal együtt dolgoztunk a német veszedelem elleni harc érdekében, amelyet mindketten előre láttunk. Az ő mozgósítási terveinek és a csapatok szállítására vonatkozó gondosan kidolgozott terveinek köszönhető, hogy az angol hadsereg, mihelyt a kormány döntött, idejében érkezett a harcterre.

Így nyilatkozott a francia vezérkar főnöke az angol vezérkar főnökével jó eleve folytatott tárgyalásairól és megállapodásokról.

H aid a ne lord, volt angol hadügyminiszter 1919 júniusában a szénbizottság előtt kifejtette, hogy Asquith miniszterelnök kívánságára a hadügyminisztérium 1914 július 31-én, hétfőn hozta működésbe a háború gépezetét. A parancsokat percek alatt kellett kiadni. Minden már évek óta elő volt készítve. A haderő negyvennyolc óra alatt talpon volt.

French lord, angol marsall, 1919-ben megjelent könyvében őszintén bevallja: „Az angol és francia vezérkarok évekkel előbb titkos megállapodást kötöttek egymással a Németország elleni háború kérdésében... Tudtam, hogy Nagybritannia és Franciaország vezérkarai rég tanácskoztak már egymással és minden eshetőségre kölcsönös támogatásban állapodtak meg.

Anglia már 1910-ben tudta, hogy négy év múlva kitör a háború.

Sims, az Egyesült Államok tengerészetének admirálisa a Lincoln Társaság jerseyi bankettjén, 1920 február 12-én elmondta, hogy 1910 decemberében titkos jelentést terjesztett flottája admirálisa elé. Előadta, hogy a jelentést sajátkezűleg gépelte és senki rajta kívül nem olvasta. Kifejtette jelentésében, hogy az angol ti?ztek és az európai hivatalnokok véleménye szerint, akikkel alkalma volt beszélgetni, a háború négy évnél tovább nem halasztható. Hozzátette jelentésében, hogy Anglia és Franciaország részt fognak venni a háborúban és röviddel ezután Amerika is be fog avatkozni.

Megerősíti Sims jelentését Marshall alelnök, aki E. G. Hoffmann-hoz, a Demokratikus Nemzeti Bizottság titkárához intézett levelében a Newyork Herald 1920 febr. 11-diki száma szerint ezt írta: „Benne voltunk a háborúban attól a perctől kezdve, amelyben Európában megkezdődött.” Gabriel Hanotaux, a volt francia külügyminiszter pedig kijelentette, hogy Myron T. Herrick, Bacon és Sharp, Amerika európai képviselői biztosították arról, hogy az Unió nyomban beavatkozik a háborúba, „mihelyt 50,000.000 helyett 100,000.000 ember áll az ántánt pártján”.

Robert L. Owen szenátor az Unió szenátusa előtt 1924 február 26-án fejtette ki, hogy „a világháború alatt minden lehető módon, 'pénzzel, hitellel, kölcsönökkel, hajókkal és emberekkel'” támogatta a franciákat. De „a lényeg, amire felhívtam a szenátus figyelmét, annak bizonyítása, hogy a német katonai vezetők nem akarták a háborút, megkísérelték elkerülni és csak azért mentek bele, mert bebizonyult, hogy Orosz- és Franciaország állandó mozgósítása háborúra vall és titkos hadüzenet Orosz- és Franciaország részéről Németország ellen. Az eredmény azt mutatja, hogy a háborút az orosz és francia vezetők határozták el és a mozgósítást a háború kezdetének tekintették, amelyet már évekkel előbb óvatosan előkészítettek és az évenként megismételt katonai tanácskozásokon teljesen kidolgozták a haditervet.

C o p e l a n d newyorki szenátor az A m e r i c a n M o n t h l y hasábjain (1924 februárban) kijelentette, hogy Owen, szenátor, a fenti nyilatkozat szerzője nem német, hanem amerikai ember, aki ugyanazt mondta, amit Lloyd George mondott néhány hónappal a fegyverszünet előtt. Owen pedig azt mondta, nem hiszi, hogy a világháborút a Kaiser (azaz II. Vilmos), vagy a német katonai klikk okozta.

Amikor Lloyd George elhagyta a miniszterelnöki széket, közlékenyebb lett és pozitívabb információkkal szolgált a világháborúért felelős tényezőkről. Egyik cikksorozatában, amelyet a világsajtó összes vezető orgánumai közöltek, meglepő őszinteséggel nyilatkozik. Szerzőnk Lloyd Georgenak ezt a cikkét a Cleveland Press 1923 január 6-diki száma alapján idézi, amelyben a támadó országok vezetőit csupán a világháború névleges és terrorizált néma vezetőinek nevezi.

„Senki sem hiszi, hogy a világháború oka Ferenc

Ferdinánd meggyilkolása. Ha a német hadsereg nem lett volna tökéletesebb és hatalmasabb a franciánál és orosznál, ha minden német katonatiszt nem lett volna meggyőződve arról, hogy a német háborús gépezet felülmúlja valamennyi versenytársáét, akkor nem tört volna ki a háború, bár mit mondtak, gondoltak, vagy terveztek volna is az uralkodók, a diplomaták és államférfiak.”

Ki tehát a felelős, ha a tényleges hadvezetők csak névleges és terrorizált vezetői, voltaképpen eszközei voltak a háborúnak?

Szerzőnk erre is válaszol: felelős az a láthatatlan hatalom, amely minden király és császár és minden polgári kormányzat fölött uralkodott.

Ez pedig nem volt más, mint a nemzetközi kereskedelem és a nemzetközi tőke.

Ennek a láthatatlan hatalomnak volt érdeke a háború. Az arany láthatatlan birodalma francia és angol nagytőkésekből épült fel. A germán tőke adósa lett e tőkének s ez a tőke, a láthatatlan birodalom, most megkezdte a pénzügyi mozgósítást.

A háború előkészítésére a legközelebbi alkalmat az 1912—13-as Balkán-háború jelentette. Ekkor mondta Welby lord, az angol államkincstár egykori főnöke: Szédelgők szervezetének kezei között vagyunk. Ezek pedig a politikusok, generálisok, iparosok, fegyvergyárosok és újságírók.

A triple-ántant célkitűzése ekkor, az volt: felrobantani az Osztrák-magyar monarchiát és így gyengíteni a német befolyást a Balkánon; kettévágni a Berlin-bagdadi vasútvonal tervét, a Fekete-tenger—Földközi-tengeri orosz terjeszkedés vonalával.

Rendszeres, lelkiismeretlen izgatás indult meg a szlávok közt a monarchia ellen. Szerbiában agitátorok, politikusok és papok izgattak Magyarországot ellen.

Így jutottunk el 1914 június 28-hoz, a szerajevói tragédiához.

Egy angol lap, a John Bull azt írja, hogy Ferenc Ferdinánd és feleségének gyilkosa a szerb kormánynak 2200 sterlingjébe került, 2000 fontot kapott a gyilkosságért, 200 fontot kiadásokra. A gyilkosságot a szerb titkos kémisztól készíttette elő a londoni szerb követséggel együtt.

A John Bull 1914 július 11-iki számában közölte azt a levelet, amelyet a londoni szerb követség

hivatalos levélpapírára írtak sifirozva. A szörnyű levél magyar fordítása így hangzik:

F. F. (azaz Ferenc Ferdinánd) teljes kiküszöbölésére 2000 font fizettetik és pedig: 1000 fontot kap Mr. G.-tól, mihelyt Belgrádba érkezik, a hátralévő 1000 fontot a mű bevégezésekor. 200 font kifizettetik kiadásokra, ügynökök díjazására stb., mielőtt innen elmegy.

Az angol lap szerint a világtörténelem e legvéresebb levele 1914 április 5-én kelt.

A kocka tehát el volt vetve.

A francia és angol nagytőke pedig most már készen volt a pénzügyi mozgósítással. A láthatatlan hatalom most már elérkezettnek látta az időt a háborúra.

Európa koronázatlan és láthatatlan vezetői elhatározták, hogy háború lesz és hiába akarták a német császár s az orosz cár megakadályozni a háborút, a háború beköszöntött.

Magyarország sorsát a londoni titkos békepecsételte meg.

Birinyi könyvének következő fejezetét: a Magyarország háborús felelősségére vonatkozó adatokat ma már ország-világ ismeri. Ismerteti a koronatanács eseményeit, Tisza István tiltakozását.

Annál kevésbé ismeretesek szerzőnk ezután következő adatai, amelyekben a világháborút intéző láthatatlan hatalom tulajdonképeni háborús céljait fejtegeti.

A nemzetközi tőke és kereskedelem minden törekvése az volt, hogy Európa és Ázsia, esetleg az Unió nemzetközi kereskedelmét és pénzügyét saját ellenőrzése alá igázza, hogy megakadályozza a Berlin—bagdadi vasútvonal befejezését, hogy meghosszabbítsa a háborút s ezáltal a nemzetközi bankárok, iparbárok és nemzetközi családok minél jobban kizsákmányolhassák a hadakozó országokbt, minél több pénzt és mentől nagyobb karriert csinálhassanak. A világháború célja tehát nem a demokrácia biztosítása, hanem az volt, hogy milliókat nemzedékek egész sorára ipari rabszolgákká igázzon le.

E ravaszul átgondolt terv alapján ültek össze a triple-ántánt nagyhatalmai nyolc hónappal a világháború kitörése után; 1915 április 26-án Londonban, hogy az úgynevezett titkos londoni békében felosszák Európát és Ázsia egy részét maguk között.

Angliára esett eszerint a perzsa semleges zóna, Mezopotámia déli része és Bagdad, Szíriában Haifa és Akka, s a német gyarmatok egy része.

Franciaországnak odaitélték: Szíriát, Kiszísiában Adane vilajetet és Örményország határszélét a moszuli olajmezőkkel, Elzász-Lotharingiát és a Saar-völgyet az összes bányaterületekkel és Lotharingia hercegséggel. Ideiglenesen megszállhatják a franciák a Rajna balpartját és megkapják a német gyarmatok egy részét.

Olaszországnak jutott osztályrészül Trentino, Görz és Gradiska, Trieszt és Isztria, a dalmát part jó-része, az isztriai és dalmát szigetek, Valona és környéke, a Dodekanezosz, Szmirna és hinterlandja, valamint új gyarmatok, kárpótlásul az Angliának és Franciaországnak jutott német gyarmatokért.

Romániának ítélték oda Erdélyt a Tiszáig, a Bánátot Temesvárral és Bukovinát.

Oroszországnak odaígérték Konstantinápolyt és csaknem az egész európai Törökországot, a Boszporuszt, a Dardanellákat és a Márvány-tengert, az Egei-tengerben a Dardanellák bejáratánál Imbrosz és Tenedosz szigeteket, akciószabadságot biztosítottak számára Északperzsiában, beleértve Iszpahánt és Yezdet, megkapta Trapezuntot, Erzerumot, Van Biltsutz és más kizsiai területeket, szabad kezet arra vonatkozólag, hogy nyugat felé mit tesz.

Szerbiát és Montenegrót Dalmácia déli partja, Spalato, Raguza, Cattaro, Albániában Medua illette meg és esetleg még Északalbániát is okkupálhatta.

A párisi béketárgyalások teljesen érvényesítették is a londoni titkos béke határozatait, úgyhogy a szén-területek, földolaj és földgázmedencék s a legfontosabb ipari területek teljesen az ántánt ellenőrzése alá kerültek.

Érdekes,, hogy ebben a londoni békében még szó sincs Északmagyarország elszakításáról; akkor Masarykék még a monarchia oldalán kereskedtek.

Még csak egy kérdést kell szerzőnknek megvilágítania: Mi indította az Egyesült Államokat a beavatkozásra?

Ma már nyílt titok — mondja Birinyi — hogy az Unió nemzetközi kereskedelme a triple-ántánt hatalmak koronázatlan pénzügyi, ipari és kereskedelmi királyainak hatalmában van. S hogy miért kellett az Uniónak fegyverbe szállania, azt a legtalálóbban John G. H y l a n Newyork polgármestere jellemezte, amikor egy amerikai revü, az *American Monthly* 1922 áprilisi számában kifejtette a következőket:

— A háború kitörésekor a J. P. Morgan & Co. cég 300,000.000 dollárt investált volt külföldi, főleg angol záloglevelekbe. Az angol birodalom összeomlása a Morgan-ház pusztulását vonta volna maga után. Ennek a beruházásnak, valamint a nemzetközi bankátok egyéb külföldi beruházásainak szüksége volt az Unió protekciójára. A bankárok azt mondták, hogy a protekció kiterjed hadseregünkre és flottánkra is. Így esett, hogy résztvettünk a gazdag ember háborújában és osztályosai lettünk a szegény ember győzelmének.

Részletesen szól arról az árulásról, amellyel Wilson „jóhiszeműsége” belevitte Amerikát a háborúba és elveit a béketárgyalások során egytől-egyig feladta, majd plasztikus képet rajzol a nehézipari érdekeltség szeléről.

B i r i n y i könyvének egyik fejezetében Magyarország háborús viszonyait ismerteti. Részletesen szól az 1918-as forradalomról, hangsúlyozva, hogy Károlyi Mihály és zsidó agitátor társai céltudatosan készítették elő a radikális és nemzetközi zsidó elemek uralmát. Tiltakozik ellene, hogy Károlyiék emigrációját kapcsolatba hozzák Kossuth Lajos nevével, aki keresztény magyar volt. Károlyi és zsidó társai — ezek a saját fészket bemocskoló jómadarak — írja szerzőnk — soha sem voltak olyan szabású patrióták, mint Kossuth Lajos.

Részletesen ismerteti a kereszténység szenvedéseit a bolsevista uralom alatt és idézi Lloyd George-ot, aki a keresztény magyarok segélykiáltására így válaszolt: Egyedül Jézus Krisztus vallása mentheti meg a világot még egy katasztrófától.

Kiemeli, hogy 1785-ben 75,000 zsidó élt Magyarországon, a román, orosz és lengyel bevándorlás következtében azonban 1910-ben már 912,000 zsidó élt hazánkban. Ide vezetett a magyar liberalizmus.

A párisi béketárgyalásokra vonatkozó adatok után idézetekkel és grafikonokkal mutatja ki Magyarország megcsonkításának következményeit.

Adatok hosszú sora következik ezután: a román impérium alá igazott magyarok megkínzásai.

És végül egy számoszlopot nyújt, mely szerint: Magyarország lakosságának öt százaléka zsidó. A helyzet mégis a következő: gyártulajdonosok 31.6% zsidó, gyári tisztviselők 52.6, kereskedők 66.2, magánbankárok 90.3, kereskedelmi alkalmazottak 70.9, hitelintézeti alkalmazottak 55.9, ügyvédek 50.0%-a zsidó.

Az ügyvédek száma húsz év alatt 216.9%-kal nőtt. Orvosok 48.97%-a zsidó, nyomdatulajdonosok 76.3, újságírók 42.4, nagybérlok 732, kisbérlok 62.0, munkásoknak csak 3.3, cselédeknek csak 1.6, bányászoknak csak 0.5, földműveseknek csak 0.6%-a zsidó. Katona volt a háborúban 2,5% zsidó.

Ezzel szemben a bolsevista vezetők 95,0%-a zsidó, háborús csalók 73,5, hamis bukások 64,7, uzsorások 36,7, csalók 14,4, sikkasztók 11.0, zsarolók 11.1, hami-sítók 7.6%-a zsidó.

A világ zsidóságának összes lélekszáma 15.744,662. Közülük 11.453,968 él Európában, 433,392 Ázsiában, 359,722 Afrikában, 19,415 Ausztráliában, 3.496,225 az Egyesült-Államokban. Míg tehát Amerika lakosságának csak három százaléka zsidó, addig Magyarországon a zsidók számaránya öt százalék.

Mindebből a káoszról csak egy út vezet ki: helyre kell állítani Európa gazdasági egységét, minden európai nemzet helyezkedjék az élni és élni hagyni álláspontjára s a versaillesi békét és ennek összes folyamányait, a trianoni békét is nullifikálni kell. Akkor köszönt be az igazi béke, amelyre Európa és különösen Magyarország annyira vágyódik.

Birinyi Lajos örök hálára kötelezte hazáját, hogy idegen földön ilyen súlyos érvekkel emelt szót érdekében. (M. 1925. okt. 25. nov. 1. 13. 14. sz.)

32. Troubridge Ernest tengernagy 1925 október végén Londonban a Near and Middle East Association angol tudományos egyesület kebelében előadást tartott Magyarországról és a közel Keletről. Saját élményeire és visszaemlékezéseire alapított előadását azzal kezdte, hogy a magyarok nem tápláltak ellenséges érzületet Anglia iránt. A brit alattvalókat, akik a háború kitérésének idején Magyarországon tartózkodtak, nemcsak nem internálták, hanem a lehető legnagyobb udvariassággal és figyelemmel kezelték. Amikor ő első ízben tett látogatást a háború után Budapesten, nyolcvan angol állampolgár aláírásával emlékiratot nyújtottak át neki, amelyen az aláírók arra kérték őt, hozza tudomására az angol kormánynak, hogy milyen kíméletes eljárásban részesültek Magyarországon.

Az előadó ezután a háború befejezését követő helyzetet rajzolta meg. Magyarország nemzetközi helyzetét akkoriban a paduai fegyverszüneti szerződés szabályozta, amelyet november 3-án írtak alá. Ez a szer-

ződés elismerte Ausztria-Magyarország teljes területi integritását. Katonai megállapodásokra volt azonban szükség s Károlyi Mihály ezért Belgrádba ment, ahol megkötötték azt a megállapodást, amelyet november 13-án írtak alá.

Ennek a megállapodásnak alapján a szövetségesek Magyarország területének csaknem kétharmadát megszállták. Magyarország sohasem fogja megbocsátani Károlyi Mihálynak, hogy ezt a megállapodást aláírta. Még a szövetségeseket is meglepte az a könnyedség (nonchalance), amellyel Károlyi Mihály hazájának feldarabolásába beleegyezett és a megállapodás aláírásához hozzájárult. Úgy tetszett, hogy ezt alkalomnak tekinti arra, hogy a szövetségesektől elnyerje kormányának és az elnöklete alatt álló köztársaságnak elismerését. Az ántánt megisméltendő követeléselei eleinte Károlyi kezére játszottak és lehetővé tették számára, hogy hazafias húrokat üssön meg. Amikor azonban 1919 március 21-én újabb területeket követeltek, Károlyi kormányával együtt lemondott és szándékosan Kun Bélának és a bolsevistáknak adta át hatalmát.

A bolsevista uralom borzalmairól festett kép után a tengernagy a román megszállásról szólott, felemlítve, hogy a románok Magyarországnak a bolsevistáktól való megszabadítás ürügyével jöttek, de azért maradtak, hogy fosztogassanak. Ami csak megmozdítható volt, azt mind elhurcolták vagy elpusztították. Megemlítette azt is, hogy a románok kivonulása után ő volt az, aki a budapesti rendőrséget fölfegyverezte és a nemzeti hadsereg ötezer katonáját Budapestre hozta, hogy ily módon megakadályozzák az újabb bolsevista mozgolóadásokat. Ezt saját belátásából cselekedte, egyetértésben Horthy Miklós tengernaggyal, akit már a korábbi időkből személyesen ismert. Előadását azzal végezte, hogy nagyon kérdéses, vájjon egy nemzet valaha is belenyugodhatik-e ama területeinek elvesztésébe, amelyek ezer év óta állottak uralma alatt; de nagy kérdés az is, vájjon okos politika volt-e Magyarországtól egész országrészeket elragadni.

33. Lord Gleichen elnök felkérésére sir Maurice **Bunsen** szólott most a kérdéshez, aki a háború kitörése idejében Bécsben angol nagykövet volt. Felszólalását azzal kezdte, hogy teljes mértékben megérti, milyen érzelmeket támasztott Magyarországon a román invázió. Budapest megszállásának idején Troubridge tengernagy vendégként néhány napot Budapesten töltött, ahol meg-

nézte az Opera egyik előadását. A nézőtérben, a páholyokban és az első sorokban mindenütt román tiszték ültek, akik ott kéjelegtek a csodálatos zenének, a magasabb műveltség termékének élvezetében. Nincs nép, amely ilyen jeleneteket hamarosan elfelejtene. Az a mérséklet és önuralom, amelyet a magyarok ennek ellenére tanúsítottak, valamennyi civilizált nép csodálatát és rokonszenvét biztosítja számukra. Magyarország elvesztette területének nagy részét. Egy pillantás a térképre meggyőzhet mindenkit, hogy a természet a Kárpátokat Magyarország határául alkotta. A Kárpátok ezer éven át őrt is állottak Magyarország határain és mindenkinek be kell vallani, hogy a mai határokat épp oly oktalan, mint igazságtalan és kegyetlen módon állapították meg. Felszólalása végén ama meggyőződésének adott kifejezést, hogy a Népszövetség nem sok idő múlva az igazság követelményeihez mért területi újraszabályozást fog végrehajtani, nehogy ez majd háború útján következék be. Remélhető, hogy a szükséges revíziót békés úton, az érdekelt hatalmakkal egyetértésben és a népszövetség közbenjárásával fogják megejteni. (M. 1925 november 3.)

34. Baldwin angol miniszterelnök, 1925 november 5. Aberdeenban tartott beszédében kifejezte azt a meggyőződését, hogy a locarno-i konferencia csúcspontja volt annak az angol törekvésnek, amely a háború befejezése óta arra irányult, hogy Európában békét és stabilitást teremtsen.

Ha a paktumot ratifikálják, akkor meghozzák a békét, amelyre Európának nélkülözhetlen szüksége van.

A Rajna, amely eddig veszedelmekkel teli határ volt, a békés közlekedés eszköze lesz, ami a mai és a jövőkéző nemzedékek számára alapjában nyugodtabb helyzetet teremt.

A konferencia jelentősége az, hogy kölcsönös garanciákat tesz a szövetségek helyébe.

Baldwin miniszterelnök e beszéde során még a következőket jelentette ki: A Parisban aláírt szerződéseket inkább lehet a győzők által 'a legyőzöttekre kényszerített diktátumnak', mint népek közötti megállapodásoknak tekinteni. Az azóta lefolyt években hiányzott a béke akarása. Mégis azt hiszem, hogy a locarno-i szerződés megteremti Nyugateurópa számára a békét és megmutatja Európának azt az utat, amelyen haladva, a békét el lehet érni. (U. N. 1925 nov. 7.).

35. J. Garvin, a londoni „Observer” főszerkesztője *These eventful Years*. (Ezek az eseményteljes évek) c. könyve, mely az *Encyklopaedia Britannica* kiadásában jelent meg (London 1925.) főként a világháború, valamint a háborút követő korszak történetével foglalkozik. A munkatársak sorában valamennyi hadviselő államból, tehát a volt középponti hatalmaktól is több vezető államférfiú, továbbá mindkét táborból számos hadvezér és szakember szerepel. A 200 oldalra terjedő bevezetés élesen elítéli a békeszerződéseket, amelyeket Garvin ázsiai bosszúállásnak, továbbá a Wilson-féle elvek és az ántánt részéről hirdetett hadicélok kigúnyolásának és eltorzításának mond.

A békeszerződések ad absurdum valósították meg a régi jelszót: Jaj a legyőzötteknek! A kimerülés háborúja után a kimerülés békéje következett és Wilson 14 pontjából a kiábrándulás 14 pontja lett. A korábban elnyomott népek felszabadításával szembenáll az a tény, hogy az új államok a kisebbségeket mind türelmetlenebbül kezelik és nyomják el, mint ahogy a legyőzöttek azelőtt tették. Európát balkanizálták és számtalan kis töredékre rombolták szét, amelyek egymást kölcsönösen gyűlölik és egymás ellen kölcsönösen hadakoznak. Több új irredenta problémát teremtettek, mint amennyi régi irredenta problémát megoldottak. Az egész európai szárazföldön pusztán fegyveres erővel vívtak ki állásokat és területrészeket, éppen ezért ezt az állapotot a jövőben is csupán fegyveres erővel lehet fenntartani. Hamarosan ki fog tehát derülni, hogy az általános leszerelés, amit a háború főcéljának mondtak, nem egyéb rövid ideig tartó ábrándnál. Csupán a legyőzötteket fegyverezték le, akiket most a többiek egyre fokozódó fegyverkezéssel tartanak sakkban. Az új nemzetek militarista és védvamos alapon rendezkedtek be. Mindenütt vámhivatalok nőttek ki gomba módjára a földből. A vasútvonalakat és a forgalmi viszonyokat teljesen összezilálták, amivel csaknem lehetetlenné tették a forgalmat Európában. Ehhez járultak még a békeszerződések borzalmas pénzügyi rendelkezései, amelyek a gazdasági talpraállást megakadályozták és a valutákat zűrzavaros állapotba döntötték. A mértéktelen területnagyságbővítések és feldarabolások, az új föl- és alárendelések előbb-utóbb új háborúkra fognak vezetni, hacsak nem érvényesül az egész világon az újrarendezés és a kiegyenlítő igazságosság.

Garvin a trianoni szerződésről is megsemmisítő ítéletet mond. Magyarországot, sok-sok évszázadnak ezt a büszke királyságát — írja — nemcsak ama területeitől rabolták meg, ahol idegen nemzetiségek túlnyomó számban éltek, hanem másutt is a magyar lakosság-nak hasonlóképp nagy tömegeit pusztán gazdasági vagy stratégiai okokból idegen uralom alá vetették. Valamennyi legyőzött nép közül a tehetséges, felsőbbes magyar fajnak jutott ki a leggonoszabb sors.

Magyarország — éppúgy, mint Oroszország, Németország, Litvánia és Bulgária — mai határait sohasem fogja önként elismerni és valószínűleg lesz egyszer hatalma ahhoz, hogy azokon változtasson.

Egy új világhatasztrófától Garvin szerint az emberiséget csupán a békeszerződések revíziója és enyhítése mentheti meg. Bizonyára nehéz lesz jóvátenni a balfogásokat. Revízió alá kell venni a békeszerződéseket, amelyek 1919-ben elvetették a sárkányfogakat, mert a vészterhes termés már javában érik fegyveres emberek miriádjainak alakjában. Németország, Ausztria, Magyarország és Bulgária nem nyugodhatik bele tartósan mostani határaiba. A múlhatatlan következmény az, hogy idővel vagy önként juttatják ezeket a népeket elviselhetőbb helyzetbe, vagy ők maguk fognak kardot rántani.

Az olyan dolgok, amelyek ellenkeznek az emberi természettel, nem lehetnek tartósak. A legközelebbi években egész Kelet-Európában kitörés következik be, ha a fegyverkezési láz tovább tart. Európa egész mostani berendezése egy új világháborút készít elő, még pedig sokkal elkerülhetlenebbül, mint a legutóbbi világháborút megelőző állapotok. A mostani békeszerződéseknek erőteljes és páratlan revíziója nélkül nem lehet gondolni ennek a veszélynek elhárítására. Nincs a világbékére józan remény mindaddig, amíg az új országhatárokat nem változtatják meg az igazságosság és a gyakorlati érdekek szellemében olyan módon, hogy azok ellen egyetlen szomszéd sem zendülhessen fel jogszerűen. Sajnálatos, hogy a munkatársak cikkei között vannak olyanok, melyek a történeti igazsággal szemben Magyarországról nem kedvezően írnak. Ilyenek Carl Pribram és Carl Brockhausen bécsi egy. tanárok cikkei Ausztria-Magyarországról, vagy Jorga bukaresti egy. tanár cikke Romániáról. (M. 1925, november 14, 15.)

36. Ch. S. Macfarland: Jelentése az erdélyi kisebbségi egyházak helyzetéről. Az Amerikai Keresztény Egyházak Szövetségének főtitkára, hosszú hivatalos külföldi útja után, melynek folyamán Erdélyt is beutazta, a szövetség vezetőségéhez jelentést adott be az egész világ felekezeti kisebbségeinek helyzetéről Erdélyről azt írja, hogy a kisebbségi problémának jelentőségét és veszedelmét ezen a területen az amerikai egyházak még mindig nem értékelik kellően, noha már több bizottság járt Erdélyben és figyelemreméltó adatokat gyűjtött. Erdélyben a békeszerződés egyetlen tollvonással egy idegen népességet helyezett egy olyan nemzet fölé, amellyel ez a népesség mindeddig ellenséges viszonyban volt. Két népet, melynek ennyire különbözik a nyelve, minden szokása és tradíciója, csak úgy egyik napról a másikra egyesíteni nem lehet, mert ez csak joggalanságot és hibákat szülhet, főleg ha az ilyen kísérlet erőszakos eszközök igénybevételével történik. A kérdés legkényesebb része a felekezeti oktatásügy. Ahogyan az oláh kormány a felekezeti iskolákra ráteszi a kezét, az nagyon komoly dolog. Az a törekvés, hogy a népet lojálisra tegyék, olyan módon, hogy a magyar református püspököt arra kényszerítik, hogy íróasztala fölé a király és a királyné képét felfüggeszse, olyan módszer, amelyet csakis ostobaságnak lehet nevezni.

Az elnyomó rendszabályok illusztrálására szolgáljon például, hogy a román hatóságok megtagadták az útlevel kiadását a magyar egyházak egyik képviselőjétől, aki az egyházak világkonferenciájára Stockholmba akart utazni; még pedig azzal a megokolással, hogy ez egyház összeköttetése nemzetközi szervekkel vagy más államok egyházaival az állam érdekei szempontjából nem kívánatos. Egy másik példája az útlevel megtagadásának az volt, mikor nem akartak útlevelet adni az egyház egy másik képviselőjének, kinek Genfben kellett volna utazni, hogy ott átadja a Népszövetségnek egy panaszírtatot, amelyet a felekezeti iskolák ügyében az összes erdélyi evangélikus egyházak fogalmaztak és aláírtak. Az ilyen huzalkodások mindennapos események, és arra mutatnak, hogy a veszedelmet rejtő állapotok éppen olyan helytelenül, mint tévesen kezeltetnek. A megbotránkoztató az, hogy Románia a bosszú, az elnyomás és az erőszak módszereit követi.

A békeszerződésekre vonatkozó sérelmes példák után megállapítja, hogy Románia a békeszerző-

dést sem betű szerint, sem annak szellemében nem veszi figyelembe. Éppen ezért Erdélyben újabb összeütközések veszedelme rejlik s ha a Népszövetség egy újabb világégest ki akar kerülni, változtassa meg a békeszerződést. (Siebenbürgisch - Deutsches Tageblatt 1925. nov. 25. és a M. 1925. nov. 28. sz.)

37. Raymond Beazley londoni egyetemi tanár a Foreign Affairs hasábjain foglalkozik **Arnold Toynbee** nemrég megjelent történelmi munkájával (Survey of international Affairs) és ezzel kapcsolatban foglalkozik a kis-ántánttal. Megállapítja, hogy a kisantant Magyarország fékentartására alakult, miután Magyarország az igazságfalan és kegyetlen béke ellen természetesen lázongani kezdett. Egy nemzet, amelynek oly ragyogó múltja van, nem tűrhette el szótlánul, hogy nagytömegű magyar lakosságot is elszakítsanak tőle. A trianoni béke aláaknáta a Dunavidék békéjét.

Ez a szövetség — írja — létét kizáróan a kegyetlenül megrabolt Magyarországtól való félelemnek köszönheti. A trianoni békeszerződés Magyarországot nemcsak a határon élő nemzetiségeitől fosztotta meg, hanem a magyar lakosságnak nagy tömegeit is idegen uralom alá vetette. Éppen ezért egészen természetes jelenség, hogy Magyarországon irredenta-mozgalom lángol föl, különösen azok szemében, akik ismerik a magyar fajnak bátorságát, politikai éleselmjűségét, erős nemzeti érzületét és szilárd öntudatát. Toynbee is kénytelen beismerni, hogy a háború után Magyarország elbánásában nemcsak a földrajzi szükségesség határait lépték túl, hanem megsértették az igazságosság, a szelídség, a mérséklet és a bölcsesség parancsait is. Szent István királyságát, azt az országot, mely oly hősiességgel szolgált a kereszténységnek a törökökkel szemben való védelmében, amely mögött évezredek ragyogó múlt állott, amely a kultúra és a politikai tökéletesség legragyogóbb vívmányait mutatta föl, a békeszerződés révén eredeti terjedelmének elenyészően kicsiny töredékrészévé zsugorították. Magyarország ma területre alig fele Romániának, amely egymagában sohasem gondolhatott arra, hogy Magyarországot legyőzze. Meg kell állapítani, hogy elsősorban Magyarország ellen ez az igazságtalan elbánás aknáta alá a Dunavidék békéjét. A magyar irredenta-mozgalom adta meg a tulajdonképpeni alapkövet a kis-ántánt felépítéséhez. A csehek és szer-

bek oroszbarátsága Achilles-sarka ennek a szövetségnek, mert Romániában kedvetlenséget támasztott, Lengyelországot pedig távol tartotta a szövetségtől.

Benes politikája arra irányult, hogy Magyarországot elszigetelje. A kis-ántánt katonai beavatkozással, betöréssel, kárpótlás és leszerelés követelésével, a Habsburgok végleges trónfosztásának sürgetésével fenyegette Magyarországot. Ezzel szemben megállapítandó, hogy az ántánt 1921 októberében magyar felhívásra a cseh kormányt figyelmeztette, hogy Magyarország ellen a katonai beavatkozás nem jogosult, miután a Habsburgkérdést Magyarország maga elintézte, és ezért akis-ántántnak elsősorban az a feladata, hogy maga is leszereljen, nem pedig az, hogy mozgósítson és kártérítést kívánjon.

A Benes-kormányzat Magyarországgal szemben később bűnbánást tanúsított, mely azonban a cseh önérdék okából származott, mint ahogy az az 1922. évi kereskedelmi egyezményben visszatükröződik. A Népszövetség részéről kiinduló gazdasági újjáépítéshez is Benes csak azzal a feltétellel járult hozzá, hogy Magyarországot pénzügyi ellenőrzés alá vetik, továbbá hogy garanciákat nyújtanak Magyarország békés politikája és leszerelése tekintetében. (Bp. H. 1925 dec. 2.)

38. M. Edith Durham: The Serajevo crime (A szerajevói bűntény) c.a. nagyérdékű könyv jelent meg 1925 végén (London, 208 l.), mely főként Szerbia hivatalos köreinek bűnrészességét bizonyítja a szerajevói gyilkosságban.

A Balkánt jól ismerő író nő már előbb is adott ki egy könyvet („Twenty Years of Balkan Tangle”) a Balkán zűrzavairól a világháború előtt, melyben rámutat a nyilvánvaló bizonyítékokra, hogy Ausztriának igaza volt, midőn Szerbiát bűnrészességgel vádolta a szerajevói gyilkosságban. Bőséges okmányszerű bizonyítékok jelentek meg erre magában Szerbiában az utóbbi két év folyamán, melyek azt mutatják, hogy a hivatalos Szerbia tényleg összeköttetésben állott azzal a bűntényvel, mely Európát lángbaborította. Ezek még könyvalakban nem jelentek meg s ezeket foglalja össze az író nő, abban a reményben, hogy ez a közvéleményt és a történetírást befolyásolni fogja a háborúról alkotandó véleményében.

A szerajevói gyilkosság dolgában Ausztria vádjával szemben Szerbia ártatlannak vallotta magát és tüntetőleg hirdette ártatlanságát a világ előtt.

Nagyszerbia ideája irányította régóta politikáját, amely az összes délszlávok egyesítésére irányult Ennek érdekében minden eszközt megengedhetőnek tartottak. Ezért ölték meg az osztrákbarát *Obrenovics Sándor* királyt és feleségét, hogy helyökbe az orosz- és francia-barát *Karagyorgyevics Petárt* ültessék.

Ennek a politikának zászlóvivője volt a kalandos-életű, macedón eredetű *Pasics* Nikola, ki már Milán király idejében titkos összeköttetésben állott a száműzetésben élő K. Petárral. Részes volt 1883-ban a zajcsári katonai zendülésben (első, de nem utolsó összeköttetése katonai merénylettel), amiért halálra ítéltetett; de Bulgáriába szökvén, később Milántól kegyelmet kapott s visszatért Szerbiába. 1898-ban kilenc havi fogságra ítéltetett egy Milán exkirályhoz intézett nyílt levél miatt. Az ifjú Sándor király kegyelmet kínált neki, de visszautasította. 1899-ben merényletet kísérelte meg Milán exkirály ellen, melyet Bukarestből rendezett Karagyorgyevics Arzén s a merénylő akkor is egy bosnyák volt, mint 1914-ben. *Pasics* bele volt keveredve ebbe is. Milán fel volt lázadva ellene s nyíltan beszélték, hogy ki fogják végezni. De az akkori miniszterelnök ellenzte és csak öt évi fogságra ítélték. Sándor király tüstént megkegyelmezett neki. *Pasics* áradozóan hálálkodó szavakkal köszönte meg táviratilag, ígérvén, hogy egész életében hű szolgája lesz neki „a szerb nemzet reménységének”. Oroszországban ez a hálálkodás nagy megütközést keltett. De *Pasics* tovább folytatta a radikális párton fondorlatait Petár király érdekében. (A szerbek *Pasics* születésének 80-ik évfordulójára szobrot készülnék emelni neki).

Így készült elő *1903 május 29-ike*, midőn Sándor királyt, Drága királynét és más 15 személyt megölték (az új naptár szerint jún. 11) és Karagyorgyevics Pétert a trónra juttatták. Oroszország tüstént elismerte, Olaszország, kinek királya Petár veje volt, hamar követte, csak Anglia szakította meg a diplomáciai összeköttetést egy időre a gyilkosokkal. De 1906-ban a brit kormány katonai tárgyalást kezdvén Franciaországgal, Szerbiával is fölvette a diplomáciai érintkezést. Szerbia belevonott az orosz-francia szövetségbe s Franciaország ellátta fegyverrel és pénzzel. Ausztria látván az ellenséges készülődést, elzárta határvámmal területét, mellyel szemben Anglia és Franciaország Egyiptom és Marseilles felé adtak könnyítéseket Szalonikin át. Bosznia és Her-

cegovina anektálása 1908-ban nagy izgalmat keltett Szerbiában, de a nagyhatalmak elismervén, Szerbiának is bele kellett nyugodnia és megígérnie szabadcsapatai feloszlását és hogy nem engedi meg rendetlen bandák alakítását területén belül.

Á szerb radikális párt Bosznia anektálása után 1909-ben kiterjesztvén programját egyrészt a hadsereg szervezése és felfegyverzésére, másrészt a fel nem szabadított szerbség kulturális támogatására, e célból két társaságot szervezett: egy polgárit és egy katonait. A civil volt a „*Narodna Odbrana*” (Nemzeti Védelem), a katonai „*Ujedinjerije ili Smert*” (Unió vagy halál), népiesen a „Fekete kéz”. Az első nyilvános volt, a másik titkos társulat. Ez utóbbinak az alapszabályai nyilvánosságra kerültek a szaloniki 1917. perben, mely szerint a „Fekete kéz” tíz magasrangú katonatiszt tagja összeesküdött Sándor trónörökös és Pasic miniszterelnök megöletésére és katonai uralom létesítésére.

Az „Unió vagy halál”, vagy amint a perben nevezik a „Titkos forradalmi Szervezet” (Tajna Prevratna Organizatzia) célja alapszabálya szerint a nemzeti ideál megvalósítása volt. A forradalmi háború előbbvaló a kulturális háborúnál. Szerbia titkos neve ebben „Piémont”. Akinek magatartásából a szervezet kárt szenved, halállal lakol. A szervezetből kilépni nem lehet. A szervezet szüksége szerint erőszakkal is szerezhet pénzt ... országban. (Az ország neve kipontozva.) Engedélyt erre a központi igazgatás ad. Aki elárulja a szervezetet, azt el kell tenni láb alól. Ennek a tagjai voltak a szerajevói gyilkosok: Princip és társai (amint a kihallgatás folyamán megvallottak).

A szervezetnek 1911 óta legambiciózusabb tagja volt *Dimitriemcs Dragutin* őrnagy, majd ezredes, kinek álneve a szervezetben „*Apis*” volt. Ő, mint a központi vezetőség feje, intézte az „*Ifjú Bosznia*” csapat tagjai által Ferenc Ferdinánd megöletését. Némelyek Potioreket akarták megöletni, de a többség a főherceget szavazta meg.

Világosságot derített erre *Stanojevics* Stanoje belgrádi professzor könyve Ferencz Ferdinánd megöletéséről (Frankfurt 1923.) melyben kimutatja, hogy a tervezés Dimitrievics Dragutin ezredes műve volt, aki főnöke volt a belgrádi szerb hadsereg vezérkari hírszerző osztályának.

„*Salvator*” cikkéből („*La Federation Balkanique*” 1925 május) kitűnik, hogy a Sándor király megöletésében résztvett tisztek később nagyrészt tagjai lettek a „Fekete kéz”-nek és részes volt abban Drimitrievics Dragutin is.

Stanojevics szerint Dimitrievics egyik főszervezője volt a Sándor király elleni összeesküvésnek és lelke volt a gyilkosság után az összeesküvők minden ténykedésének. Igen kiváló tehetség volt, kitűnő szónok, nagy hazafi, bátor, nagyravágyó, erélyes, kitűnő szervező, nagybefolyása volt tisztársaira; de nem volt tiszta fogalma az állami életről, vakon követte a maga célját, melyet hazafiasnak tartott.

Már 1911 nyarán tervezett Tankosiccsal gyilkos merényletet Ferencz József vagy Ferencz Ferdinánd ellen. Akkor nem sikerült, 1914-ben végrehajtották.

Jovanovics Ljuba volt kultuszminiszter 1924 jún. cikket írt a belgrádi „*Krew Slotventsva*” (Sz’ávok vére) c. könyvben „*Vidov-dan*” c. a. az ő emlékeiből.

Ebben elmondja, hogy *Pasics* 1914 május végén vagy június elején (előbb a belügyminiszterrel tárgyalva) többi minisztertársaihoz fordulva azt mondta, hogy egyes emberek meg vannak bízva azzal, hogy Szerajevóba menjenek és az ünnepies fogadás alatt „*Vidov-dan*” ünnepén (Vid napján, június 28-ikán) megöljék Ferencz Ferdinándot. A belügyminiszter azonban nem intézkedett ennek megakadályozására. Azt mondták később, hogy kiadták a rendeletet a határőrségnek, hogy akadályozzák meg a fiatal emberek átkelését, de a határszélről azt jelentették, hogy már átmentek.

Azt is megírta *Jovanovics*, hogy *Pasics* a bécsi szerb követ által figyelmeztette Bilinski s Berchtold minisztereket Bécsben, hogy Ferencz Ferdinándot veszély fenyegeti Boszniában, tehát ne menjen oda hadgyakorlatra. Mert a szerbek hazafias érzületét sértette, hogy éppen nemzeti ünnepnapjukon, az 1389-iki rigómezei ütközet napján akarnak hadgyakorlatot tartani, Szerbia ellen tüntető szándékkal. De a főherceg nem vette számba a figyelmeztetést.

A *szaloniki felségsértési pör* 1917-ben az ellen a tíz magasrangú katonatiszt ellen folyt, akik az „Unió és halál” tagjai voltak, élükön *Dimitrievics* Dragutinnal és összeesküdtek Sándor trónörökös és *Pasics* megöletésére abból a célból, hogy a Karagyorgyevics dinasztia és a kormány ellen katonai kormányt alkossanak.

A kihallgatásból kitűnt, hogy 1916 augusztus 29-ikén Sándor trónörökös és Jurisics Pál alezredessel autón mentek görög földön Ostrovától Vladova felé a frontra. Útközben két lövés történt rájuk. A merénylettel a horvát *Malobabics* Rade és *Mehmedbasics* Muhamed hercegovinál emigránsokat gyanúsították. Ez utóbbi jelen volt a szerajevói gyilkosságnál is. A tanúvallomások alapján mindkettőt elítélték: Malobabicsot halálra, Mehmedbasicsot tizenöt évre. Dimitrievics Dragutint és hat tisztársát halálra és egyet 15 évre. A fellebbezésnél négy tiszt halálbüntetését 20 évre változtatták, csak Malobabicsnak, Vulovics tüzérőrnagynak és Dimitrievics vezérkari ezredesnek nem kegyelmeztek meg, emezét azzal indokolván, hogy neki *lehetetlen volt megkegyelmezni, mert ő rendezte a szerajevói gyilkosságot*.

Nem tudjuk elképzelni — úgy mond Durham — hogy azok az angolok, akik résztvettek a béketárgyaláson, tisztában lettek volna azzal, hogy Szerbia mennyire bűnös a háborúban. Vagy úgy vélték, hogy Szerbia kivégezven Dimitrievicsot — ha későn is — eleget tett Ausztria ama követelésének, hogy a bűnöst megbüntessék? De sajtóságos, bármi is volt az indító ok: elítélni egy embert egyik bűnért és kivégezni egy másikért — aligha igazságos, még oly országban is, amelynek ruganyos a törvénykönyve.

A belgrádi ellenzék kiáltványában, amely megjelent a „La Fédération Balkanique” 1924 december 1. számában, az áll, hogy „Apis” (Dimitrievics) és két barátja nyilatkozata szerint *az orosz katonai attaché Artamanow, az orosz követ Hartwig, Pasics miniszterelnök és a jelenlegi király, Sándor, mind tudtak a szerajevói gyilkosságról*. Dimitrievicsot azért kellett kivégezni, hogy a „Fekete kezét” elpusztítsák.

Utóiratban az író megállapítja, hogy ezekből a tényekből világos a következő: Ausztriának igaza volt, hogy a gyilkosság Belgrádból indult ki. Igaza volt, hogy Szerbia propagandát folytatott ellene, s hogy ott készítették elő a gyilkosságot. Hogy a Carnegie Reportnak igaza volt, midőn a Fekete kezét államnak nevezte az államban. A kormány tudott a Fekete kézről és támogatta. Hogy a Fekete kéz központi igazgatósága legalább tíz nappal előbb tudomással bírt a merényletről. Hogy a vádolt (Dimitrievicsot és) Tankosicsot nem csukták el. Hogy Szerbia egyik főpolitikusa előzetesen, *nem hivatalosan*, figyelmeztette az osztrák kormányt. Jovanovics

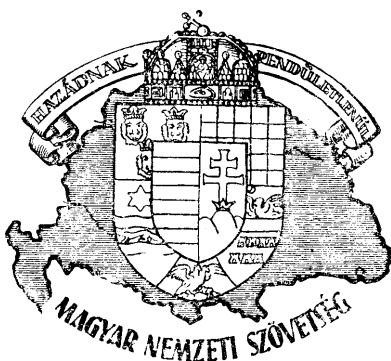
Jovan szerb követ figyelmeztette Bilinski által a trónörökös, hogy a hadgyakorlaton megtörténhetik, hogy valaki a vaktöltést élestöltéssel cseréli ki. Amely figyelmeztetés teljesen téves volt, mert a csapatok teljesen



lojálisak voltak; de az igazi merénylettervről nem szóltak. A szerbiai „kék könyv” a figyelmeztetésről nem emlékezik. Hogy az úgynevezett emigránsokat a különböző szervezetek és a kormány bűnös célokra használták fel. Vannak jelek, hogy az orosz hadsereg vezérkari osztálya tudta és helyeselte a tervet.

Egy folyót — ezzel végzi az író — el lehet gátolni, de ha áttör, mindent elsöpör maga előtt. így van az a bizonyítékok folyamával is, mely áttör a gyilkosság bűnén, ami megindította a világháborút. Reméljük, hogy ez után az özönvíz után az olajágot hozó galamb jelenik meg. Mert az igazsággal megjön a jog és a béke. Meg csak a kezdetén vagyunk a munkának, de a jó kezdet féleredmény, ha még nem is a végcél.

(A végcél nem lehet más, mint a *békerevizió*).



II. Francia védekezés.

A békeszerződés ellen hamarosan elhangzott vádiratokkal szemben a franciák védekezni próbáltak.

39. Tardieu André: La Paix, (Paris, 1921) c. a. Clemenceau előszavával a béke művét és annak főmesterét magasztaló szavakkal dicsőíti. Megrója Keynest amiért „párisi mérges mozsár”-nak mondja a béketárgyalást, a szövetségesek (értsd, úgymond, Franciaország) visszaélésének a békét s hogy a franciák szemtelenül túlozták az elpusztított vidékek kárvallását stb. Ő is fenntartja, amit Bernhardi mondott, hogy a béke nem lehet egyéb, mint a háború folytatása a teljes végrehajtásig. Ez a béke szerinte igazságos és becsületes: „une paix de justice et de probité”.

Keynes a belgiumi betöréshez hasonlóan mondja, hogy Németországtól eredetileg 350 milliárd kárpótlást kívántak, holott ez csak 30%-a a háború ezermilliárd költségének. Az ilyen „betörési merénylet” nem visszaélés és nem kegyetlen.

Ausztria-Magyarország eltörlése kikerülhetetlen és üdvös volt: a nép óhajtása volt, hogy a német-magyar szindikátus megszűnjön felettük. Az elnyomatás, melyet a német-magyar kisebbség gyakorolt a nemzetiségek felett, már leromboltatott a békekötés előtt; a béke csak megerősítette, amit a háború teremtett s a pangermanizmusnak gátat emelt, Németország kapujához őrségül állítván az új fiatal államokat.

Csehszlovákia visszanyerte az ő történelmi határait (?), Pozsony birtokát és a többit. Jugoszlávia megkapta a maga biztonságára szükséges határokat Magyarország és Bulgária ellen.

Minket közelebbről érdeklő rész, hogy Románia 1916-ban azért állott az antanthoz, mert Erdély rónáin (!?) keresztül áthatottak a Kárpátokon az erőszakkal megmagyarosított (!?) románok keservei. (Alapos földrajzi és népismeret!) Tehát az elnyomottak felszabadítása

volt itt is a cél. Az oláhok az 1916-iki szerződés alapján (melyet ugyan az amerikaiak sohasem ismertek el és a jogászok érvénytelennek tartottak a bukaresti béke következtében) megkapták Erdélyt és azonkívül nyugat felé azt a vasútvonalat, melyet gazdasági életükre nézve feltétlenül szükségesnek tartottak.

1919-ben Franciaország nyújtott segítséget Ausztriának, hogy Magyarországgal szemben kiigazítsák határát és biztosítsák neki a szükséges mezőgazdasági területet. Viszont gátat vetett a Németországgal való egyesülése elé. (Nála ezek mind érdemei a békének!)

A béke ellen felhozzák az angolszászok és németek, hogy visszaélő, túrhetetlen és igazságtalan, hogy diktált béke, nem alkalmazták a népszavazást. A lehetőség határáig alkalmazták, de bizonyos esetekben (t. i. nálunk!) a népszavazás alkalmazása hypokrizis lett volna az adott szó megszegésére. Választani kellett, hogy arról mondjanak-e le, vagy Csehország visszaállításáról. (Ez nyílt beismerése, hogy a tótok, ruthének nem szavazták volna meg a Csehországhoz való csatolást!) Ezzel szemben a nemzeti kisebbségeknek jogait annyira biztosították (?), hogy az érdekelt kormányok igazi merényletnek tartják az ő államjogaik ellen.

Sokan megvetéssel beszélnek Csehországról, Jugoszláviáról, Nagyromániáról; hogy alkalmatlan szövetségesek, akiket karjainkon kell hordozni. De azt akkor nem mondták, mikor együtt harcolni hívták őket. Tehát most sem lehet mondani. Azt is mondják, hogy balkanizálták Európát. Az ilyen háború után nem lehet visszarendelni őket régi uraik alá. Azt is mondják, hogy mindez a gyűlölet háborúját idézi fel Franciaország ellen, hogy ez a béke rombolás, nem építés, anélkül, hogy felérne azzal, amit leromboltunk. Mindezt a jövő fogja megmutatni.

Tardieu egyike volt a békekötés legfőbb munkásainak, a legfontosabb bizottságok tagja, Clemenceau miniszterelnök bizalmasa, később miniszter. A békéről írt munkája azért, mint a francia akkori hivatalos tényezők véleményének tolmácsolása, nagyon tanulságos reánk nézve.

A francia gyöngye védekezés nem hallgattatta el a kritikákat, sőt fokozta azok erejét.

Németországban a háborús emlékiratok egymást követték, államférfiak, hadvezérek részéről, akik meg-

cáfolni igyekeztek a franciák rágalmaait s a háborúért való felelősségnek még a békekötés okmányában is követelt elismerését.



Frçais! Voudriez-vous signer cette paix?

C'est la même, que vous voulez imposer à la Hongrie!



Franciaország ilyen lenne a trianoni béke szerint.

Egész történetírói gárda keletkezett, amely szét-szedte a franciák érveit, megcáfolta ráfogásaikat. Hivatalosan is kiadták a diplomáciai okiratokat (fehér-könyv) s a Belgiumban kézrekerült hivatalos jelentéseket. Az orosz szovjet is kiadta a cári kormány háborút élőké-

szító titkos okmányait (fekete-könyv). A franciák ezekre az ő külügyi irataiknak csak kiválogatott részével választak (sárga-könyv).

Erre mind többen kezdték a szövetségesek közt a pálfordulást csinálni. Wilson művét az Unió szenátusa nem ratifikálta, Németországgal és velünk külön békét kötött. Clemenceau-t a francia parlament megbuktatta. Lloyd George miniszterelnöksége is megszűnván, a leleplezők közé állott. Az angol parlamentben többen nyíltan kijelentették, hogy a békeszerződések a civilizációt hátravetették, midőn kultúrnépeket (mint a magyar), félművelt balkáni népeknek (mint az oláh) alárendelték és ezáltal Kelet-Európát balkanizálták.

Nem üres frázis, amit nyugateurópai előkelő szellemek megállapítottak, hogy Kelet-Európa balkanizálva van s itt a civilizációt évszázadokra visszavetették.

Ennek egyetlen gyökeres orvossága lehet csak: a béke revízió.

A lelkek békéje, a rabságra ítélt népek békéje e nélkül helyre nem állhat. Az elkeseredés rossz tanácsadó. A népek türelme nem végtelen. Arra nem lehet békét építeni, hogy a népek egy része a porkoló, más része a rab szerepét játssza. A szabadság és civilizáció ikertestvérek, együtt élnek és halnak.

Ha a „győzteseket” nem indítja meg a „legyőzöttek” iránt a keresztényi testvériség, az emberszeretet; indítsa meg saját anyagi és erkölcsi érdekük, a nemzetek és népek egymásra utaltságának tudata.

Nincs béke igazság nélkül. Az igazság pedig előbb-utóbb győzedelmeskedik minden erőszak felett.

III. Olasz támadások.

Nitti könyvei stb.

A revízió kérdésének leglelkesebb előharcosa Nitti Francesco, olasz v. földművelési és kereskedelmi (1911—1914), pénzügyminiszter (1918) és miniszterelnök (1919—1920), aki eddig négy könyvet adott ki, számos cikket írt és felolvasást tartott különböző országokban, melyek mindegyikében a békeszerződések igazságtalanságát és a revízió elkerülhetetlen voltát fejtegeti. Olaszul írt művei megjelentek német, részben magyar és más nyelveken s el vannak terjedve az egész világon. Amilyen népszerű és ünnepezt ezért Nitti nálunk és az elfogulatlan világ közvéleménye előtt, épp annyi gyűlöletet érez ellene az ellentábor.

Nitti 1868 július 19-én született Melfiben, 1896-ban a pénzügytan rendes tanára lett a nápolyi egyetemen. Tudományos művei alapján (20 könyvet és számos tanulmányt írt eddig) a nápolyi Tudományos Akadémia tagjává és több egyetem tiszteletbeli doktorává választotta.

1904-ben képviselővé választották szülőföldjén s mint kitűnő szónok és tudós államférfi nemsokára s ismételve miniszter lett és nagy érdemeket szerzett Itália közgazdasági fölvirágoztatása terén, főként a szabadság és demokrácia fejlesztése, a munkásság szociális helyzetének emelése s az európai béke propagálása terén.

A háborút ellenezte; de mikor Itália mégis beavatkozott, Nitti mindent elkövetett, hogy a győzelmet elősegítse és főként, hogy pénzügyileg alátámassza. Nagy része van a „vittorio Veneto” (velencei győzelem) sikerében.

De nem osztotta Sonnino és Orlando politikáját a háború utáni teendőkre nézve, hanem ő le akarta szerelni a hadsereget s ellenezett minden további háborús kalandot: Fiume megszállását, a kaukázusi Georgiába tervezett olasz expedíciót, az Albánia feletti protektorátust stb.

Neki mint háború utáni (1919) miniszterelnöknek jutott a szomorú sors, hogy a békekötést, melynek tárgyalásában nem vett részt s melyet kárhözatosnak tartott, aláírja. Szánja, bánja s talán ez is sarkalja, hogy annak megváltoztatását, a békrevíziót oly lelkesen propagálja.

Hazájában most népszerűtlen, mert elrágalmazták, hogy pacifista, internacionalista, a militarizmus, az „arditismo”, a fascismus ellensége. A szélső szocialisták, a kommunisták is ellenséges érülettel viseltetnek iránta. De ő megy a maga útján és hirdeti az igazságot s főként a békekötések revízióját. (Lásd Vincenzo Nitti: Das Werk Fr. Nitti Frankfurt a M. 1925.)

40. Nitti Fr., aki mint olasz miniszterelnök az 1920. évi sanremoi konferencián elnökölt, nagy feltűnést keltett már első művével. **L'Europasenza pace: Nincs béke Európában** (Bp. 1922) c. könyvében egyebek között azt mondja, hogy Európát nem annyira a háború, mint inkább a békeszerződések sodorták veszedelembé. Clemenceau kijelentette, hogy a békeszerződés is egyik módja a háború folytatásának. Igazat mondott, mert a háború jobban folyik, mint valaha. A magyart kisebb műveltségű néphez csatolták. Magyarországtól magyarokat szakítottak el, hogy olyan országokhoz csatolják, melyeknek lakossága alantasabb kultúrájú. Az ántánt imperializmust majmoló kis államokban futó homokra építette fel Európát. A békeszerződéseket nem lehet megvalósítani. A békekonferencia három ember: Wilson, Clemenceau és Lloyd George között folyó párbeszéd volt. A baj az, hogy a megkötött békeszerződéseket nem lehet végrehajtani, mert különben gyorsan elpusztulna Európa.

Magyarország szenvedte a legsúlyosabb területi és gazdasági megcsonkítást. Ez a szegény ország, amely egykor a civilizációt és a kereszténységet megmentette, kegyetlen bánásmódban részesült, érdemtelenül. Elvették területének kétharmadát s az azon lakó 3 millió fajmagyart. Pedig Magyarország vesztett aránylag legtöbbet a háborúban is, 500 ezernél több halottat.

Azon a nemzetgyűlési ülésen, melyen elfogadták a trianoni békét, a képviselők mind gyászba voltak öltözve és elénekelték a magyar himnuszt.

Egy nép, amely oly szellemi fokon van, mint a magyar, elfogadhatja jelenlegi status-quoját ideiglenes szükségül, de remélhetjük-e, hogy nem fog igrkeezni

mindent visszaszerezni, amit igazságtalanul elvesztett. Legfőbb sérelmük, hogy szép fajuknak nem irgalmazva, szétoztották oláhok, jugoszlávok és csehszlovákok között. A legyőzött országok magukkal rántják romlásba a győzteseket is. Valósággal égbekiáltók a románok gonoszágai a magyarokkal szemben.

A béke szelleme másként nem térhet vissza, csak akkor, ha a szerződéseket felülvizsgálják. Amerikában és Európában, kivéve egy Franciaországból eredő intranzigens irányzatot, mindenkinek az a meggyőződése, hogy szükség van a békeszerződés revideálására. A német és magyar területek borzalmas elszakítása után, amit lelkiismeretfurdalás és értelem nélkül vittek véghez, egyetlen becsületes ország sem garantálhatja az újonnan alakított államok területi sértetlenségét.

41. Nitti második könyve: „**La decadenza dell Europa**” Európa hanyatlása és az újjáépítés útjai (Bp. 1923) megállapítja, hogy a megcsonkított és elgyötört Magyarország kegyetlen kínokat szenved. Az erőszaknak az az örülete, amit Franciaország gyakorol a németek felett, nem tarthat sokáig.

Magyarország határait teljesen önkényesen állapították meg és területét ötletszerűen osztották szét. A háború következtében területének 71.6%-át, népességének 63.6%-át veszítette el. Az átcsatolás egészen önkényesen történt, hogy megfeleljenek a tisztára mesterséges agitációk kívánságainak. Magyarország, mely külső formák szerint látszólag csendesen él, lelke mélyén a gyűlöletet rejtegeti és át van hatva a szabadság vágyától.

Ha a nemzetiségi elvet tiszteletben tartották volna, Magyarország jóval kevesebbet veszített volna területéből. Ezenkívül elvesztette bányászatának 2/3-át, vasúthálózatának 3/4-ét, legjobb gyárainak nagy tömegét s állatállományának igen jelentős részét. Magyarországnak egymásután négy szörnyű csapást kellett elviselnie: a háborút, a békeszerződést, a bolsevista forradalmat és az oláh megszállást, mely utolsó a legborzalmasabb volt. Oláh csapatok minden elvihetőt elraboltak a magyaroktól.

Az összes legyőzött országok között Magyarorszában legerősebb a nemzeti érzés. Bizonyos, hogy a büszke és kitarító magyar nemzet talpra fog állani és nem soká fogja túrni a trianoni szerződés kemény rendelkezéseit. A magyar bíboros hercegprímástól kezdve az utolsó parasztig senki sem nyugodott bele mai sorsába. Ma-

gyarország ezer éven át nagyon sokszor megmentette Európát és a kereszténységet az ázsiai betörésektől, ma is Európa legfontosabb bástyája a bolsevizmus ellen.

A jóvátételi bizottság, valamint a határmegállapító és a katonai bizottságok kiadása Magyarország rovására akkora, hogy amikor olvassuk, szégyent és borzalmat érzünk.

Nitti második könyvének nagy részében a franciák viselkedését jellemzi a németekkel szemben és ítéli el keményen. Legelőbb is összehasonlítja az 1815-iki bécsi békét az 1919-iki versaillesi szerződéssel s am azt, mely Napoleon leveretése után visszaállította a legitimitást, Európának a francia forradalom előtti rendjét, magasan feliette állónak ítéli az 1919-iki felett, mely a háború céljául hirdetett népszabadsági és függetlenségi elvek helyett a bosszú politikáját, az elnyomást, a Wilson által hangoztatott győzelemnélküli béke, a jog uralma, a fegyverkezés korlátozása, s népszövetség helyett mindennek az ellenkezőjét létesítette. Európa egy század multán a haladás helyett mélyre sülyedt. A győztesek eljárását a legyőzöttek tönkretételének vágya vezette.

A bécsi kongresszus 1814—15-ben magasan felette állott a párisinak a méltányosság tekintetében. A bécsi kongresszus alkotása úgy tűnik fel a párisi felett, mint egy fejlettebb kultúrának és nemesebb történeti kornak alkotása, mely (Sorel francia történetíró szerint is) a béke és művelődés igen hosszú és felelte termékeny korszakával áldotta meg Európát. A szövetségesek akkor nem is gondoltak arra, hogy Franciaország területét megcsonkítsák, nem korlátozták a fegyverkezésben, nem kötelezték semmiféle lemondásra.

Az 1870-iki német győzelem után is a franciák mindössze 5 milliárd hadisarcot fizettek s csak rövid ideig tartó megszállást szenvedtek.

Ezekkel szemben az 1919—20-iki szerződések közös jellemvonása a gyűlölet szelleme, hogy lehetetlen föltételekkel megsemmisítsék a legyőzött népeket. A németeket meg sem hallgatták, a magyarokat később, pro forma. A legyőzötteknek elvették évszázados, sőt évezredes területeit, még ha ezek tisztán német vagy magyar területek voltak is. Elvették a németek összes gyarmatait. A Saar-területet, mely teljesen német, 800 ezer lakossal Franciaországhoz csatolták, örök tulajdonul, elfoglalván az ottani szénmedencét. A lakosság 15 év múlva népszavazással fog dönteni, hogy hová akar tar-

tozni. Ha visszatér Németországhoz, a földfeletti rész német lesz, a földalatti (a bányák) francia. A Visztulamenti lengyel korridorról Danzig városához, kettévágták Kelet-Poroszországot, s hárommillió németet bekebeleztek Lengyelországba népszavazás nélkül. Megfosztották Németországot minden gyarmatától, hadiflottáját átadták a győzteseknek. A Rajna balpartját a békeszerződés végrehajtása zálogául megszállták 15 évre. Mint-hogy a kártérítési kötelezettségek teljesíthetetlenek, a megszállás, az 5 évenkénti fokozatos kiürítés helyett eltarthat örök időig. A megszállás költsége, amit a németeknek kell fizetni, felülhaladja már eddig (1922), azt az összeget, amit a franciák 1871-ben hadisarcúll fizettek. Es ami elsőízben történt a világon: ázsiai és afrikai színes csapatokkal szállották meg a földkerekség legműveltebb városait s ami a legfelháborítóbb: a legyőzötteket azzal is megbecstelenítették, hogy nőket kell a vadak rendelkezésére bocsájtani. Soha olvasmány oly undort nem kelthet, mint a németek panaszai a Rajna-vidéki megszálló csapatok ellen: meggyilkolt nőkről, meggyalázott leányokról szólnak; mindezt betetőzi, hogy német nőket kell e vad népnek szállítani. A német aszszonyok jajveszékélése kegyetlen vád azok ellen, akik telekürtölték a világot a civilizáció, jog, igazság, népszabadság, egyenlőség jelszavaival, ígéretével. De a német nők jajkiáltása belevész az érzéketlenség sivatagába. Ezt a kort valaha a leggyalázatosbbnak fogják ítélni Európa történetében!

A versaillesi és a többi békeszerződés nem egyéb, mint a háború tovább folytatása. Európa néhány év alatt rohamosan elbalkánosodott s napról-napra hanyatlal. Ez a béke több embert öl meg, mint a háború.

42. Nitti harmadik könyve: **La tragédia dell'Europa** (Európa tragédiája és Amerika) azt fejtegeti főként, hogy Amerika, mely Wilson szereplése következtében erkölcsi felelősséggel tartozik a rossz békék miatt, nem vonulhat félre a jóvátétel munkájából, sőt tőle függ nagyrészbzen a gazdasági megbomlott világrend helyreállítása s ennek egyik főfeltétele, hogy törölje a háborús kölcsönöket. De Amerika erre nem hajlandó.

Nevezetesebb megállapításai a következők:

Midőn ő az olasz kormány vezetését átvette (1919 júliusában s 1921 elejéig vitte), első ténykedésül a versaillesi béke aláírása volt esedékes. Ismerte alapjában ezt az átkos szerződést és Európa romlásának tekintette.

Előkészítésében nem vett részt és ezért nem volt felelős. Kérte ezért elődjét, Sonninot és munkatársait, hogy ők írják alá. Ennek ellenére a balsors úgy hozta magával, hogy neki kellett aláírni azt a szerződést, melyet ő kárhuzatosnak tartott s mely az erőszak, a hazugság és rablás szelleméből származott.

Megbánta, mint ahogy a franciákon és vazallusain kívül mindenki megbánta és szégyenli, hogy aláírta. Ez a szerződés a legnagyobb bűnténye az újkori népeknek, legnagyobb csalása a történelemnek. A jóvátételi bizottság bectelen eszköze az erőszaknak, s a Népszövetség nem egyéb, mint a békeszerződés, azaz a bűntény védelmezője. Az amerikai szenátus külügyi bizottsága is megállapította, hogy a Népszövetség nem a népek, hanem a győztesek szövetsége, mely nem elhárítani, hanem előidézni fogja az új háborút. Több ember van máris fegyverben, mint a háború előtt volt. Amerika beavatkozása döntötte el a háború sorsát, tehát Európa jelenlegi helyzetéért ő a felelős, ez alól nem vonhatja ki magát.

Nem Németország egyedül felelős a háborúért, hanem nagyobbrészt Oroszország és Franciaország, a Poincaré és társai politikája. Lloyd George helyesen mondotta, hogy a háború bűnében mindenik fél részes. A mostani erőszak és halálos politikáért majdnem egyedül Poincaré a felelős, aki a jóvátételi bizottsággal takarózik. Ezt a fantasztikus bizottságot azért találták ki, hogy köpenyegül szolgáljon minden erőszaktételre. Ez a bizottság a tudatlanság és cinismus megtestesülése, mely butákból áll, gazemberek vezetik és eszközül szolgál minden gonoszságra. Ezt a történelem úgy fogja emlegetni, mint a hülyék társaságát, akik nagy fizetést' húznak azért, hogy bűnös plutokraták pénzsóvár terveinek szemérmetlenül szolgáljanak.

Poincaré leginkább felelős a háborúért és egyedül felelős a rombolás békéjéért. A francia propaganda a háború alatt a jogot és szabadságot hirdette és az angol és amerikai kormányok háta mögött olyan titkos szerződéseket kötött, melyek inkább banditák megállapodásához, mintsem civilizált népek szerződéséhez hasonlít. Franciaország nagy hadikészülete szárazon, vízen és levegőben nem a fegyvertelen Németország ellen, hanem azon nép (az angol) ellen irányul, melynek megmentését köszöni. A német veszély ürügye alatt úzi vazallusait túlzott fegyverkezésre és kötött velük katonai szer-

zódéseket. Főcélja minden hadikészülődésnek: Franciaország hegemoniája, Németország szétrombolása, a kőszén és vas megszerzése és Anglia minden béketörekvésének meggátlása.

A békeszerződés oly komplikált, annyi függeléke van, hogy minden gonoszságra lehet benne fogantyút találni. Az államférfiak és kormányfők nem tudták mit írnak alá. Clemenceau gonosz mondása, hogy Németországban 20 millió fölösleges ember él (t. i. annyival több, mint Franciaországban), utasításul szolgál a német-ség irtására és pusztítására.

Minket közelebbről érdeklő részek a következők:

A történelem fogja eldönteni, hogy Ausztria-Magyarország megsemmisítése (mely 11 nemzetiséget foglalt magába) s helyette négy vagy öt kisebb Ausztria teremtése, melyek az ő túlzó nacionalizmusukban sokkal hetykébbek és sokkal alattomosabbak, Európa és főképp Itália békéjére szerencse volt-e. Most ezen új államok nem egyebek, mint a francia romboló politikának engedelmes és vak eszközei, melyek pénzügyi nyomoruk dacára nagy hadseregekkel büszkélkednek és neveltség, perverz nagyvási hóborttal eltelve, veszélyes rablási vágyat táplálnak.

Csehszlovákiában van 6.300,000 cseh, 3.400,000 német, 1.800,000 szlovák, 1.000,000 magyar, 450,000 rutén és 180,000 lengyel. Milyen vegyülete ez a faj, vallás, kultúra és nemzeti kisebbségeknek. S minthogy a csehek kisebbségben vannak, nagy hadsereget kénytelenek védelmükre tartani, mely miatt el fognak vérezni. Hasonló helyzetben van Románia és Jugoszlávia. Románia nem tudja fizetni hitelezőit, de azért nagy sereget tart, melynek egyedüli célja a magyarok lekötése. Végzetes a helyzete főként azért, mert nagy darab orosz és magyar földet tulajdonított el. Egy nemzet sem mérkőzhet Európában nemzeti érzület tekintetében a magyarokkal. Emlékszem, hogy midőn a román hadak Magyarországot megszállva tartották és a legvadabb erőszakot űzték, mi a párisi és londoni konferenciákon mindnyájan arra törekedtünk, hogy ez a gyalázat véget érjen és azt egyhangúlag elítéltük.

De Románia tovább halad ezen az úton és ma is naponként követi el a legnagyobb erőszakteteleket, főként a magyarok ellen. Az új területek biztosítása végett kénytelen 165,000 főnyi hadsereget tartani, jóllehet hitelt már sehol sem talál. Pedig Magyarország

sohasem fog lemondani elveszett területeiről. És milyen ellenállást tud majd kifejteni Románia ezzel, és az újonnan szervezett Oroszországgal szemben? És így, mint a militarizmus, a belviszály és a züllött pénzügyek áldozata, halad kikerülhetetlen felozlása útján előre.

A legképtelenebb ország Csehszlovákia: egy második, de kisebb és komplikáltabb Ausztria-Magyarország, amely egyeduralmi központosítás által a különböző népeket egy recept szerint akarja kormányozni. De míg a régi Ausztria a nemzetiségeknek önkormányzatot engedett, addig a csehek nemcsak uralkodni akarnak, hanem a többieket el akarják csehesíteni, dacára annak, hogy kisebbségben vannak. Központja a francia propagandának. A cseh katonai program szoros kapcsolatban van a franciával. Vakon bízik jövőjében és túlcsapongó politikai és terjeszkedési tervei vannak. Pedig hadseregének a nemzetiségi összetétele miatt a régi osztrák hadsereg minden gyengéje megvan benne. Tisztikara 40.7% németekből áll; a szlovák és magyar származású tisztek és a katonaság nem kevésbé elleneséges érzületű.

Ilyen bizonytalan és ingatag alapokra támaszkodik a francia politika. Európa ha nem szabadul fel alóla, Középeurópa összeomlása s olyan háborúk és forradalmak következnek belőle, melynek rettenetes képét semmiféle fantázia el nem képzelheti.

Amerika erkölcsi kötelessége morálisan közbelépni. A békeszerződések revíziója nélkül Európában nem lesz béke, hanem áldozata lesz a forradalmaknak és egymást felváltó katonai és proletárdiktatúráknak.

43. **Nitti** három első könyvének kiegészítéséül felvesszük sorozatunkba **Nitti egy nyilatkozatát** (1924 szeptember), melynek lényege, hogy a genfi konferencia, amely közvetlenül a londoni konferencia után következett, haladást jelent az eszmékben, de nem jelent haladást a tények fejlődésében. Én nem hiszek a jóvátételekben. Olaszországban, amikor miniszterelnök voltam, sohasem akartam a jóvátételi összegeket az állami háztartás mérlegébe venni. És kijelentettem a londoni konferencián Millerand és Lloyd George előtt, hogy a reparációs millióknál többet érne, ha jó békét kötnének a legyőzöttekkel és visszaállítanák Európa egyensúlyát. A kijózanodás Londonban kezdődött, Genfben folytatódott, de egy kicsit későn. És nem tökéletesen. új illúziók támadnak. A lehető legrosszabb és legkülönösebb illúzió

a kölcsönös védelemre vonatkozó megegyezés terve. Ennek a megvalósítása azt jelenti, hogy ha valaki változtatni akar a dolgok mostani helyzetén, az minden-



Olaszország trianoni térképe.

kinek ellenségévé válik, az ellen össze kell fogni mindenkinek. Azt hiszik, így megérkezhetnek a békéhez és lefegyverzéshez. De ez a tervezett paktum nem egyéb, mint újabb kétértelműség. Alapjában véve ez is csak a

győzők szent-szövetsége lenne, újabb garantálása annak, amit a párisi, trianoni stb. békék megcsináltak. A győzők ezt mondják: mi békét akarunk, aki a békét megzavarja, az mindenkinek ellensége. A győzők azonban előre feltételezik, hogy a béke igazságos. Már most azt kérdem: el lehet-e hinni, hogy Németország, Magyarország, Oroszország egyszer és mindenkorra elfogadják ezt a mostani helyzetet, amit a békeszerződések megteremtettek? Nagyon kényelmes dolog azt mondani: mi békét akarunk. De azt kell megmondani, hogyan lehet tulajdonképpen elérkezni a békéhez? Németország elfogadhatja-e valaha is a danzigi átjáró képtelenségét, vagy Felső-Szilézia felosztását, vagy a Saar-vidéki lehetetlen helyzetet? Németország az egyetlen állam ezen a földön, amely két részre van osztva a danzigi korridorral. Mindez azért, mert úgy gondolták, hogy Lengyelország nem élhet meg kikötő nélkül. Hát Magyarországnak, Ausztriának, Svájcnak van-e kikötője?

Mi lesz a következménye a kölcsönös védelemről szóló paktumnak? Az, hogy ha holnap Németország visszaköveteli Danzigot: mindazok az országok, amelyek a népszövetség tagjai, kénytelenek lesznek Németország «lien fordulni. Elképzelhető-e, hogy Amerika ilyen körülmények között belép a Népszövetségbe? Hogy lehet elképzelni, hogy minden nép Oroszország ellen forduljon, ha az egyszer vissza akarja követelni Galíciát; hogy Magyarország ellen kell menni mindannyiuknak, ha Magyarország visszaköveteli elveszített területeit; hogy Németország ellen kell támadniok, ha Németország nem nyugszik bele a mostani igazságtalanságokba.

Magyarországról én mindig azt mondtam: nem hiszem, hogy ez az ország megélhessen mostani határai között. Egy országot sem tettek tönkre gonoszabbul, mint Magyarországot. területét a véletlen esetek szélsője szerint osztották szét Románia, Cseh-Szlovákia és Jugoszlávia között. Magyarország mostani helyzete valóban nagyon nehéz. De ezt az országot erős emberek lakják, akik nem nyugosznak meg hazájuk romlásában. Ha a kölcsönös védelemről szóló szerződés biztosítaná a mai állapotokat, állandósítaná Magyarország és Németország mostani lehetetlen helyzetét is. Én éppen ezért nem hiszek semmiféle formájukban az új illúzióknak. Amerika nem fog belépni a Népszövetségbe. Oroszországnak nem érdeke, hogy belépjen. Nem tudom Németország csatlakozik-e hozzá? De ha igen,

ezt csak azzal a gondolattal teheti meg, hogy nem mond le a jövőjéről.

A lefegyverzésről azért beszélnek mostanában annyit, mert a győzők nem tudják hogyan fedezzék katonai költségeiket és félnek a jövőtől. De sem állandó béke, sem lefegyverzés nincsen igazság nélkül. Igazság pedig nincs a békeszerződések revíziója nélkül.

Az, amit Magyarországgal szemben elkövettek, olyan gyalázatos, hogy most már senki sem akarja vállalni érte a felelősséget. Sok francia író és politikus ír mostanában olyan cikkeket, amelyekben Magyarország helyzete felett sópánkodnak. De hisz' Franciaország volt az, aki előkészítette a mai helyzetet és azt *akarta*, hogy három olyan ország keletkezzék, amely magyar területek birtokához jutva, belép az ő politikai játékukba: Cseh-Szlovákia, Jugoszlávia és Románia.

Tehát sem lefegyverezés, sem béke a szerződések revíziója nélkül. Amikor annyit beszélnek a békéről, ez azt jelenti, hogy még mindig nincs béke. De elő kell készíteni a lelkeket, hogy azokban megteremtődjék a béke előfeltétele. A Poincaré-féle illúzióknak már befelegett. És ez tényleges haladás.

Nagy érdeklődéssel olvastam azt, amit **Apponyi gróf** mondott Genfben. Minden aggodalmában osztozom és azt hiszem, mindaz, amit Magyarországról mondott, abból a szükségérzetből fakadt, hogy közös erővel kell talpraállítani Magyarországot. Ebben Apponyinak tökéletesen igaza van. Visszaemlékezem arra, hogy Apponyi volt a feje a magyar delegációnak Parisban, amikor ott előkészítették a trianoni szerződést. Sajnos, amikor én megérkeztem a párisi konferenciára, ott már minden dologban megegyeztek, de visszaemlékszem arra, hogy Clemenceau, Lloyd George és én is milyen mély benyomást éreztünk Apponyi beszéde után. Ami azóta történt, azt Apponyi mind tisztán látta és előre megjósolta. (P. H. 1924 szept. 21).

44. Nitti negyedik könyve: **La pace** (1925) magyarul is megjelent A béke c. a., németül Der Friede (Frankfurt a M. 1925.). 9 fejezetben: a rossz pásztorok, a háború csődje, a háborús béke csődje, a szerződések megszégése, a rombolás és az élet szelleme, a béke útja s az európai egyesült államok eszméit fejtegeti. A fejezetek címei megjelölik a gondolatmenetet, melyet követ.

Kimutatja, hogy a háború és béke vezérei hibásak voltak. II. Vilmos hatásvadászó, a cár békeszerető, de

gyöngé uralkodó volt, akinek háta mögött csinálták a háborút, főként párisi követe, Izwolszki és külügy-minisztere, Szaszanow. A vége az lett, hogy az orosz nem kapta meg, amit neki ígértek, de elvették tőle, ami az övé volt.

Besszarábia elvétele nagy politikai hiba, ami megbosszulja magát. Ezt Oroszország éppúgy nem bocsátja meg, mint Magyarország színtiszta magyar területeinek Oláhországhoz csatolását. Milyen biztonságban érezheti magát Románia az orosz és magyar ellenség között?!

Az újabkori világtörténelemben nincs párja az erőszak elvakultabb uralmának, mely a veszély idején hirdetett magas erkölcsi eszméket a megvalósítás idején gyalázatosabban cserbenhagyta volna. A demokrácia, a népek önrendelkezése hazugságoknak bizonyultak. A kötelezettségek, melyeket az ántánt a legyőzöttek elé szabott, embertelenek, becstelének, megtagadása minden előbbi lekötésnek és a józan észnek. Mi lett az ígért szabadságból? Mindkét harcoló fél elvesztette. A békeszerződések a rendetlenséget csak fokozták, nem békét hoztak, hanem ellenségeskedést minden országban. Az elnyomott országokat elégtétel és bosszúvágy hevíti. A lappangó háborús állapot tovább tart. Nem csoda, mikor a párisi békéket a bosszú szenvedélye sugalta. Németországgal akarták megfizettetni a háború költségeit, Ausztriát feldarabolták, Magyarországot gyűlöletből a lehetőségig megcsonkították. Európa 25 államából 35-öt alkottak. Európát balkanizálták.

Eddig egyetlen vegyes nemzetiségű állam volt, most lett belőle 4—5. Színtiszta magyar területeket csatoltak át az újonnan alkotott országokhoz, rendszertelenül, pusztá szeszélyből. Hogyha Elzász-Lotharingia (hol sok német lakik) annyi gyűlölet alapja volt: el lehet képzelni, hogy a hasonló új állapotok mind megannyi oka lesz új háborúknak, ha ezek jóvá nem tétetnek. A győzők követelték a legyőzöttek lefegyverzését, de a hirdetett általános lefegyverzés helyett ők maguk állandóan fokozzák a hadikészülődést, úgyhogy most több ember áll fegyverben, mint a háború előtt.

A békekötés két nevezetes intézménye, a jóvátételi bizottság és a népszövetség szemláltomást lezüllött. Mindkettő vak eszközévé vált az új szent-szövetség védelmének.

A jelenlegi béke szemfényvesztés, mely új és még gonoszabb háborút készít elő. Az orosz nem fog lemon-

dani Besszarábiáról, Magyarország Erdélyről. Nincs egyetlen német vagy magyar, ki szíve mélyén ne ápolná a vágyat az országukat ért igazságtalanság jóvátételére.

Magyarország szétदारabolása olyan rettenetes igazságtalanság, hogy abba egyetlen magyar sem nyugodhat bele, a hercegprimástól a legszegényebb parasztig. Ez akkora erköcstelenség volt, hogy a felelősséget ezért senki sem akarja vállalni. A francia politikusok beszédekben és könyvekben most már felpanaszolják azt, ami Magyarországgal történt. Az angolok és olaszok nem akarnak tudni róla. De hát ki a bűnös Magyarország igazságtalan felosztásában, hogy most mindenki pirul miatta? A magyarok az ő nemzeti létükért készek meghalni. A többi legyőzöttek sem ismerik el a reájuk szabott kényszer-békét. Európa ezzel szerencsétlenné tette önmagát. A felelősség a háborúért nem a németeket terheli, hanem többé-kevésbé mindenik harcoló felet. Közös bűne volt az az európai politikai viszonyoknak, melyek a háborút elkerülhetlenné tették. A főbűnös Oroszország, mely Ausztria felosztására törekedvén, Szerbiát felbízta, a Balkánt felizgatta. Izwolski úgy beszélt róla, mint az ő háborújáról. Poincaré állt a háta mögött.

A háború alatt az ántánt azt hirdette, hogy ő a civilizációért küzd, a központi hatalmak pedig a barbárságért. Még ma is ismétlik némelyek ezt az ostobaságot. A tény az, hogy az erőszak szelleme uralkodott mindenik részen, ez diktálta a békét is, melyet jóvá kell tenni a revízióval. A fegyverszünet nem föltétlen megadás alapján jött létre, hanem a Wilson által hirdetett elvek alapján, melyeket a békekötés sokszorosan megsértett. Amit a legyőzöttek éppen ezért nem ismernek el. Pedig a jog érvényességéhez szükséges a szerződő felek elismerése.

Magyarország sohasem fogja elismerni erköcstelen szétosztását az ő magyar területeinek a csehek, szerbek és oláhok részére.

A most tervezett biztonsági szerződés a leggonoszabb igazságtalanságok jóvátétele nélkül nem állítja helyre a békét. Az egyetlen lehetséges békebiztosíték a becsületes, őszinte megegyezés Francia- és Németország között és a békeszerződések revíziója. Mindenek felett az igazságot kell helyreállítani. Németországot fel kell oldani az egyedüli felelősség vádjá alól. Nincs béke, amíg a hazugságok érvényben vannak. Csak

az dolgozik a béke helyreállításán, aki az igazságot keresi, hirdeti és terjeszti. A hivatalos Franciaország még mindig olyan hangon beszél, mely nem a béke hangja.

A Népszövetség úgy, amint Wilson tervezte, megoldhatná a béke problémáját, de mostani formájában nem alkalmas arra, mert a győzők szövetségévé lett és a szerződések érinthetlenségét védelmezi. Átalakítva, a szerződések revíziójának alkalmas eszközévé válhatna.

A revízió gondolata most még sérelmes egy politikai csoportra, beleütközik némelyek érzékenységébe, de nemsokára mint elkerülhetetlen szükségszerűség fog előtérbe nyomulni. Sokan elismerték már a revízió szükségességét az amerikai s angol politikusok közül, sőt Franciaországban is nagy előhaladást tett az eszme, ha még nem is merik sokan nyíltan bevallani. De a revízió előbb-utóbb elkerülhetetlenné válik. A párisi békék különben sem jogszerű szerződések, mert nem kölcsönös megegyezésen alapulnak, melyeknek morális kötelező voltát, egyoldalú követelések sorozata lévén, a legyőzöttek nem ismerik el jogosnak. El kell szenvedniök, de nem ismerik el. Sok békekötés, mint a bécsi, párisi, berlini érvényét veszítette anélkül, hogy formális revízió alá vétetett volna. Államok, amelyeket alkottak, eltűntek. A párisi békepontok egy része alapjában kivihetetlen. Érvénytelenné fognak válni eltörlés nélkül is. De a revízió kikerülhetetlen s nehézség nélkül megtörténhetik, mihelyt Francia- és Németország őszinte megegyezésre jut. Minden más keresett szövetség, biztosíték hiába való s békés eredményre nem vezethet. Európának választania kell vagy új háborúk beláthatatlan sora, vagy a béke és együttműködés elveihez visszatérés között.

Nitti végső konklúziója, hogy meg kell alakítani az európai egyesült-államokat. Mindenek előtt vámunió létesítendő a volt osztrák-magyar monarchia részei között, melyek nyolcfelé szakadtak szét. 24 millió embert új államokhoz csatoltak csak azért, hogy a németeknek és magyaroknak kárt tegyenek. Nyomorult indító okok! Ezáltal az egész terület gazdasági életét teljes rendtelenségbe hozták. Hogy éljen meg pl. Magyarország legfőbb gazdasági forrásai elvételével. Az osztrák és magyar kérdés a vámunió által sokat vesztené élességéből. A többi államokra is előnyös lenne a vámunió. Vagy egyesül Európa, vagy tönkremegy!

45. Nitti 1925 nyarán a cambridgei egyetemi szünidei tanfolyamon előadást tartott a szabadság-eszme

bukásáról Európában, John Maynard Keynes Cambridge! egyetemi tanár, a hírneves angol nemzetgazda elnökölt az előadáson.

Nitti az uralkodó szomorú európai viszonyok főokául a békeszerződéseket jelölte meg, amelyeket a háború folytatásának új módszerül dolgoztak ki. A béke az erőszak békéje. A háború előtt egyetlen Elzász-Lotharingia volt, jelenleg kilenc vagy tíz van. A háború előtt csupán egyetlen Ausztria-Magyarország volt, amely különböző nemzetiségekből állott. A békeszerződések hat vagy hét ilyen új államot alkottak. Ezeknek az államoknak legklasszikusabb példája Csehország, hol a legkülönbözőbb fajú nemzetek élnek: németek, magyarok, rutének stb. Maguk a csehek még kisebbségben is vannak. Emiatt nagy hadseregre van szükségük és üldözési politikával és központosítással mindent elkövetnek, hogy nyelvüket a többi nemzetiségekre rákényszerítsék és mindezt a brutális erőszak útján. Ennek az államnak az élete nem egyéb, mint napról napra megújuló élet-halál harc.

Az *előadó* ezután a következő szavakkal fordult a hallgatósághoz:

„Ti, angolok, legjobban tudjátok, milyen nehéz különböző fajú és vallású népeket asszimilálni. Emlékezzetek csak arra, hogy Írország milyen hevesen állott ellent minden asszimilálási kísérletnek. Lehetséges talán alacsony kultúrnívón álló népeket nemzeti jellegüktől megfosztani; de nem lehet megtenni oly népekkel, amelyek hosszú utat tettek meg a civilizáció vágányán. A csehek nincsenek abban a helyzetben, hogy erős kultúrájú német és magyar lakosságukat megfoszassák nemzeti jellegüktől. A kényszerű asszimilálás szükségszerűen a fegyveres ököl politikáját vonja maga után. Szabadságjoguk nincs és a parlament csak árnyéket él.” Ugyanezeket a tüneteket állapította meg Nitti Szerbia, Románia és más államok tekintetében is. (M. 1925 augusztus 7).

46. Ferrero G u g l i e l m o olasz történétíró, publicista: **La tragédia dell' Europa** (A béke tragédiája. Versailles-től Ruhrig), németül: *Die Tragödie des Friedens. Von Versailles zur Ruhr* (Jena 1923) c. kötetbe foglalta össze (1919—23 írt) tanulmányait, melyeknek végkövetkeztetése az, hogy az egész békemű össze fog omlani a gondatlan építők feje fölött, mint egy bolond magas torony. A világ a

fejetetejére állt; hat év alatt elpazarolták azt a gazdaságot örült hadiköltekezésben, amit ötven év alatt összegyűjtöttek. A legyőzöttek gazdaságilag meghaltak, a győztesek haldokolnak. Ez nem más, mint a világ öngyilkossága.

Minket közelebbről érdeklő részei a következők: Csonkamagyarország térképét megtekintve elszörnyűködünk azon, hogy vannak emberek, akik azt hiszik, hogy a gondviselés őket azért küldte a földre, hogy államokat büntetésből megszüntessenek és újakat teremtsenek. Magyarország ezeréves állam, történelmi és földrajzi egység, évszázadok által összeforrasztva s belső vonzó erők által összetartva, amit sem fegyver, sem toll márról holnapra fel nem bonthat. Midőn fél Európa felbomlásban van: bölcs dolog-e ama kevés államok egyikét, melynek ereje van magát belső összefüggésénél fogva fenntartani, erőszakkal szétbontani? A békekongresszus, mint Néró, gyönyörködni akart az Eifel-toronyról a világ égésében.

Magyarország ki van merülve, fejetlen. De ha néhány év múlva erőhöz jut, fejedelme lesz és alkalom kínálkozik...? A földrajz nem akar a győzelem szolgája lenni.

Az 1919-ben alkotott új rendet csak a győzők ismerik el: az csak a szuronyokon épült s csak azért áll fenn, mert Magyar-, Német- és Oroszország pillanatnyilag megkötözött kézzel áll. Magyarország tehetetlen, szétdarabolt, fej nélkül való. Tehetetlen Német- és Oroszország is. De ezek nem fognak örökké láncra kötve lenni. Kelet-Európa jövője teljesen bizonytalan. A diktált béke papírrongy. Semmi kötelezettség nem érvényes, hogyha a hozzájárulás erőszakosan kényszerített ki. A németek most ismétlik, amit a franciák mondtak 1870-ben a frankfurti békére, hogy tűrjük, de el nem ismerik. A mostani gyöngék fogják az erőseket legyőzni.

A fejetlen béke fenn nem állhat. A legyőzöttekkel tárgyalva kellett volna a békét megkötni, mint a bécsi kongresszus tette. Népszavazást kellett volna elrendelni, amit Magyarország kívánt, de nem álltak szóba vele. Akik a háborúban hősök voltak, a békében a nemzetiségi eszme üvöltő dervisei lettek. A szabadság eszméiért vívott harcból háború lett a földért, köszénért, vasért és petróleumért. A keresztyénség, a humanizmus lábbal tiportatott. Ez a rendszer is úgy jár, hogy saját terhe alatt összeomlik: mole ruit sua!

47. Bencivenga Róbert olasz tábornok egyike volt a legelsőeknek, aki fölemelte tiltakozó szavát értettünk, mikor Olaszországot a bolsevismus fenyegette. Bencivenga tábornok egy cikke jelent meg „*Barriera infrangibile*” címmel (Törhetetlen bástya). E cikkben is éppúgy, mint az előbbieken Magyarország és Ausztria talpraállítását követelte az európai béke érdekében és kölcsönt sürgetett a két államnak, mely törhetetlen bástya a szláv törekvések elhatalmasodása ellenében.

Bencivenga 1924 novemberében kijelentette, hogy kényszerítően szükséges, hogy azt a védőgátat, amelyik Svájctól a Fekete-tengerig húzódik és amelyik az északi és déli szlávok összeköttetését akadályozza, minél jobban megerősítsük. Ez az elbástyázási akció túlsúlyban Magyarországra nehezedik a magyar faj harcos karaktere s Duna-Tisza völgye centrális fekvésénél fogva. Ez a két s a Drávával együtt három folyamvonal predestinálva van a legtökéletesebb védőbarrikád szerepére.

Tény az, hogy Magyarországot rettentően megcsonkították, éppen azért, hogy ezt a stratégiai rendeltetését lehetetlenné tegyék. Világosan látható, hogy az új országhatárokat úgy szabták meg, hogy a helyzet kulcsa ellenséges és rivális államok kezében legyen. A vas- és fémipar, amely ma elválaszthatatlan a katonai hatalomtól, szintén úgy oszlott meg, hogy bár vannak gyáraik, melyek képesek lennének őket hadianyaggal ellátni, könnyen ellenőrizhetők, mivel nyersanyagot szolgáltató bányáiktól elszakítottak.

Szerencsére az emberanyag marad mindig a fő-tényező s ebből a szempontból Magyarország büszke lehet a fiaira. Hogy mennyire túlzott és abszurd Magyarország megcsonkítása, mutatja az, hogy az erőszakkal elszakított részek máris az anyaországhoz visszatérő tendenciát mutatnak, ami háború esetén tényné válik. (P. H. 1924. nov. 9.)

48. Egy előkelő külföldi véleménye Magyarországról: Néhány esztendőt töltöttem Magyarországon hivatalos kiküldetésben s a magyar nemzet iránt érzett igaz szeretetem sugalja nyilatkozatomat.

Hangsúlyozom, hogy kizárólag egyéni benyomásokról, felfogásokról lehet csupán szó, amelyek korántsem fedik azt az álláspontot, amelyet hivatalból tartozom képviselni s ezért észrevételeimet a névtelenség leple alatt teszem meg.

A hatalmi tényezők még ma nem látják megérkezettnek az időt arra, hogy kilépjenek a világhelyzet által parancsolt magatartásukból, de belátható időn belül a nagy-ántánt hivatalos tényezői is más szemmel nézik majd Magyarországot és Magyarország szerepét, rendeltetését Európában, mint ahogy ezt ma — látszólag legalább — teszik.

A volt ellenséges országokkal való viszonyuk még ma sem az, amelyre egész történelmi múltjuk, érettségük, kultúrájuk, földrajzi helyzetük a magyarokat kétségtelenül predesztinálják.

A háborúért való felelősséget még ma is kutatni, nézetem szerint egészen meddő feladat. Háború után győztes és legyőzött egyaránt a jogra hivatkozik, holott a békekötésnél természetesen kizárólag a hatalom a döntő. Ezt bizonyítja az emberiség egész története, emellett tanúskodnak — fokozottabb mértékben — a legutóbbi békekötések is. Más kérdés természetesen: vajjon bölcsen tettek-e ebben az esetben a győztesek, amikor a béke áráként olyan feltételeket szabtak a legyőzötteknek, amelyeknek elfogadása semmiképpen sem jelenthette egyúttal azok becsületes megtartásának szándékát is. De ne felejtjük el — s ez elsősorban áll Magyarországra nézve — hogy a béketárgyalási asztaloknál helyet foglaltak nemcsak győztesek és legyőzöttek, hanem egész sereg olyan tényező is, amely nem volt se győző, se legyőzött, hanem csupán szerencselovag, aki részben a tényleg nyújtott segítségért, részben a szerencsésebb fél javára elkövetett hazaárulása fejében, részben pedig ügyesen a világba dobott jelszavaknak minden méltányos mértéken túl való honorálása címén aránylag nagyobb koncot követelt magának, mint amelyet megemészteni képes és amelyet megtagadni akkor, az igazi győzteseknek már nem volt hatalmuk. Oly annyira nem volt többé hatalmuk hozzá, hogy eredeti és lényegesen mérsékeltbb felfogásuknak érvényt szerzendők, nemcsak Magyarország teljes feldarabolását nem akadályozhatták volna meg, ami semmiképpen sem állott volna érdekükben, de odaveszett volna az a presztízsük is, amelyre az őket sokkal közvetlenebbül érdeklő német ellenféllel szemben elengedhetetlenül szükségük volt. Hogy ezt a magatartásukat is a jog és az igazság nevével fedték, éppoly természetes, mint amilyen természetellenes lett volna a tényleges helyzetnek nyílt beismerése.

De még egy körülményről sem szabad megfeledkezniük, amely amellettt szól, hogy a mostani állapotok nem lehetnek örökéletűek: a béketárgyalásoknál a győztesek részéről nem is annyira maguk a nemzetek ültek a zöld asztalhoz, mint inkább az elmúlt háború exponensei. Olyanok, akik a nagy vérontásért való felelősség reájuk eső részének tudatában azt hitték, hogy annál jobban kisebbítik felelősségüket, minél nagyobb hadizsákmányt raknak a páratlanul áldozatkész, de ugyancsak a legvégsőig kimerült népeik lábai elé. Olyanok, akiknek tartaniok kellett attól, hogy ha nem mutathatnak fel minden fogalmat felülmúló eredményt, akkor a győztes nemzetek tömegeinek szívében is élő emberi hang túlharsogja a győzelmi mámort és rettenetes ítéletre ül össze a minden fogalmat felülmúló szenvedéseken átesett többi nemzetekkel együtt azok fölött, akik nem védelmezték meg a békét még a háborút keresőkkel szemben is.

Végűi azért, hogy a világháború liquidálása Magyarországra nézve ily katasztrofális volt, legalább is abban az arányban, amelyben megcsonkult gyönyörű szép országuk, maguk a magyarok tehetnek. Tehetnek pedig azért, mert — ellentétben Ausztriával — az a teljes összeomlás Magyarországon nem lett volna lehetséges, ha a magyar parlamenti ellenzék nem fog össze az uralkodóval abból az egyetlen célból, hogy minden eszközzel megbuktasson egy rezsimet, mert azt a rezsimet egy mindkettőjüknek ellenszenves államférfiú képviselte. De tovább megyek: a magyarok évtizedeken át túrték szótlanul, hogy legnagyobb államférfiaik egyike ellen egy személyes hajsza oly annyira el tudott fajulni, hogy az illető politikusok nem féltve hazájukat a következményektől, még olyan veszedelmes ember alá is merészeltek lovat adni, mint amilyen Károlyi Mihály volt. Ok bizonyára ismerték egészségtelen becsvágyát, destruktív gondolatvilágát és mégsem átalották, hogy nagyra neveljék ezt a különben jelentéktelen arisztokratát.

Készséggel elismerem, hogy Szerbiának éveken át a volt Monarchia ellen tanúsított magatartása joggá azt a meggyőződést érlelhette meg a volt Monarchia államférfiaiban, hogy ezt a tarthatatlan állapotot más képen, mint háborúval elintézni nem lehet, tehát legyen háború — ha csak önvédelemből is. minden terület-szerzésre irányuló hátsó gondolat nélkül is.

Olaszország igazi hangulatát, illetőleg a követek jelentéseikből a Monarchia sorsát intéző államférfiaknak más következtetést kellett volna levonni, mint azt, hogy a Szerbiához intézett ultimátumnak en bloc való elfogadásától teszik függővé a béke vagy háború sorsát és fel kellett volna ismerniök, hogy nem a szerajevói merénylet mikénti elintézésében, hanem egész más mozzanatokban rejlett a háború, mégpedig egy világ-háború veszedelme.

Magyarországot ennek a világháborúnak az igazi okai nem érdekelték közelebbről és kétes, vajjon egyáltalában lehetett-e volna a magyar népben lelkesedést felkelteni oly háború irányában, amely nem egy Magyarország tekintélyén esett csorba kiköszörülésének szólt. Hogy Magyarország mégis belekeveredett a világ-háborúba, ez nem bűne, csak szerencsétlensége. S ezt, mintha az emberek és nemzetek sorsát intéző örök hatalom is méltányolta volna, ha valami gonosz szellem nem szegült volna ellene az isteni akaratnak. (P. H. 1924 dec. 7.)

49. Belloni képviselő, az olasz kormány volt ver-saillesi szakértője és Mussolini miniszterelnök bizalma szerint a mai Európa, a Fekete tengertől a Balti tengerig, az Adriától a Rajnáig, egy piramishoz hasonlítható, mely azonban csúcsával van a föld felé fordulva, már pedig ez veszélyes és tarthatatlan helyzetet jelent. (M. 1925. ápr. 8.)

50. Giannini államtanácsos, az olasz külügy-minisztérium egyik vezető személyisége, Rómában tartott előadásában Magyarországot illetően kiemelte, hogy itt a kisebbségi kérdés megoldására teljesen alkalmas lett volna a magyar békedelegációnak javaslata. A Népszövetség a kisebbségi kérdés terén a jövőben nem haladhat olyan kesztyűs kézzel, mint ezt eddig tette. (M. 1925 ápr. 19).

51. Tamaro Attilio olasz publicistának 1924 júniusában jelent meg egy hatalmas tanulmánya: **La lotta delle razze dell' Europa Danubiana** (A fajok harca a dunamenti Európában), melyben 300 oldalon keresztül a volt Monarchia utódállamaival foglalkozik. Alapgondolata, hogy van egy Közép-Európa, mely a békeszerződések által kiszabott határok között él s van egy másik Közép-Európa, mely a korlátok alatt és felett lázas mozgalommal tovább él. Az egyik csak látszat, üres maszk, melyet francia és szláv művészek kiszab-

tak, megformáltak. A másik azonban valóság, eleven élet, melyet még kevesen látnak, pedig ott él, harcol, remél és kétségbeesik a látszat mögött. Az egyik a jelen perc képe, a másik a jövő előkészítője, a jövő zenéje.

Az emberek, sajnos, csak az elsőt látják. A puszta látszatot, mely egy békeszerződések által jól rendezett Középeurópát mutat. Ausztria — mondják — mozduatlan, politikáját megemésztí a belső gazdasági krízis; Csehország francia és olasz erőtől alátámasztva, virágjában van; Magyarországon a Népszövetség jószágos, áldó keze nyugszik; Bulgária mozduatlanul tapad arra a kis szegletre, melyet számára kijelöltek. Minden jól van, bölcs előrelátással elrendezve s a világnak nem lehet más gondja, mint fenntartani a békeszerződések által adott helyzetet.

Pedig e mögött a nyugodt látszat mögött egy eleven, lázas, tűzben égő élet rejtőzködik, mely végtelenül más képet mutat. A kulisszák mögött semmi sem csendes, semmi sem nyugodt. Szenvedélyek lobognak ijesztő lánggal, vad, elszánt erők gyülekeznek, osztódnak. Nagy akarások csapkodnak, harcolnak s lefojtott, de kitörésre kész energiák tombolnak, ágaskodnak. S a jámbor európai polgár, elbódulva a hivatalos nyilatkozatoktól, minderről mit sem sejt. Pedig már viharszág van a levegőben s a diplomácia komédiája, az elnyomottak tragédiája, az elnyomók tehetetlen akarnoksága mögött a háború víziója lebeg.

A fajok harca ég mindenfelé. Középeurópa kis népei más elhelyezkedést keresnek, más tömörülésen dolgoznak szívós kitartással, mint amit a népek tanácsa számukra kijelölt.

Ausztria hallgat évek óta, mert a gazdasági krízis lekötötte minden erejét és figyelmét. De ahogy erősödik gazdaságilag, úgy nő állami és nemzeti létének nagy problémája.

Csehországban a fajok harca elérte tetőpontját. A cseh kormány kérlelhetetlen erőszakkal akarja letörni a tótokat, németeket, magyarokat, ruténeket, akik aztán a maguk részéről gyűlölettel, ellenségeskedéssel, nyílt irredentizmussal felelnek.

Magyarország, mely szerencsétlenül a Népszövetség hazugul jóakaró (falsamenta pietosa) kezeibe esett, kénytelen beletörödni helyzetébe s minden lehetőségtől meg van fosztva, hogy meglepetésekkel szolgáljon a

világnak. De annál magasabbra csap benne a nemzeti szenvedély, annál keservesebben érzik a szerződések igáját, annál mélyebben hasít szívébe az a jajkiáltás, mely Oláhországban, a cseh köztársaságban, a délszláv államban elnyomott fajtestvéreitől hallatszik feléje.

Oláhország borzalommal látja az orosz kolosszus talpraállítását s kétségbeesetten néz a Dnyeszter partja felé; leigázott, elnyomott népei pedig hő imában kérik Istenüket, hogy az oroszot naggyá, hatalmassá tegye.

A szerbek, miután a olasz kormánnyal kibékültek, erőszakosabbak, mint valaha s katonai diktatúrára gondolnak. Horvát, magyar, német, macedón, albán mozgolódástól hangos egész Szerbia.

Igaz, az illetékes kormányok félve örködnek, ne-hogy ezek a hangok külföldre eljussanak. De aki csak egy kicsit is figyel, lehetetlen meg nem hallania. A tótok, kicsi, de elszánt nép, függetlenséget követelnek; a Teschenben összegyűlt németek keresztesháborút hirdetnek a cseh állam ellen; a rutén választások megmutatták, hogy a csehekkel semmi közösséget nem vállalnak; három és félmillió magyar pedig Pozsonytól Erdély utolsó csücskéig, Aradtól Szabadkáig hörögve rázza rabláncait s hallatja fájdalomkitöréseit, melyeket csak Budapesten hallanak meg.

Íme a különféle szerződések és nyilatkozatok békét láttatnak ottan, ahol béke nincsen. Népek harmóniájáról beszélnek ott, ahol a fajok ádáz harca folyik. El akarják hitetni, hogy állandó helyzetek vannak ott, ahol minden inog, recseg, ropog.

Amikor ezen elnyomott népek szenvedéseit ecse-telelem s érdekükben síkra szállok, azért teszem, mivel tudom, hogy harcaik lánggal égnek s belőlük máról holnapra új, nem várt helyzetek képződhetnek. (M. 1925 június 17).

52. Buratti Vittorio olasz parlamenti képviselő (1925 szept.) levelet írt Magyarország jogtalan széttagolásáról, amely megragadó szavakkal rajzolja megcsontított hazánk helyzetét. Ebben Buratti, mint nemrég P i s e n t i képviselő, sürgeti a békerevíziót. A levelet Buratti Hegyesy Jolán úrnőnek írta Pannonthalmára, aki az olaszországi hadisírok ápolása körül nagy érdemeket szerzett. A levél tartalma a következő:

Ismerem a nemes magyar nemzetnek az úgynevezett békeszerződésből származó szomorú helyzetét. Ez a nemzet, mely a művelődés oly magas fokán áll, mely

a civilizáció bástyája a bolsevizmus alakjában előretörő szlávizmussal szemben, mely ezeréves történelemre és dicsőségre tekinthet vissza, mely természetes és históriai barátja Itáliának, melynek függetlenségéért és nemzeti egységéért folytatott harcaiban odaadta legjobb fiait is, ma szét van tagolva, megcsönkítva, minden észszerűség ellenére, hagyomány, szokás, a néprajzi, geográfiai, gazdasági törvények teljes mellőzésével és földje és fiai szétszórattak a balkanizált új Kelet-Európa valamennyi fiatal nemzete között.

Megértem, hogy ily módon e területen való végleges elrendezésről, szilárd békéről beszélni: gúny, mert a lovagias, múltjára büszke és jövőjében bízó, néprajzilag egységes és nagy, fejlődésre képes magyar nemzet jelenlegi helyzete nem olyan, melynek hosszú életet biztosíthatnának akár azok is, kiknek ez kényelmes volna és kik ezt a helyzetet megteremtették.

De bízom benne, hogy a népek törvényes jogai győzedelmeskednek minden más jogon, melyet nem az igazság pillérei támasztanak alá. E hitemet merítem a mi Itáliánk történelméből is. A magyar nemzet, mely mindig testvérének tekintette az olaszt, mint ez viszont nem szűnt meg a magyart becsülni a lezajlott világháború ellenére sem — melyet mi nem egy nép, hanem egy rendszer ellen harcoltunk meg — bízzék szilárd rokonérzésében az olasz nemzetnek, mely bizonyos abban, hogy históriai útjában többé nem szemben, hanem vállvetve találkozik a magyar nemzettel. Biella, 1925 aug. 18. (Bp. H. 1925 szept. 20).

53. De Ambrosi Mario nápolyi képviselő, aki közvetlenül a háború után mint tiszt, bejárta Lengyelországot, Csehszlovákiát és Magyarországot s ezalatt fontos megbízásokat kapott felettes hatóságától, kijelentette, hogy egyedül Magyarország az a nemzet, amelyre mindenkor a legnagyobb örömmel emlékezik, mert ott tartózkodása alatt módjában volt megismernie a magyar nép jóságát, középosztályának magas kultúráját, katonáinak páratlan önértékét és értékét.

Nem titkolom, mondotta, hogy ugyanezt nem állíthatom azokról az országokról, amelyekben szolgálati tevékenységem folytán szintén meglehetősen hosszú ideig kellett tartózkodnom. Egyik-másik országban töltött napjaimra meglehetősen keserű emlékekkel gondolok vissza, mert például Prágában a legnagyobb önuralommal tudtam csak visszatartani magamat attól, hogy szándékos

provokációkra teljesen jogosult megtorló cselekedetekkel ne feleljek.

Elragadtatással beszélt arról az időről, amelyet Magyarországon és főként Budapesten töltött. A trianoni szerződés és az eseti egyes békerevizio felől így nyilatkozott:

Véleményem szerint — mondotta — szerződésről ebben az esetben nem beszélhetünk. Szerződés alatt voltaképen a paritás alapján álló két hatalom szabad tárgyalását értjük. Trianonban azonban nem így tárgyaltak, hanem az egyik fél egyszerűen rákényszerítette akaratát a másikra. Ennél a szerződésnél csak az egyik félnek volt joga tárgyalni, a másiknak minden joga az volt, hogy elfogadja az eléje terjesztett pontokat.

Ezt előrebocsátva, ki kell jelentenem, hogy amikor a trianoni szerződést aláírták, én azt óriási igazságügyi tévedésnek minősítettem. Ma jobban, mint valaha, meg vagyok győződve akkori véleményemnek helyességéről. Álláspontomat senki sem értheti félre, annál kevésbé, mert hiszen az tökéletesen olasz. Ha azok az olasz államférfiak, akik aláírták Magyarország rabszolgaságra való ítéelésének okmányát, az olasz érdekek helyes megítélésével rendelkeztek volna, akkor ma a belső „szabadság” állítólagos elvesztése felett való siránkozásuk és a fascizmus elleni kirohanásaik helyett okosabban tennék, ha arra fordítanák idejüket, hogy szégyeljék magukat Olaszország érdekeinek elárulása miatt.

Valójában mik is voltak a trianoni szerződés úgynevezett gyümölcsei? Egy erős és nem baráti állam létrehozása az olasz keleti határnál: a kis-ántántnak nevezett szláv szövetség megteremtése, amelynek politikája olaszellenes, meggyengítése és lerontása Közép-Európa egyetlen szilárd államának, Magyarországnak, amelynek érdekei nem ellentétesek Olaszországgal, de amely ellenkezően erősebb és életképesebb formájában méltó szövetségese a féktelen szláv étvágy fékentangálásában. Elismerem, hogy Magyarország nem tekintheti másnak a trianoni szerződést, mint időleges kálváriának a végleges összeforrásra való törekvésében, amelyet semmiféle emberi erő meg nem akadályozhat. A múlton siránkozni teljesen fölösleges. Nem tudom megérteni, hogy a Nemzetek Szövetsége, amelyet a népek legfelsőbb igazságügyi ítélőszékének is neveznek, nem tartotta mindaddig szükségesnek, hogy tárgyalás alá vegye azokat a magyar panaszokat, amelyeket az

anyaországtól elszakított magyar területek lakosságának rabszolgasorsba való süllyesztéséről terjesztettek elé. Én, aki éltem ezeken a vidékeken, épületes dolgokat mondhatnék, amelyek felláztatják a lelket. De a Nemzetek Szövetségének, úgy látszik, egészen más dolga van. Ami a békeszerződés revízióját illeti, ismétlem, hogy Európa egyik lefelőrehaladottabb nemzetének kálváriája szükségszerűen véget kell hogy érjen. Bizonyos az, hogy el kell érkezni a revízió megvalósításához, de hogy mikor és hogyan, annak jóslásába nem bocsátkozhatom. Egyet minden esetre kétségtelennek tartok és ez az, hogy Magyarország boldog jövőre számíthat, ha olaszbarát politikát folytat és a teljes megegyezés alapjára helyezkedik Olaszországgal szemben. Olaszország az egyetlen nagyhatalom, amelynek legnagyobb érdeke, hogy segítse a magyar nemzetet, amelynek gazdasági és politikai haladásából előnyöket húzhat. Másrésztől Magyarország nem találna még egy nagyhatalmat, amely egy más ok miatt hajlandó volna érdekeit védeni a nemzetközi tanácskozásokon, esetleg három más hatalommal szemben. Ezt meg kell érteniök a magyaroknak, aminthogy különben ennek megértéséről a magyar nemzet jelenlegi vezetői már tanúbizonyságot tettek. Magyarországnak, amely ellenségekkel van körülvéve, nem szabad szeszélyességekre ragadtatni magát Olaszországgal szemben és nem szabad gyanút és bizalmatlanságot táplálnia olasz barátja iránt. Igen fontosnak tartja, hogy Magyarország kiváló diplomatái révén mélyítse Olaszországgal való viszonyát és hogy a magyar politikusok minél nagyobb gondot fordítsanak az olasz politikusokkal való érintkezésre. Szerinte ezen az úton juthat el Magyarország az események kellő megéréséhez, amely visszaadja neki az annyira áhított területi integritását. És akkor — mondotta befejezésül — a „Clemenceau-vonal” nem lesz egyéb rossz emléknél. (N. U. 1925 szept. 26.)

IV. Lengyel rokonszenv.

Lengyel íróktól is több éles kritika jelent meg a trianoni békéről, melyek elítélik azt és követelik a régi magyar-lengyel határ, a Kárpátok vonalának visszaállítását.

54. **A cseh-orosz korridor veszedelme** és a magyar-lengyel határ szűkéssége (Nebezpieczeństwo korytarza Czesko-Rosyjskiego, Warszawa 1920) a lengyel lapokból összeállítva 38 cikket közöl, melyek a cseh-orosz korridor veszedelmes és ezzel szemben a magyar-lengyel határ visszaállításának szükséges voltát tárgyalják. Életfeltételnek tartják ezt Lengyelországra nézve, mely nélkül elnyeli a pánszláv áradat. Két nagyon érdekes mappát is közöl, melyek egyike mutatja, hogyan öleli körül most a fehér Lengyelországot a cseh vörös áradat s a másik, hogy Felsőmagyarország fölszabadításával hogy folyik majd ismét össze a lengyel és magyar fehér földrajzi kapcsolat.

55. **Zdziechowski** Marián, a vilnai egyetem volt rektora s az ottani magyar-lengyel barátok egyesületének elnöke: *La tragédie de la Hongrie et la politique Polonaise* (Magyarország tragédiája és a lengyel politika) c. a. 1920-ban lengyel és francia nyelven lelkes védíratot írt Magyarország mellett. Elmondja egyebek közt, hogy a magyar hősiesség mentette meg Európát a bolsevizmustól, megoltalmazván azt ezáltal a legrettenetesebb inváziótól, aminőt nem látott a mongol-tatárjárás óta. S mivel hálálta meg ezt Európa? — kérdezi. — Elmondja feleletül a trianoni békekötés lelketlen határozatait. De bizik a magyar bátor és lelkes hazafiságban, Lengyelország egyetlen igazi szövetségében. A gazdasági kapcsolatot vissza kell állítani, főként a lengyel-magyar régi közös határt; a tótoknak, ruténeknek vágya kell hogy teljesedjék, hogy autonómiát nyerjenek és visszatérjenek Szent István koronája alá.

56. A. Dorien: La question d'une frontière commune entre la Pologne et la Hongrie, (Warsowie 1921.) (A lengyel-magyar közös határ) c. a. lengyel és francia nyelven még élesebben hangsúlyozza azokat az életbevágó fontos érdekeket, melyeket a közös határ visszaállítása valósíthat meg. Főként a bolsevizmus elleni közös védekezés szükségét fejtegeti. A cseh ennek nem tud s nem is akar ellenállani, Románia sem képes belső rendetlensége miatt. A magyar már megmutatta ellenállóképességét és akarátát 1919-ben, úgy a lengyel is, mikor visszaverte az orosz bolsevisták támadásait 1920-ban. A közös lengyel-magyar határ Európának is védgátul szolgál a keleti pestis e legújabb lelki ragálya ellen.

A lengyel lapok azóta is lelkesen propagálják Magyarországra visszaállításának s a békerevíziójának eszméjét.

57. Lovag Stamirowski Thadeusz ezeket írta egy magyar hírlapban: Hét esztendeje, hogy befejeződött a háború, de Európa nem tudja visszaszerelni sem nyugalját, sem egyensúlyát. A kölcsönös bizalmatlanság, különösen a győző államoknak bizalmatlansága a legyőzöttekkel szemben oly nagy, hogy nincs is remény a jelenlegi viszonyok stabilizálódása esetén a nyugalom helyreállítására. Egyes államok jogosan, egyesek pedig jogtalanul olyan területi nagybodást szereztek, amelyeknek elvesztésétől félve, anyagi erejükön felüli hadsereget tartanak fenn. Különösen Közép-Európában terjed és forrong minden ország és lefegyverkezés helyett örültebb arányokban folyik a hadianyagok gyártása és a hadseregek szervezése, mint 1914 előtt.

Lengyelország csak olyan területeket kapott, amelyekben a lakosság többsége lengyel és amelyeket a múltban egyszerűen elraboltak a lengyel államtól. Ezzel szemben az úgynevezett kis-ántánt, amely a történelem legtermészetellenesebb szövetsége és amelyet Benes alattomos és ravasz mahinációi hoztak létre, csupa olyan területhez jutott, amelyekhez sem történelmi, sem etnográfiai szempontból joga nem volt. Ezt a természetellenes szövetséget a gonosztett után fellépő rossz lelkiismeret hozta létre és ez tartja életben. Es a gonosztettnek ez az átka szüli az állandó fegyverkezést és teszi lehetetlenné Közép-Európa konszolidációját. Viszont Magyarországtól sem követelheti meg egyetlen

józanul gondolkodó politikus sem, hogy minden igazságérzetet arcul ütő feldarabolásába és elszakított véreinek állandó sanyargatásába megnyugodjék.

Európa békéjét a jelen viszonyok között csak egyetlen módszerrel lehetne véleményem szerint helyreállítani. Még pedig úgy, hogy ha a két fegyveres államcsoport, a nagy- és kis-ántánt közé egy harmadik fegyveres államcsoportot iktatnának, amely mintegy a nyelvét képezné Európa mérlegének. Olyan közép-ántánt félére gondolok, amelyben mindazok az államok lépnének szövetségre, amelyeket közös szimpátia és közös érdekek már régen úgyis egymásra utalnak. Arra az államsorra gondolok, amely északdéli irányban metszi át Európát és ez a közép-ántánt a következő államokból állana: a Balti államok, Lengyelország, Magyarország, Olaszország, Albánia, Törökország és Bulgária. Ehhez a hatalmas államszövetséghez természetesen Ausztria is csatlakozna, saját érdekében is, mert ebben az esetben tényleg önálló és erős államként folytathatná existenciáját.

Ez a középeurópai államszövetség tehát tíz államból állana és több, mint száz millió lakosságot foglalna magában. Ez a szövetség ezenfelül, hogy a benne foglalt államok érdekeit a mostani zavaros viszonyok között föltétlenül megvédeni és érvényre juttatni tudná, a nyugati nagyhatalmaknak, különösen pedig Franciaországnak is igen kedvező alakulat volna. Tudniillik a jövőben felébredő és megerősödő Németország és Oroszország esetleges szövetségeseivel szemben erős barriért képezne és így sokkal inkább szolgálhatna Franciaország biztonságának védelmére, mint a garancia-szerződések és a törékeny kis-ántánt. Az Egyesült-Államok szempontjából is fontos volna ez a szövetség, mert így sokkal inkább láthatná biztosítva hiteleinek visszafizetését és egyszersmind új fölvevő piacot is találna pénze számára megfelelő garanciákkal. (Sz. 1925 okt. 3.)

V. Francia béke-hangok.

A békekötés ellen intézett kritikákra a franciák lelkiismerete is felébredt és többen felszólaltak a lehetetlen békék és azok következményei ellen.

58. S. Jean-Desthieux: La paix n'est pas faite. I. La leçon de Pyrrhus II. La petite Entente (Paris 1922.) Nincs béke kettős kötetében 3—4 rosszakarátú, nagyravágyó és lelkiismeretlen ember művének mondja a békeszerződést, aminek következménye Európa elzüllése lett. Ezeréves országok: Ausztria és Magyarország romjain épült fel a kis-ántánt, mely a monarchia minden hibáját örökölte a régi előnyök nélkül. Ennek az új hármasszövetségnek főcélja fenntartani a trianoni békét és védekezni Magyarország ellen.

Csehszlovákia nem egységes ország, hanem különböző népek erőszakos egyesítése, melynek 14 millió lakosában csak hat millió az igazi cseh. A többiek úgy tekintik a csehet, mint elnyomót és Franciaországot teszik felelőssé rabszolgaságukért. A tótok önkormányzatot kívántak, de nem teljesítették és ez ellen protestálnak. A csehek ehelyett kizsákmányolták és elszegényítették a tótokat s elnyomják nyelvöket, vallásukat, pedig ők külön nemzet, saját irodalmuk és történetük van. Ez a nép ezer évig élt Magyarországon magyar uralom alatt, anélkül, hogy elmagyarosították volna őket. Most erőszakosan folyik az elcsehesítés iskolákban, hivatalokban, mindenütt. A tótok követelik önkormányzatukat, a népszavazást. Vannak, akik nyíltan megvallják, hogy szívesebben visszatérnének a magyar fennhatóság alá, amely ől elszakadásukat már> megbánták, mintsem hogy tovább is cseh járom alatt éljenek.

A rutén kérdés még különösebb. Ezek sem kívántak Csehországhoz csatlakozni; a nagy többség tiltakozott ez ellen és világosan kifejezték, hogy nem Prágához, hanem Budapesthez akarnak tartozni, onnan várják nemzeti érdekeik kielégítését. Az egyetlen rutén

politikai párt világosan kifejezte, hogy Magyarországhoz akar tartozni. A rutének azt mondják, hogy tíz század óta élünk együtt a magyarokkal s ennek dacára megtartottuk nyelvünket, vallásunkat; tíz év a cseh rabságból elég lesz, hogy azt eltörölje s mi azt nem akarjuk.

A három és fél millió tót és 800.000 rutén mellett három millió német s egy millió magyar él Cseh-Szlovákiában. Cseh-Szlovákia nem egységes állam, hanem új Ausztria-Magyarország. Az első szélvihar ledönti az ilyen gyökértelen fát. Cseh-Szlovákia nem állhat fenn sokáig, nem életképes.

Ilyen Jugoszlávia és Nagy-Románia is. Ez utóbbi a magyar gyűlölet és félelem miatt csatlakozott a kisántánthoz, pedig ennek a létérdeke az volna, hogy a pánszlávizmus ellen Magyarországhoz csatlakozzék. De tudják, hogy Magyarország nem fogja hagyni Erdélyt és így minden közeledést elhárítanak.

Magyarország a trianoni béke óta igyekezett fenntartani a benső rendet és békét. Dacára ennek a cseh és oláh sajtó mindig úgy tüntette fel, mint a zsarnokság és kétszínűség országát és állandóan „magyar veszélyről” írtak. Benes a nyugatmagyarországi kérdéssel kapcsolatosan mindig izgatta az európai közvéleményt a magyarok ellen és felhatalmazást kívánt a fegyveres beavatkozásra. Látván, hogy nem sikerüi, azt kérte, hogy egy nyugatmagyarországi sávot kapjanak korridorul Jugoszlávia felé. Ez ellen Itália erőlesen tiltakozott. Benes fordított egyet a köpenyegén és feltolta magát közvetítőül Magyarország és Ausztria között. Nem rajta múlt, hogy a nyugatmagyarországi kérdést békésen intézték el, Itália közbenjárására sikerült az. Sopron és vidéke felett népszavazás döntött Magyarország javára. Igazolta Apponyi kívánságát a békekötéskor, hogy népszavazás döntsön, hogy akarnak-e az elszakításra ítélt részek Magyarországtól elválni.

Magyarországot durván büntették meg olyan népek javára, akiknek nincs sem történetük, sem bátorságuk (courage), sem lelkük (sans ame), sem becsületük és szótartásuk (sans honneur, ni parole).

Midőn Károly király másodsor visszatért Magyarországra, a magyar kormány ellenállt, a parlament megszavazta a kívánt trónfosztást, de Prága ezzel sem elégedett meg: a trónfosztás kiterjesztését kívánta az egész Habsburg-házra és hogy a lefegyverezés sürgősen hajtassék végre. Még mindig ürügyet keresett a katonai

beavatkozásra. Ez mutatja, mennyire nyugtalanok a csehek Magyarországgal szemben.

Csehország megbízhatatlan szövetségesnek bizonyult az orosz és lengyel kérdésben is. Az orosz-lengyel háború idején semlegesnek mutatta magát, kedvezett az oroszoknak. A magyarok felajánlották segítségüket a lengyeleknek; de a csehek nem engedték át a tót és rutén földön. Take Jonescu hiába akarta a cseh-lengyel ellentétet kiegyeztetni, mert a lengyelek nem felejtették el a cseh fondorlatokat. Lengyelországban mindenki tudja, hogy nem lehet barátjuk az (t. i. a cseh), aki barátja a németeknek, az oroszoknak és ellensége a magyarnak.

Soha úgy széttagolva nem volt Kelet-Európa, mint a békekötés következtében. Nem nehéz megjósolni, hogy ezek véres háborúra fognak vezetni. A békekötés a fegyvereket, ágyúkat egyes országoktól elvette és másoknak adta s azt hiszik, hogy ezzel a betegség meg van gyógyítva. Ezek a népek a háború által éledtek újra s a háború az ő lételejük. Mindeniknek a minisztere azt hiszi, hogy Napoleon és katonai dicsőségre vágyik. De a francia nép azt kiáltja nekik, hogy ő nem akar meghalni Benes úr rosszakarata, de meg Poincaré kedvéért sem!

A népeket úgy kell nevelni, hogy ne a háború, de a béke és a nemzetek testvérisége legyen vezéreszméjük. A nagyhatalmak adhatnának jó példát a kisebb nemzeteknek; de ezek el vannak vakítva ideiglenes győzelmük dicsőségétől. A nagy, ideig-óraig tartó provizóriumban, amit alkottak, nincs meg az az ambíciójuk, hogy végleges békét teremtsenek.

Ez az első francia könyv, amely nyíltan kimondja, hogy a párisi békék alkotásai tarthatatlanok, hogy az csak ideiglenes (provisoire) és revízió alá veendő.

59. A francia hangulatváltozást mutatja, hogy a párisi parlamentben a múlt ciklusban magyar-barát csoport alakult, melynek elnöke **Charles Tisseyre** volt, ki több ízben járt hazánkban s könyvet írt rólunk: *Une erreur diplomatique: La Hongrie mutilée* (Paris, 1923). Egy; diplomáciai tévedés: Csonka-Magyarország c. a. (De Monzie akkori szenátor, később közoktatásügyi miniszter előszavával). Megjelent olasz és angol nyelven is: *Dismembered Hungary* c. a. (Paris 1924).

Itt az ideje revideálni — úgymond — nemcsak a békekötéseket, hanem az eszméket is, melyek annak alapjául szolgáltak. Régebben Magyarország barátja volt

Franciaországnak: Rákóczi, Kossuth korában. Az 1885. évi budapesti iparkiállítás alkalmával tüneményes fogadtatásban részesítették a franciákat, amint azt Francois Coppée leírta Tüntettek mellette 15 évvel a német-francia háború után is. Tisza volt az egyetlen, aki a világháború ellen szót emelt. A háború idején a franciákat nem háborgatták. Midőn 1916-ban a német hadvezetőség magyar csapatokat küldött a francia frontra, a képviselők tiltakoztak, mert a magyarok nem viselnek háborút Franciaországgal. A vége mégis Magyarország megcsonkítása lett, azon hamis vád alapján, hogy a magyarok elnyomták a nemzetiségeket. Az igazság éppen ellenkező. Ezer esztendeig laktak együtt s ha elnyomták volna, régen megsemmisültek volna. A magyarok áldozatai lettek a saját liberalizmusuknak. Iskolákat tartottak fenn a nemzetiségek számára. Az oláhok ellenben becsukták a békekötés óta a magyar iskolákat Erdélyben.

A területcsonkítás erőszakos és igazságtalan volt; 20 millió magyar állampolgárból 8 milliót hagytak meg. Szintiszta magyar városokat elszakítottak. (Előszámlálja.) Kolozsvárnak pl. 56,000 magyar mellett csak 5600 oláh lakosa volt. Erdély fővárosa, egyetemi város, magyar műveltséggel. Mátyás király szülővárosa. Kegyetlen gúnyja a sorsnak, hogy ez most oláh város legyen. Az oláh főjellemonása a brutalitás, az arrogancia, a korrupció, nálunk csak baksissal lehet boldogulni.

Miért adták oda a 600,000 székelyt, a legrégebb magyar törzset? Nem ismeri a magyar történelmet, aki azt hiszi, hogy ezekből valaha oláhok lesznek. Erdélyben odaadták a szászokat is, azzal, hogy ezek nem magyarok, megkérdésük nélkül. Ráadásul még 700,000 magyart Erdélyben s még többet Erdélyen kívül!

De legmeglepőbb és botrányos, hogy Ausztriához is, mely inkább felelős a háborúért, három vármegyét akartak átcsatolni. A soproni népszavazás mentette meg egy részét. Miért nem rendelték el a népszavazást másutt is Magyarországon, mint Sziléziában. A francia rosszakarat a németek karjaiba kergeti a magyarokat. Az ezeréves politikai egységből csináltak három újat, mely még vegyesebb nemzetiségű. Egészséges gazdasági egységből csináltak betegeket. 13 és fél millió lakost csatoltak el Magyarországtól, kiknek több mint egynegyede magyar. Mi jogon adták át 13 és fél millió magyart Oláh-, Szerb- és Csehországnak?!

A magyarok nem kívánják a trianoni béke revízióját. (Dehogyan nem kívánjuk!) Tudják, hogy legalább is ezidőszerint el kell azt fogadniuk, s hogy a szövetségesek egyike sem érdeklődik az ő sorsuk iránt annyira,



Rape! Rape! Magyarország szétrablása.

hogyan az 1920. június 4. békekötést széttepje. Ők csak azt követelik, hogy a béke hajtassék végre valódi szellemében. Kívánják a kisebbségek védelmét, hogy elszakított testvéreik tarthassák meg iskoláikat, nyelvüket, főként Erdélyben, műveljék kultúrájukat s maradhassa-

nak magyarok. És kívánnak határkiigazítást. (Megjegyzendő, hogy a határkiigazítás idején írta!) Kívánnak 4050 km. szélességű sávot visszanyerni Pozsonytól Temesvárig és pedig Millerand ígérete alapján. Ez a határkiigazítás megjavítaná néprajzi és gazdasági viszonyait. A határkiigazító bizottság azonban, mely Meunier tábornok elnöke alatt működött, ezt semmibe sem vette.

Magyarország határait ezer év óta a Kárpátok alkották. Ezt ők valahányszor elvesztették, mindig visszafoglalták. Előbb-utóbb ismét meg fogják kísérteni. Vízrajzi helyzetük is kényszeríti rá, mert az Alföld ki van téve az áradásoknak. Mindig felszabadították magukat idegen uralom alól, mert a szabadságszeretet szívékbe van vésve. Háborút fognak indítani annak visszafoglalására. Azt mondják, hogy nekik négy Elszász-Lotharingiát csináltak. Négy szobrot emeltek ennek jelképül a budapesti Szabadság-téren. Jelvényt viselnek, ezzel a jelszóval: Nem, nem, soha!

Mindenki a revanche kívánságával van eltelve. Azt hiszik, hogy Németország Franciaországot tíz év alatt darabokra töri. Anglia a béke ratifikálása alkalmával a magyarok mellett nyilatkozott. Franciaország izolálva marad. Franciaországot okolják minden szerencsétlenségükért.

Az a politika, melyet Franciaország követ, katasztrófára fog vezetni. Közép-Európát feldaraboltuk. Magyarország gazdasági egységét szétromboltuk. Béke helyett új tűzfészeket csináltunk. Elidegenítettük Magyarországot, hol annyi barátunk van. Belekergettük Németország karjába. Pedig a küzdelem a németekkel még nem ért véget. Nekünk barátokat, rokonszenvet kellene szerezni a mérkőzés idejére. Vissza kellene állítani azt az állapotot, melyet a trianoni béke elrontott. Egy dunai konföderációt kellene alkotni, előbb gazdasági alapon, mely egyengetné a politikai szövetség útját.

Térkép mellékletekben feltünteti Magyarország régi és új határait sa kívánt határkiigazítási vonalat; Magyarország hegy- és vízrajzát, azzal a megjegyzéssel, hogy van-e ország, melynek határai annyira természetesek?!

60. Charles Tisseyre újabban is nyilatkozott a béke és revízió kérdéséről, kijelentvén, hogy érkezett az ideje, hogy Magyarország követelje határainak kiigazítását. A trianoni béke — úgy mond — nem diplomáciai tévedés, hanem bűn. Megbocsátani majd egyszer — lehet, de elfeledni bajosan. Egy olyan virágzó, nagy

kultúrnépet, mint a magyart, tönkretenni és megalázni, ez az egész művelt emberiség ellen elkövetett bűn. Ez így nem maradhat. Magyarország a mai határai között életképtelen. Külföldi tőke nem segíthet ott, ahol nincs vas, nincs só, nincs fa, nincs réz, hogy csak a legegyszerűbb dolgokat említsem. Amikor ismert könyvemet írtam a megcsonkított Magyarországról, akkor még elképzeltem egy dunai konföderációt, Magyarország és az utódállamok közötti szorosabb gazdasági kapcsolatot. A különféle kereskedelmi szerződések, amelyek azóta létrejöttek, bizonyítják, hogy azt a gazdasági válságot, amelyet a trianoni béke idézett elő, csak megtartani tudják, de megszüntetni nem. Hogy szorosabb kapcsolat ezekkel az államokkal Magyarország részéről lehetetlen: azt ma már mindenki megérti, aki ismeri a magyar nép lelkét. Hogy magyar és cseh, magyar és román között barátság fejlődjék ki, hogy Magyarország feledni tudja a budapesti Szabadság-téren felállított négy éiszászi szobor előtt tett hitvallását, ez nézetem szerint olyan lehetetlenség, mintha azt mondanám, hogy Franciaország és Németország a különféle biztonsági paktumok segítségével megszűnnek valaha egymás ellenségei lenni.

A békék revíziója még nincs itt, de útban van. Egyre azonban már megérett az idő: Magyarországnak megadni azt, amit béketárgyalásokon, azt hiszem szerénységéből kért. Mert legalább is ma még el kell fogadni a tényeket; de kérni, sőt követelni kell a lehetőségek megvalósítását. Az első a határok kiigazítása, hogy a megcsonkított ország a megélhetéshez szükséges minimumot biztosítsa magának. A Pozsony, Losonc, Kassa, Munkács, Nagyszöllős, Szatmárnémeti, Nagykároly, Nagyvárad, Arad és Temesvár közti határvonal az, amelyen belül élni lehet. A második: az elszakított magyarság jogainak rendezése és védelme. Egyelőre ezt a két problémát kell megoldani.

Három évvel ezelőtt írtam és ma is csak azt mondom: Magyarország határait a természet alkotta, ezeket emberi kéz elpusztítani sohasem tudja. (P. H, 1925 július 3.)

61. Alfred Fabre-Luce: La Victoire (Paris 1924.) (A győzelem) c. műve újabb vádirat a francia agresszív politikai szellem ellen.

Két főrészben azt tárgyalja: hogyan keletkezett a háború? és mik a béke hiányai. Elfogulatlanul bírálja

a francia politikát a frankfurti béke óta, melynek a revanche eszme volt éltető szelleme s egyben magja a világháborúnak. Végcélja: feltüntetni a francia-német kiegyezés szükségességét, mert csak az orvosolhatja a bajt. Ideje, hogy a francia kormány és parlament elhagyja azt a veszedelmes utat, amelyen eddig járt, A rossz béke következménye lett, hogy az általános leromlás (ruine) a lappangó háború, a civilizáció sülyedése nem üres szavak többé, hanem szomorú valóság.

Revideálni kell (s azt teszi is) a háború okait, előzményeit, mert ezeket nem tárták fel eddig őszintén, hanem propaganda céljából elferdítették. Az okmányok, diplomáciai iratok tanulmányozása más eredményre juttat, mint amit az érdekelt kormányok eddig feltüntettek. Itt az ideje a szellem felszabadításának, az igazság feltárásának. Az állam érdeke is azt kívánja, amit a szellemi tisztesség: a részrehajlatlan igazságot.

A francia közvéleményben az a meggyőződés vert gyökeret, hogy Németország szándékosan idézte fel a háborút. A bűnösség és felelősség bele foglaltott a békeszerződésbe is. Pedig az azóta kiadott államokmányok (a német fehér-könyv, a szovjet fekete-könyv stb.) ezt megcáfolják, úgy, hogy a londoni 1921. értekezleten már csak a mérsékeli bűnösség (la culpabilité mitigée) módját tartották fenn, mígnem a Hágában összeült semleges bizottság a megoszlott felelősség (la culpabilité partagée) ítéletét állapította meg.

Az író félszázadra visszamenőleg (az 1870. német-francia háború óta) tárgyalja a világháború előzményeit s megállapítja, hogy a franciák nem kívánták a háborút, de sohasem nyugodtak belé Elzász-Lotharingia elvesztésébe. Követték Gambetta tanácsát, hogy sohasem emlegetni, de mindig gondolni rá. A németek ezzel szemben a kiengesztelés politikáját erőltették. Bismarck néha brutálisan, II. Vilmos császár keresett előzékenységgel. A hármasszövetség védelmi alakulat volt a francia revanche és az orosz hatalom ellen. Ebben Itália „holt pont” volt, inkább teher, mint előny, végül a hármasszövetség titkos káme, mely döntő pillanatban nyíltan áruló is lett.

Kifejti, hogy a háborút nem a hármasszövetség és abban Németország idézte elő, hanem inkább az ántánt, melyben Anglia volt a titkos cselszövő, a francia diplomácia az izgató s Oroszország az előtérbe tolt eszköz. A balkáni háborúk nem maguktól keletkeztek,

hanem az ántánt titkos biztatására, mert a főintézők a világháborút nem nyugaton, hanem keleten akarták megindítani, hogy abban Oroszország által Németország is belevonassék, úgy, hogy a két nagy nyugati hatalom a felelősség látszatát magáról elháríthassa.



NÉPARÁNYA:

Magyar	} 75,4%	Tót	} 14,8%	Német	} 7,2%
	} 33,350		} 6,547		} 3,189

Megdöböntő lelepezéseket csoportosít a titkos diplomácia fondorlatairól. A világháború tűzcsóvját Poincaré helyezte el Szentpétervárott 1914 július végi látogatása alkalmával. Ő biztatta fel az oroszokat a támadásra Szerbia védelmében. A cár hiába erőlködött visszatartani (a német császárt is segítségül híván fel 1914 júl. 29. táviratában támogatásra), az orosz háborús

párt erőszakkal is felrobbantotta a Poincaré aknáit. A megszlott felelősség oroszlánrésze a francia elnököt illeti.

A könyv második része a béke hiányait és hibáit mutatja ki. A Rajna balpartja s a Ruhr-vidék megszállását, az erőszakos eszközöket, a túlhajtott követeléseket, a kártérítés rendszerét elítéli. Nem erőszakos rendszabályokkal, hanem morális alapon kell megteremteni a lelkek békéjét. Elő kell készíteni a kiengesztelést, a németekkel való reális megegyezést, az együttműködést a világ újjáépítésére.

Ez a morális győzelem lenne az igazi victoire!

62. Alcide Ebray, volt francia miniszter-residens és főkonzul könyve: *La paix malpropre* (A piszkos béke), mely már nevében hirdeti tartalma lényegét, a francia békeirodalomnak újabb értékes terméke (1924).

Ebray a párisi *Journal des Débats* külpolitikai rovatvezetője volt s mint ilyent hívták meg a francia külügyminisztériumba. A diplomáciai szolgálatból azonban csakhamar kilépett és 1924 karácsonya előtt Milánóban kiadta nagyérdékű könyvét, mely a békekötés művét élesen elítéli a békeszerződések ellen valóságos filippikákat dörög.

Lényege, hogy az ántánt letért a tisztesség útjáról. A világháború katasztrófájából büntényt fabrikált, hogy ürügye legyen a büntetésre. A becsapások, visszaélések, a kegyetlen békeföltételek a fanatikus, elvakult, gyűlöletnek a folyamányai.

Az ilyen béke az igazi büntény. Az ántánt becsapta Németországot és szövetségeseit a Wilson-féle pontozatokkal, melyeket a lefegyverzés után a legszemérmetlenebbül félretettek. A francia kormány eljárása illojális és becstelen volt, melyben Poincaré a főbűnös.

Sajnálkozik Ausztria-Magyarország megsemmisítésén. Megállapítja a magyar kormánynak a béke fenntartására irányzott törekvéseit a szerb krízis idején és teljesen jogosulnak tartja feldarabolatásunk ellen való védekezésünket. Hirdeti a revízió szükségességét, de érzi gyakorlati nehézségeit.

Valószínűbbnek tartja a revízió helyett, hogy a gyűlölet elmúltával és az igazság folytonos hirdetésével a békeművek túlzásai lassanként megszűnnek, a végrehajtástól hallgatólagosan eltekintenek és a pontozatokat enyhíteni fogják.

Ez reánk nézve nem volna megoldás. A mi két-harmadában leszabdalt országunkat apró toldozással

helyreállítani nem lehet. Nálunk a revízió csak úgy értékes, ha gyökeres orvoslás: restitució lesz az eredménye. (P. H. 1925 jan. 10. Praznovszky Iván v. párisi követünk ism.)

63. Anatole France a világhírű francia író ítéletéről is meg kell emlékeznünk a békekötés felől.

Marcel le Goff írja (Anatole France á la Béchellerie, Paris 192 4.) a következő nyilatkozatait:

A legnagyobb tévedés ez a béke, melyet a legyőzött ellenségre rákényszerítettek. Ez a tévedés lakhatatlan területté fogja átváltoztatni Európát. Ausztria-Magyarország földarabolása kész örökség. Európa közepét balkanizálni, annyit jelent, mint egy új háború magvát szórni el.

Az egész háború egy nagy üzlet volt és a békekötés sem más. Most is csak üzletekről van szó. A szén, a bányák, a petróleum, a flotta, a kereskedelmi piacok fontosabb szerepet játszanak, mint a népek joga. A pénz, mindenütt a pénz uralkodik és ez minden mást legázol. A kapitalizmus felosztja a világot maga között és kikacagja a véromlást és a feláldozott emberéleteket.

Ez a békekötés teljes csőd. Franciaországra nézve pedig szörnyű csapás. *m* Ha a béke nem valósítja meg az Európai Egyesült Államokat, akkor csak fegyverszünet lesz, hogy nemsokára minden újra kezdődjék.

64. Morhardt Mathias: „L es preuves. Le crime de droit commun. Le crime diplomatique” (Párizs 1925), azaz A bizonyítékok. A jogrend elleni bűn. A diplomáciai bűntény, hármas cím alatt nagyszabású, méltán feltűnést keltő, igen alapos művet írt a háborús bűnösség kérdésének megállapítására. Németül is megjelent: Die wahren Schuldigen. Die Beweise. Das Verb rech en der gemeinen Rechts. Das diplomatische Verbrechen c. a. (Leipzig 1925 317 l.)

A francia író egyéniségéről érdekes annyit tudni, hogy született Genfben 1863-ban s 20 éves kora óta Parisban élő francia állampolgár. 1888-ban a „Temps” szerkesztőségébe lépett, kritikákat, verseket, drámákat írt. A Dreyfuss-per idején Zolával együtt harcolt az ártatlanul elítélt kapitány érdekében. Az emberi jogok ligája megalakulása után annak főtitkára volt 13 évig. 1916-ban többekkel együtt társaságot alakított a háborúra vonatkozó okmányok és kritikák tanulmányozá-

sára (Société d'Etudes documentaires et critiques sur la guerre) és azóta nagy buzgalommal kutatja és tanulmányozza a háborúra vonatkozó emlékiratokat, okmányokat és bizonyítékokat.

Kilenc évi tudományos munka eredményét foglalta össze könyvében, kutatva az igazságot és követve lelkiismerete szavát. Nem egyoldalú állítások, hanem kétségtelen hitelességű okmányok alapján ír és bizonyít. Megállapítja és bebizonyítja, hogy a világháború főrendezője, előidézője P o i η c a r é Raymond francia miniszterelnök, majd köztársasági elnök volt, aki céltudatosan készítette elő és robbantotta lángra a világháborút, előtérbe tolva és feltüzelve az oroszokat s felhasználva az alkalmat, hogy Ausztria-Magyarország a szerbektől elégtételt követelt Ferenc Ferdinánd trónörökös és felesége meggyilkolásáért.

Morhardt könyve két részre oszlik. Az első rész a szerajevói gyilkossággal foglalkozik, míg a második rész tárgya a világháború diplomáciai előkészítése és a mentési kísérletek.

Morhardt minden okmányt vizsgálat tárgyává tesz és pártatlanul ítél. A középhatalmak államainak bizonyítékait mellőzi: kizárólag szerb, francia, angol, orosz, belga, olasz, svájci dokumentumokra támaszkodik, mert mint mondja, ezek is elegendők arra, hogy megdöntsék azt a gonosz hazugságot, amelyen az igazságtalan, elnyomó békeszerződések nyugszanak.”

Ferenc Ferdinánd trónörökös meggyilkolásával részletesen foglalkozik és bebizonyítja, hogy az nem minősíthető politikai gyilkosságnak, hanem közönséges gyilkosság volt. A gyilkosok szerb állami tisztviselőktől és katonatisztektől kapták a bombákat és pisztolyokat, úgyszintén a pénzt. Szerb tisztok oktatták ki a gyilkosokat a bombavetésben és lövésben. Szerb állami hivatalnokok rendezték a gyilkosok útját és segítették át a határon. Bebizonyítja, hogy a szerb kormány tudott a készülő merényletről. Az osztrák-magyar külügyi kormány a belgrádi ultimátum elküldésekor úgy tudta, hogy Tankosics őrnagy volt az, aki a gyilkosoknak a pénzt és fegyvereket adta, pedig annál magasabb rangú személyiség: Dimitrievics Dragutin vk. ezredes, a szerb hadügyminisztérium hírszerző osztálya főnöke volt a merénylet főrendezője, akit aztán 1917-ben titokzatos körülmények között végeztek ki Szalonikiben, miután állítólag merényletet rendezett Sándor régens, a mos-

tani szerb király ellen. Dimitrievics ezredes rendezte az 1903. évi belgrádi királygyilkosságot is. Péter király tudta, hogy Dimitrievics ölette meg annak idején Sándor királyt és a királynőt, mégis, talán éppen ezért, egyik legmagasabb állásba emelte.

Dimitrievics ezredes volt megalapítója a hírhedt Ujedijenje ili Smrt-nek, amelyet röviden Fekete kéznek neveztek. A szaloniki merényletterről felfedezése után kivégezték Dimitrievicset, aki a hadbírószági tárgyaláson azokra az érdemekre hivatkozott, amelyeket Ferenc Ferdinánd trónörökös és felesége meggyilkolásával szerzett. Bogisevics szerb diplomata közölte Gustav Dupinnel, a Vers la Vérité szerkesztőjével, hogy Dimitrievics ezredes nyíltan beismerte, hogy ő szervezte a szerajevói merényletet. Múlt év 1924 február 24-én Dimitrievics tisztársai a szerb skupstinához fordultak, hogy a szaloniki ítéletben a pörújítást kieszközöljék, azonban a skupstina nem adott helyet a kérelemnek, mert félt, hogy a világ megtudja, hogy nemcsak a szerb kormány, hanem a szerb udvar is tudott az osztrák és magyar trónörökös elleni merénylet tervéről. Morhardt szerint más bizonyítékok is vannak *erre*. Így Mehmed Mehemedbasics-nak szerajevói beszéde. Ez az ember Prinüp bandájához tartozott, de a szerajevói gyilkosság után sikerült neki Cettinjébe menekülni. A szerb kormány és udvar bűnösségét bizonyítja az a tény, hogy 1920 július 20-án Szerajevóból Belgrádba vitették az orgyilkosságért kivégzett Princip földi maradványait és ünnepélyesen díszsírba temették. A temetés alkalmával Mehmed Mehemedbasics nagy beszédben dicsőítette a legnagyobb szerb nemzeti hőst, Princip Gavrillót és kijelentette, hogy Dimitrievics ezredes, vezérkari hírszolgálati főnök rendezte és tervezte a merényletet.

A szerb hivatalos lap, a Srpski Novini 1914 június 28-iki számához melléklet volt fűzve, amelyben az áll, hogy a Vidovdán nap eddig gyásznapja volt a szerb népnek, a mai nap (1914 június 28) azonban az öröm és büszkeség napja a történelem miatt, amelyek ebből a naphoz kifolyólag eredtek és még inkább amiatt, ami ennek következtében jönni fog. Ez a melléklet olyan időben került ki a nyomdából, amidőn a gyilkosság híre még nem jutott Belgrádba, ahol azonban tudták, hogy meg fog történni. A szerb kormányt súlyosan kompromitálja Vesnic szerb párisi követ önkéntelen vallomása, aki 1914 július 2-án Viviani francia

külgügyminiszternek „érthetővé tette a szerajevói gyilkosság okart”. Ez egy szimptomatikus vallomás — írja Morhardt — Vesnics úr elismeri ezzel, hogy a szerajevói gyilkosság a szerb sovinizmus válasza az osztrák és magyar politikára.

Morhardt ezek elmondása után a Monarchia ultimátumának pontjait részletesen taglalja, hogy bebizonyítsa, mily alaptalan az az állítás, hogy a szerb kormány teljesíteni akarta a Monarchia követelését. Morhardt bebizonyítja, hogy egyetlenegy pontot sem fogadott el a szerb kormány. Az ultimátumra adott válasz ravasz, kibúvó, gúnyos volt és a legcsekélyebb mértékben sem elégítette ki a Monarchia teljesen jogos követelését. Franciaországot kivéve minden állam elismerte, hogy Szerbiát meg kell büntetni. Sir Edvard Grey és Szaszanov többször kijelentette, hogy meg kell leckéztetni Szerbiát, csak Franciaország védte a közönséges gyilkosokat. Morhardt azt állítja és bizonyítja, hogy az osztrák-magyar ultimátumra adott gúnyos, ravasz szerb választ a francia külgügyminisztérium államtitkára Philipp B e r t h e l o t szövegezte.

Poincaré köztársasági elnök a trónörökös meggyilkolása után Viviani külgügyminiszter kíséretében Pétervárra utazott. A cár által tiszteletére rendezett galadiner alkalmával azt kérdezte Szápáry gróf osztrák és magyar nagykövettől:

Vannak-e hírei Szerbiából?

A bírósági vizsgálat folyamatban van — mondotta Szápáry gróf.

A vizsgálat eredménye nagyon érdekel — válaszolt Poincaré agresszíven. Emlékszem két előző vizsgálatra, amely nem javította meg viszonyukat Szerbiával. Emlékszik-e a Friedjung- és Prohászka-esetre?

Szápáry gróf — írja Morhardt — megfelelő választ adott az elnöknek, Poincaré azonban nem törődött azzal, hogy annak az államnak nagykövetével áll szemközt, melynek trónörökösét meggyilkolták, hanem megfenyegette Ausztriát, azt mondván, hogy Szerbiának nagyon meleg barátai vannak az orosz népben és Oroszországnak Franciaország a szövetségese. Minő bonyodalmaktól lehet itt tartani!

Portalés gróf pétervári német nagykövet az eset után azt táviratozta kancellárjának:

A francia köztársaság elnöke olyan hangot használt Szápáry gróffal szemben, olyan országban, amelyben

ő egyébként vendégségben van, hogy meg kellett ütközni rajta.

Így beszél egy államférfiú — kérdi Morhardt — aki békésen akar elintézni egy borzalmas konfliktust, melyet a szerajevói gyilkosság idézett elő? Poincaré Paléologue pétérvári francia nagykövetet arra utasította, hogy: „Szaszanovnak ki kell tartani és minékünk támogatnunk kell őt”.

Szaszanovnak ki kellett tartania, hogy kitörhessen a háború.

A háború előzményeit Morhardt így világítja meg könyve II. részében, melyben a háború diplomáciai előkészítéséről szól: A diplomáciai bűn c. a.

Első fejezete ennek „Poincaré kalandor és támadó politikája” megvilágítása. Oroszország legnagyobb gondja, úgy mond, a Dardanellák megszerzése és Konstantinápoly birtokbavétele volt. 1911. év végén került Parisba Izwolszki mint orosz nagykövet és pedig azzal a megbízatással, hogy Franciaországban ebben az irányban puhatóldzék. Akkoriban Caillaux volt Franciaország miniszterelnöke, aki nem volt hajlandó Oroszország kalandos terveit támogatni. Nemsokára azonban Poincaré került a kormány élére és ettől a perctől kezdve a legszorosabb összeköttetés keletkezett Poincaré és izwolszki között. Izwolszki naponta fel kereste Poincarét, sőt a francia miniszterelnök maga indította meg az offenzívát — írja Morhardt. Őnszántából tudatja izwolszki val 1912 február 29-ikén, hogy minden percben hajlandó tárgyalásba bocsátkozni Oroszországgal. Néhány hónap múlva már találkozott is a francia és az orosz admirális főnöke és Poincaré ennek kijelentette, hogy hajlandó a földközi-tengeri flottát Vizerta körül központosítani. Ennek a békében rendezett hadműveletnek az volt a célja, mondta Izwolszki, hogy nagyobb nyomást gyakorolhassunk esetleges ellenfeleinkre: Ausztriára, Németországra és Itáliára.

Franciaországot illetően kijelenti Poincaré, hogy konfliktus esetén, ha például Bulgáriának Törökország által való megsemmisítése, vagy Ausztria-Magyarország támadása történék Szerbia ellen és Oroszország kilép passzivitásából és előbb diplomáciailag, majd katonailag Törökország, illetve Ausztria-Magyarország ellen fellép: Franciaország csak diplomáciailag támogatná Oroszországot; de ha Németország is belesodrónék a konfliktusba: akkor Franciaország ezt a priori elismeri

casus foederisnek és teljesíteni fogja szövetségi kötelezettségét. Oroszország tehát már 1912. év elején biztos volt abban, hogy Franciaország katonailag melléje áll, ha Németország is belekerül a konfliktusba.

Poincaré ennél tovább is ment és megállapította a jövő háború föltételeit. Izwolszkinak 1912 november 17-ikén kelt jelentésében világosan fel van tüntetve az a program, amelynek alapján a francia diplomácia 1914-ben dolgozott.

Oroszország dolga — írja Poincaré — fölvenni a kezdeményezést egy kérdésben, amely elsősorban őt érdekli, Franciaország szerepe pedig et a leghathatósabb támogatásban részesíteni. Majd hozzáfűzi: ez annyit jelent, hogy az esetben, ha Oroszország háborút visel, Franciaország is viselni fogja, mert tudjuk, hogy ebben a kérdésben (a Balkán-kérdés) Németország lesz az, amely Ausztria-Magyarország mögött fog állani.

Izwolszki 1912 november 18-ikán ismét táviratozott kormányának ebben az ügyben, de a távirat fontossága miatt bemutatta azt előbb Poincaré miniszterelnöknek, aki a következő szavakkal precizizotta álláspontját: Értsük meg jól, Franciaország pontosan abban az esetben fog masírozni, ha adva lesz a casus foederis, amelyet a szövetségi szerződés előír, vagyis, ha Németország fegyveresen támogatná Ausztria-Magyarországot Oroszország ellen.

Poincaré a legcsöndesebb békében, a francia nemzet, a francia kormány és a köztársasági elnök megkérdezése nélkül köti hozzá sorsát Oroszország sorsához, illetve biztatja fel a harcias Oroszországot a casus foederis megteremtésére.

Poincaré elnökké választása után még fesztelenebbül folytathatta agresszív politikáját. Első lépése az volt, hogy visszarendelte Pétervárról Louis nagykövetet, mert nem elég harckedvelő és Delcassét nevezte ki pétervári nagykövetté. Izwolszki az elnökválasztás után 1913 július 29-én örömmel jelenti kormányának: Éppen most volt hosszabb tárgyalásom Poincaréval, aki kijelentette, hogy köztársasági elnöki minőségében Franciaország külpolitikáját közvetlenül irányíthatja. Ehhez a kijelentéshez hozzáfűzi Izwolszki, hogy Poincaré véleménye szerint rendkívül fontos a francia kormány számára a francia közvéleményt előre elkészíteni arra, hogy Franciaország részt vesz abban a háborúban, amely a Balkán-kérdés miatt ki fog törni.

Morhardt szerint Izwolszki mellett a párisi olasz nagykövet, Tittoni is méltó csatlósa volt Poincarénak, aki szintén be volt avatva a komplotba. Az Izwolszki-val való beszélgetés után azt mondta Poincaré Tittoni nagykövetnek 1912-ben, hogy ha az osztrák-szerb konfliktus általános háborút vonna maga után, akkor Oroszország Franciaország legteljesebb támogatására számíthat.

Ha a június 28. utáni diplomáciai aktákat olvasuk, — írja Morhardt — nem látunk mást, mint határozatlanságot és bizonytalanságot. Egy kabinet sem tudja, mihez lásson. A zűrzavar általános. Vezérre volna szükség. Es Poincaré lesz a vezér. Az európai krízis kellős közepén szilárd elhatározással utazik Pétervárra. Maga az a tény, hogy ilyen időben tette meg ezt az utat, haditervnek felel meg. Ha Poincaré a békét akarta volna, egy távirat is elégséges lett volna. Franciaországnak csak azt kellett volna táviratoznia, hogy Franciaország nem teszi magáévá a szerajevói gyilkosok ügyét és biztosítva van a béke. Ámde Poincaré Pétervárra utazik, hogy megvalósítsa programját, terveit, politikáját. Egy egész halom bizonyítványunk van arra vonatkozólag, hogy Poincaré nem azért utazott az orosz fővárosba, hogy kiengesztelőleg hasson, hogy a konfliktust elsimítsa, hanem hogy a pánszlávizmust erősítse, hogy felkorbácsolja a sovinsta és imperialista szenvedélyeket, hogy a határozatlan, félénk teremtést, II. Miklós cárt, a legvégső elhatározásra bírja. Morhardt hivatkozik arra, hogy bizonyítékai megdönthetetlenek; koronatanúja Paléologue francia nagykövet, aki végighallgatta Poincaré beszélgetését a cárral a császári yachton, aki végighallgatta a pétervári pohárköszöntőket.

Döntő bizonyíték az 1914. év július 22-iki pétervári és a július 24-iki revali távirat, amely utóbbiból kitűnik, hogy Poincaré Pétervárrott Szaszanovval, Buchanan angol nagykövettel megállapodott abban, hogy okvetlen háborúvá engedik fejlődni a helyzetet. Révaiból Poincaré és Viviani tüntetést rendeltek meg Párizsban. A háború befejezése után maga Poincaré tett említést Strassburgban erről a tüntetésről, amely szerinte ékes bizonyítéka volt annak, hogy a francia nép helyeselte politikáját. Parisba visszatérve, Poincaré „vad és szenvedélyes energiával” igyekszik hatni az orosz kormány ingadozó szellemére, míg végül győz felette. Midőn II. Miklós cárral alá akarják íratni a mozgósítási parancsot, „elsápadt és reszkető hangon kér kegyelmet, hogy ne

kényszerítsék őt az elhamarkodott mozgósítással a háborút előidézni”; erre azt a választ adták a cárnak: „gondolja meg, hogy ezzel az} veszélyezteti, hogy harragra lobbantja szövetségeseit”.

A győzelem után, 1918 december 14-én a párisi Opinion-ban cikk jelent meg, amely a cenzúrán nem ment volna keresztül, ha Poincaré nem azonosította volna magát vele. Ebben a cikkben ez áll: Metz és Strassburg ismét birtokunkban, ezt nemcsak dicső katonáinknak az élőknek és halottaknak, a halottaknak még jobban, mint az élőknek, köszönhetjük; ez annak a politikának a megkoronázása, amelyet Raymond Poincaré folytatott, amely kitartással használta ki az előnyöket, amely ha kellett a mellékest földolognak, az eszközt a célnak, az embereket a műnek feláldozta!... Igen — mondja Morhardt, — ennek a kíméletlen politikának köszönhetjük Metzét és Strassburgot, de miért nem vállalja Poincaré a felelősséget most? Miért akarja szemfényvesztéssel elhitetni, hogy Franciaország nem mozdult volna meg, ha Németország nem üzeni meg Franciaországnak augusztus 3-án a háborút. Szüksége van-e Poincarénak enyhítő körülményekre? Engedelmet kell kérnie, mert teljes sikert aratott?!

Annyi bizonyos, — folytatja Morhardt — az eredmény nem volt olyan teljes, mint remélték volna. Túl nagyok voltak az áldozatok: 2 millió halott s Franciaország ma kénytelen ötszázmilliárd aranyfrank tartozást fizetni. Ha valaki, mint Poincaré, élete álmát megvalósította, miért nem pecsételi meg ezt a művét aláírásával, mint III. Napoleon, aki 1871 március 2-án ezt írta: „elismerem, hogy mi voltunk a támadók”.

A francia tudós bámulatos igazságszeretettel boncolgatja a francia, angol, olasz, román és orosz hivatalos dokumentumokat; összehasonlítja és megvilágítja összefüggéseket, de soha nem kombinál. Nem feltevésekből kiindulva, látszatokra támaszkodva ítél, hanem a historikus felelősségével, a tudós alaposágával és igazság apostolának hevével vizsgálja azokat az okmányokat, amelyek nyilvánosságra kerültek. Anglia, Franciaország és Olaszország még nem nyitották meg a titkos levéltárakat, talán soha nem is fogják követni Németország és a Monarchia példáját; de Morhardt szerint ezekből a szórványosan megjelent dokumentumokból is megdönthetetlenül állapítható meg, hogy nem VII. Edward angol király bekerítési politikája vezetett

elsősorban a világháborúhoz, hanem Franciaország politikája Poincaré, mint miniszterelnök, 1911-ben kezdte meg a háború szervezését és mint köztársasági elnök már kész programot dolgozott ki a béke idején a legközelebb kitörésre kerülő háborúra és midőn Oroszország valóra váltotta Poincaré elnöknek amaz utasítását, hogy „Oroszország dolga a kezdeményező lépést meglenni”, midőn Hartwig, belgrádi orosz követ megteremtette az atmoszférát a szerajevói merénylet számára és a gyilkos golyók elvégezték szörnyű hivatásukat: a francia köztársaság elnöke, külügyminisztere és az egész francia kormány és diplomáciai kar minden eszköz felhasználásával gátolta meg az Ausztria-Magyarország és Szerbia között keletkezett háborús konfliktus békés elintézését.

Poincaré akarta a háborút, várta a háborút és dolgozott a kitörésén; míg Németország és a vérig sértett Ausztria-Magyarország az utolsó pillanatig megfeszített erővel dolgozott a béke fenntartásán.

Soha bűnösre döntőbb módon nem bizonyították be a tett elkövetését, mint ezt most a francia Morhardt teszi.

A francia sárga- és az orosz narancsszínű könyvben közzétett hivatalos okmányok hamisítását szintén bebizonyítja Morhardt és Poincaré kénytelen sajátkezü levelében beismerni a hamisításokat.

Anglia szerepe a világháború kitörésében szintén élénken meg van világítva. Sir Buchanan pétervári nagykövet tagja volt annak az összeesküvő társaságnak, amely Poincaré pétervári időzése alkalmával alakult. Lord Grey angol külügyminiszter angol hidegvérrel várta a fejleményeket és tudatosan mulasztotta el azokat a lépéseket, amelyekkel a békét megmenthette volna.

Sis Edvard Grey szerepéről következőképen ír Morhardt:

— Magatartása e tragikus körülmények mellett annál bűnösebb, mivel ő volt az egyedüli ember Európában, aki a békét megmenthette volna. Midőn az olasz békekísérletet álnokul megghiúsította, bebizonyította, hogy a valóságban csak arra törekedett, hogy Anglia kereskedelmi és ipari riválisát kelepcebe csalja és a veszedelmes konkurenst megsemmisítse. Az angol diplomácia cinikus kitarással valósította meg ezt a programot.

Aki Morhardt könyvét elolvassa, választ kap a legtöbb kérdésre, melyre eddig hiába kerestünk magyarázatot. (N. U. 1925 július 11).

65. Francia szellemi munkások a versaillesi béke revízióját kívánják.

Végre Franciaországban is felébredt a lelkiismeret. Száz ember a szellemi osztályból alá írt egy a milliók lelkiismeretéhez intézett felhívást.

A felhívás így hangzik:

— A világot csupán félreértés választja el a békétől. Az egykori hadviselő nemzetek, különösen Franciaország és Németország között örökössé teszik ezzel azt a harcias szellemet, amely szükségkép az igazságtalanság szelleméből született meg és amely elválaszthatatlan a bosszúállás ösztönétől. Németország közvéleménye mély felháborodással tűri csak a versaillesi békeszerződésnek 227—230., továbbá 231. cikkeit. A német nép nem az anyagi jóvátételi kötelezettségek ellen fordul. Elismeri ezek szükségességét, meghajlik az olyan szabályozás előtt, amelyet nemzetközi magállapodásokkal végre pontosan megállapítanak; de nem fogadja el azt, hogy erőszakkal csikartak ki tőle egy vallomást, amely ellen a versaillesi béke aláírása előtt is, után is szüntelenül tiltakozott. Ez az óriási pör, amelyben az egész emberiség érdekelve van, eredetének bonyolult részletei miatt csupán valamennyi levéltár megnyitása után és csupán egy az államok felett álló törvényszék útján intézhető el. A 231. szakaszt (a háborúért való felelősség elismerését) Németországtól, amint okmányok bizonyítják, erőszakkal csikarták ki és avval a fenyegetéssel, hogy a háborút nyomban folytatják egészen addig, amíg Németországot teljesen meg nem semmisítik. Ma már elmúlt a sommás eljárások ideje, amelyek nem ismernek semmiféle fellebbvitelt. Épp úgy jogellenes egy népet becstelenséggel megbélyegezni, mint ahogy jogellenes egy egyént kontradiktórius eljárás nélkül halálra ítélni. Semmiféle biztonság nem lehetséges a jövőben, ha nem következik be előbb a katonai leszerelés, ami nélkül az anyagi leszerelés sohasem valósítható meg. A 231. cikket meg kell változtatni olyan módon, hogy az valamennyi fel számára elfogadható legyen. Épp úgy meg kell változtatni a szankciókra vonatkozó 227—230. szakaszokat, amelyek a gyűlöletet fenntartják és amelyek a béke végleges helyreállítására nem kevésbé károsak. Ez nem a franciák gyengeségének, hanem csupán becsületességének bizonyítéka és az emberi szolidaritásnak megnyilvánulása. Meg fogja érteni ezt Goethe Németországa? Ezekben a tragi-

kus napokban az európai civilizáció utolsó kártyáit játssza ki. Elveszett, ha ismét egy gyilkos háború kezdődik. (N. U. 1925 július 10).

66. Régnier Paul Eugénie tollából a francia Opinion című folyóirat száma hosszabb cikket közöl: Az újjászülető Magyarország c. a.



Ausztriából jöve Magyarországra, nagy meglepetéssel tapasztalta, milyen óriási eltérés van az osztrákok és a magyarok gondolkodásmódja között. Az osztrákok csak langyosan békétlenkednek azon helyzet miatt, amelybe a szerződések juttatták őket. A magyarok ezzel szemben úgy ágaskodnak, mint a pusztán vágató paripáik és mindenütt, a templomokban, a középületek-

ben, a színházakban, a szállodákban, a házakban, az újsághasábok szélén ott olvasható a háború utáni Magyarország credója: Hiszek Magyarország feltámadásában!

Ausztriában csaknem becsületbe vágó dolog, ha valaki tagja a zsoldos hadseregnek, amelynek fenntartására a saint-germaini szerződés felhatalmazást adott. Magyarországon a nemzeti hadsereg, noha létszámát 35.000 főre csökkentették, általános szeretetnek és tiszteletnek örvend. Budapesten a fegyelmezett és marcona megjelenésű ezredek zenekarral az élükön vonulnak fel és a legkisebb magyar tiszt nagyobb tekintély, mint egy osztrák tábornok.

A polgári osztály, amely sokat szenvedett a proletárdiktatúrától, most erejének tudatára ébredt és szervezkedett a bolsevisták felforgató propagandája elleni küzdelemre. Tormay Cecil, a hírneves regényíró, aki olyan megkapóan írta le a bolsevizált Magyarország martíriumát, több ezer magyar asszonyt tömörített maga köré. Képviselve vannak ebben az egyesületben a társadalom minden rétegének asszonyai, akik azon igyekeznek, hogy házi tűzhelyükben folytatott ténykedésükkel készítsék elő a megalázott és megcsonkított haza újjászületését. Példájukat követték a férfiak is. Megszámlálhatatlan hazafias, vallásos és kulturális társaság alakult, amelyek célja mind az, hogy az ország jövőjén munkálkodjanak. Jelszavuk a Nem! Nem! Soha! T. i. hogy soha nem nyugosznak bele országuk megcsonkításába.

Az osztrákokkal ellentétben a magyarok szilárdan hisznek benne, hogy elkövetkezik "az a nap, amikor sorsuk nem lesz olyan mostoha és amikor Magyarország ismét tekintélyes tényező lesz a nemzetek koncertjében. Ez a szép bizalom nem megvetendő erőnek a forrása. (M. 1925 augusztus 5.)

67. Paul d'Auer a *Journal de Genève* 1925 szeptember 27-iki számában cikket írt: Magyarország esetleg szintén csatlakozni fog Németországhoz c. a.

Bevezetésül megemlíti, hogy a népek önrendelkezési jogát ma már hosszabb ideig korlátozni nem lehet. Így lehetséges, hogy Ausztria csatlakozik Németországhoz, amiből előbb-utóbb világháború keletkezhetik.

Ezt a problémát még teljesebbé teszi annak lehetősége és valószínűsége, hogy Ausztria csatlakozását

előbb-utóbb követheti Magyarország csatlakozása is. Ha nem is formális annexió, hanem szoros alliance, közös külpolitika, katonai egyezmények, esetleges közös hadviselés s addig is teljes vámközösség formájában, így hát számolni kell azzal, hogy Németország Ausztriából hatmillió némettel, majd Magyarországból nyolcmillió magyarral erősödhet.

Tudjuk, hogy a magyarok nem valami nagyon lelkesednek a németekért, akiktől különbözik fajuk temperamentuma, sőt sok érdekük is visszariasztja őket. De már nincsenek Habsburgok és nincsenek Hohenzollernek és ez a magyarok sok aggodalmát mérsékelheti. A csatlakozásra igazában a kényszer hajtáná őket, az a nyomás, amelyet a kis-ántánt rájuk minden tekintetben gyakorol.

Magyarország nem maradhat sokáig szövetségek nélkül. Ott fog keresni szövetségest, ahol talál és el fogja fogadni a legkevésbé rosszat. Így fog Németországra találni. Az osztrák nagynémet kérdés így osztrák-magyar-nagynémet kérdéssé szélesedik ki, amelyik közvetlenül érdekli Franciaországot és a kis-ántántot is. Mindezzel foglalkoznia kell Franciaországnak és a kis-ántántnak is. Ezt a veszedelmet csak úgy lehet kikerülni, ha a kis-ántánt és közvetve Franciaország baráti kezet nyújt Magyarországnak. Ehhez három dolog szükséges:

1. Hozzájárulás a trianoni békeszerződés revíziójához.
2. A magyar kisebbségnek helyzetét biztosítani kell.
3. Jó kereskedelmi szerződéseket kell nyújtani Magyarországnak.

Bizonyos, hogy az első pont keresztülvitele nehéz. Hiszen a kis-ántánt éppen a trianoni béke előnyeinek megtartására alakult. De neki is be kell látnia, hogy csak a revízió vezet tartós békére. Ha a szomszédok visszaadják Magyarországnak az összefüggő színmagyar területeket, megbecsülhetetlen értéket kapnak viszonzásul: nyugalmat maguknak, Németországnak, Magyarországnak, egész Európának. A második pontra nézve elég is volna becsületesen végrehajtani a békeszerződések intézkedéseit. Apponyi tervezetének visszautasítása a Népszövetség részéről Magyarországon kínos izgalmat keltett. Magyarország, mely területének kétharmadrészét elvesztette, érthető érdeklődéssel kíséri fajtestvérei sorsát és azt kellett tapasztalni, hogy a

Népszövetség nem az *audiatur et altera pars* elve alapján ítélte. A Népszövetség e határozattal újra megforgatta kését *az ezer sebből vérző* nemzet szívében.

A gazdasági kapcsolatok mint Magyarországra, mint pedig a három utódállamra előnyt jelentenek, de hasznára volnának az egész világgazdaságnak is. A kis-ántántnak vannak kitűnő államférfiai s ha ezek rendelkeznek megfelelő bátorsággal és bölcsességgel, igen nagy szolgálatot fognak tenni saját maguknak és az egész emberiségnek is. Franciaországnak pedig megmarad a leegyszerűsített nemzet kérdés. Megmaradván befolyása a kis-ántántra is összeegyeztetvén a Duna-medence népeit, emelheti a maga presztízsét.

Szó volt Genfben regionális egyezményekről is. E tekintetben Apponyi híven képviselte nemzetét. Ha az egyezményekben Magyarország nélkül hoznak határozatokat, kevésbé lehet jóállani biztonságukért. De ha számítani akarnak Magyarország bevonására is, akkor előbb-utóbb hozzá kell őket juttatni ahhoz, amit megérdemel. (M. 1925 október 1.)

VI. Norvég vélemény.

68. Frithjof Nansen a Népszövetségről, Magyarországról a békerevízióról és az emberiség jövőjéről így nyilatkozott:

Ismerem Magyarország tragikus sorsát és nincs jóérzésű ember, aki ne a legmélyebb részvétellel nézné azt a nemzeti katasztrófát, amely az utolsó évtized folyamán sorozatosan érte. Tudom, hogy Magyarország vesztette a legtöbbet a háború folytán, hogy elvesztette területének és népességének túlnyomó részét, hogy sok millió magyar került idegen országok uralma alá.

Azt is tudom, hogy a magyarok, ha jogilag és forma szerint el is fogadták ezt a békét és aláírásukat tiszteletben is tartják, lélekben nem hajlandók örök időkre megnyugodni a mai helyzetben és minden erejükkel igyekezni fognak a békeszerződés megfelelő módosítását elérni. Ez a törekvés egyébként más országokban is megvan, amelyek a békeszerződések egyes rendelkezéseit igazságtalanoknak tartják.

Azok, akik azt mondják, hogy a legújabb békeszerződések megváltoztatásáról szó sem lehet és ezek örök időkre szóló szabályokat képeznek és a paragrafusaikban leírt rendelkezések örökre érvényben fognak maradni, azok nem ismerik, vagy nem akarják ismerni a történelem eddigi folyását. Akik így gondolkoznak, azok, ha logikusan akarnak beszélni, legfeljebb azt mondhatják, hogy ők nem fognak soha hozzájárulni ezeknek a békeszerződéseknek megváltoztatásához. Ez ériheió és világos beszéd. Az emberiség története azonban azt mutatja, hogy ha bizonyos — bár nemzetközi szerződések által biztosított — helyzetek tarthatatlanokká válnak, akkor ez a körülmény előbb vagy utóbb háborúra vezet, hacsak az érdekelt hatalmak még nem találják a differencia békés elintézésének lehetőségét.

A világháború megmutatta, hogy a föld ma már egy gazdasági egészet képez és lokalizált háborúk ma már nehezen képzelhetők el. Abban a differenciában tehát, amely ma vagy a jövőben két hatalom között felmerülhet, az egész világ érdekelt fél, ha nem is közvetlen háborús veszély formájában, de gazdasági kölcsönhatások folytán. Egy ország határain belül jogrend alatt azt értjük, hogy a különböző egyének vagy csoportok között felmerült differenciákat nem az ököl, hanem egy felsőbb hatalom intézi el a jogi formát öltött közvélemény szabályai alapján. Mert a jog nem egyéb, mint jogi formához jutott közvélemény.

A közvélemény kialakulásának előfeltétele a közönység. A világ közönysége most van kialakulóban és ennek a kifejeződési folyamatnak egyik stádiuma a Népszövetség. Ha ez a közösség megfelelően kialakul, lesz egy hatalmas közvélemény, amely meg fogja találni annak is a módját, hogy jogszabállyá szilárduljon. Akkor azután meg lesz a nemzetközi jogrend is, az a jogrend, amely a nemzetközi differenciák, békés elintézését — ha kell, hatalmi szó árán is — biztosítja.

Ahhoz azonban, hogy a Népszövetség ennek a nemzetközi közvéleménynek hű kifejezője lehessen, feltétlenül szükséges, hogy Németország és az Amerikai Egyesült-Államok is tagjai legyenek a Szövetségnek. Németország és Amerika nélkül nincs igazi Népszövetség és amíg nincs igazi Népszövetség, addig nincs biztos lehetőség a nemzetközi konfliktusok békés elintézésének kényszerű biztosítására, addig állandóan az emberiség feje felett lebeg egy új világháború Damokles-kardja. Hogy pedig mit jelent egy új világháború, arról csak annak lehet fogalma, aki a pusztító eszközöknek háború utáni fejlődését ismeri. Egy új háború a világgazdaság és emberi civilizáció teljes megsemmisülésére vezetne, már pedig ez az új háború feltétlenül bekövetkezik, ha nem sikerül belevonni a Népszövetségbe a föld összes nagy nemzetét, ha nem sikerül az eredetileg igazságtalanul rendezett, vagy idők folyamán tarthatatlanná vált nemzetközi viszonylatok békés korrekcióját biztosítani, vagyis ha nem sikerül nemzetközi jogrendet teremteni.

Ez azonban sikerülni fog, mert ettől függ az emberiség jövője. Az emberiség pedig élni akar és meg fogja találni az emberi közösségnek, az emberi szolidaritásnak, az emberi egységnek azt a gyönyörű világát,

amelyet velem együtt annyi kutató lélek keres. Ez lesz a legszebb, a legnagyobb felfedezés, ez lesz az igazi Északi sark, mely felé az emberiség legjobbjainak lelki iránytűje már ma is mutat. (U. 1925 július 12.)

69. Frithjof Nansen újabb nyilatkozata a Népszövetség munkásságáról és jövőjéről így hangzik:

Hiszek a Népszövetség fejlődési lehetőségében, szilárd meggyőződésem, hogy a Népszövetség meg fogja közelíteni egykor azt az eszményt, amely előttünk lebeg, akik a gondolat megteremtői vagyunk, akik reméljük az emberiség jobb jövőjét. Természetesen sohasem lesz tökéletes intézmény, ezzel is tisztában kell lennünk.

Nekünk a népszövetségi gondolat meggyőződéses harcosainak nyíltan be kell vallanunk, hogy még messze vagyunk attól, amit a Népszövetség fogalmában elképzelünk s amit meg akarunk valósítani. Ha azonban nem hinnénk szilárdan a Népszövetség fejlődési lehetőségében, szükségszerűen kételkednünk kellene az európai népek és az európai kultúra jövőjének sorsában. Megrendíthetetlen meggyőződésem, hogy a Népszövetség képes lesz Európa jövőjének és kultúrájának megmentésére. Világos, hogy ez a vélekedésem csak annak a Népszövetségnek szól, amely már leküzdötte a kezdet nehézségeit és a fejlődés bizonyos pontjára eljutott. A legnagyobb fogyatkozás, amelyet ma tapasztalunk a Népszövetségnél, az a körülmény, hogy nem teljes intézmény, hanem csonka. Amíg Európa két nagy állama Németország és Oroszország nem csatlakozik hozzá, nem lehet elvárunk azt az áldásos működést, amelyet kívánunk. Igen fontos és kedvező lenne, ha az Amerikai Egyesült-Államok is belépnének a népszövetségbe, de ez szerintem nem feltétlenül szükséges. Az európai államok Amerika nélkül is megoldhatnák a bennünket érintő kérdéseket és elejét vehetnék a viszályoknak.

Más a helyzet Németországgal és Oroszországgal szemben. Ami az utóbbit illeti, mindaddig nem számíthatunk Oroszország társulására, amíg ott a bolsevikiek uralkodnak. A kormányrendszerek azonban nem tartanak örökké, a bolsevik rendszernek legkevésbé lehet jövője. Oroszország egyszer majd a Népszövetség tagja lesz, mert hiszen nem mondhat le tartósan a Népszövetségben való részvételről és a Népszövetségnek is szüksége van erre a világrészre. Amit

mondunk, még inkább érvényes a Német birodalomra. Németország csatlakozását feltétlenül szükségesnek tartjuk és pedig Németország szempontjából is. Közelfekvő, hogy sok kérdést, amelyek Németországgal bizonyos összefüggésben vannak, a Népszövetség kebelében könnyebben lehet megoldani. Ha Németország maga is tagja a Népszövetségnek s ennek keretében képviselheti érdekeit, akkor a helyzet, véleményem szerint, Németország javára változik meg. Németországnak tehát szüksége van a Népszövetségre s minékünk is szükségünk van rá, mert amíg a népszövetség csonka, nem oldhatja meg a legfontosabb kérdéseket, aminő például a leszerelés. Hiszen a Népszövetség határozatai csak saját tagjait kötelezik, tehát, hogy a határozatoknak foganatjuk legyen, valamennyi európai országnak a tagok közé kell sorakoznia. A Népszövetség még sok kívánnivalót hagy hátra. Merem állítani azonban, hogy már ma is jobban dolgozik, mint pár évvel ezelőtt, hogy a helyzet állandóan javul és hogy a legyőzött államok is, amelyekkel saját mérlegelésük szerint többrendbeli méltánytalanság történt, jóban is részesültek a Népszövetség részéről. Utalok Ausztria és Magyarország szanálására, amely lehetővé tette ezeknek az államoknak gazdasági újjáépítését és megkímélte őket az összeroppanástól s az ennek nyomán bekövetkező felfordulástól. A Népszövetség tevékenysége nem szorítkozhatik természetesen tisztán a gazdasági istápolásra, különösen akkor nem, amikor óriási fontosságú kérdések várnak megoldásra. A Népszövetség nem térhet ki a politikai kérdések elől sem. Ilyen probléma a kisebbségi kérdés is. Nem lehet tagadni, hogy Közép-Európa állapota messze vannak attól, amit ebben a vonatkozásban kielégítőnek mondhatnánk, különösen ami Romániát, illetve Erdélyt illeti.

A Népszövetség a legnagyobb jóakarattal sem tud itt máról holnapra rendet teremteni, mert hiszen ne feledjük, hogy a Népszövetség maga is nehéz helyzetben van. Nem riaszthatja el magától megfontolatlanul ezeket az államokat, gondolnia kell arra is, hogy fellépése esetleg nem lenne kedvező a megoldandó kérdésre, továbbá, hogy tekintélyét nem éppen erősítenék meg azok a következmények, amelyeket föllépése ezekben az államokban maga után vonna, mert ezek az országok épügy, mint a Népszövetség többi tagjai, féltékenyen őrzik saját felségjogaikat s igen hamar azok

megsértésének fogják fel, ha ügyeiket tárgyalja. Ezek arra hivatkoznak, hogy bizonyos ügyek, így különösen azok, amelyek a kisebbségi kérdéssel kapcsolatosak, saját benső politikai ügyeik, amelyeknek elintézése tisztán az ő külön feladatuk.

Szembe lehetne velük szegezni természetesen a békeszerződés határozmányait, amelyek a kisebbségek érdekeinek és jogainak épségben tartásával a Népszövetséget bízták meg, de a gyakorlatban számolni kell ezeknek az államoknak elfoglalt álláspontjával is, úgyhogy a ma fennálló sérelmes helyzetet csak időmultán lehet megszüntetni. Ismételten hangsúlyozom, hogy szilárdan hiszek a Népszövetség mai viszonyainak tényleges megjavulásában, hiszek abban az időben, amikor majd az egyes népek és országok viszályait nem fegyverrel, hanem a Népszövetség útján, illetve nemzetközi törvénykezés útján intézik el. A nemzetközi törvénykezésnél a hágai nemzetközi döntőbíróásra gondolok. Hiszem, hogy a békeszerződések által előidézett igazságtalanságok és tévedések ezen a békés módon megfelelően jöváthetők. (U. N. 1925 szept. 27.)

RÖVIDÍTÉSEK:

Bp. H. = Budapesti Hírlap.
K. Sz. = Kálvinista Szemle.
M. = Magyarország.
N. U. = Nemzeti Újság.

P. H. = Pesti Hírlap.
Sz. = Szózat.
U. = Újság.
U. N. — Új Nemzedék.

VII. A német közvélemény.

70. Wilhelm Kronprinz: „Ich suche die Wahrheit! Ein Buch zur Kriegsschuldfrage” (Stuttgart u. Berlin 1925. 396.1.) cím alatt megjelent könyve (A háborús bűnösség kérdéséről) hű tükre a német közvéleménynek.

Ki és mi okozta a világháborút? Ez a kérdések kérdése tizenkét év óta. Ez a sarkpontja a világirodalom vitairodalmának a világháború körül, mint ahogy a „háborús bűnösség” az alapja a versaillesi békediktátumnak.

A 231. § azt mondja, hogy „az egyesült és társult hatalmak kijelentik és Németország elismeri, hogy Németország és szövetségesei, mint a háború okozói, felelősek minden veszteségért és kárért, amit a szövetségesek a rájuk kényszerített háborúban szenvedtek”.

Ezt a németek és szövetségesei sohasem ismerték el, sőt sokszorosan megcáfolták; viszont az úgynevezett „győztes hatalmak” hivatalosan még mindig ragaszkodnak ehhez a kijelentéshez, jól tudván, hogyha a békekötés alapja összeomlik, összedől a ráépített alkotmány is,

A háborús felelősség felett vívott irodalmi háborúban újabban megjelent ez az érdekes könyv főcélja Németország a háborúért való felelősségének megcáfolása, mit nem vitázó szavakkal, hanem történelmi tények elősorolásával és okiratok bizonyító erejével kíván elérni.

Cáfolatának éle a versaillesi béke háborús felelősségének megállapítása és az azt megokoló 1919. június 16-iki francia jegyzék ellen irányul, melyben az van kimondva, hogy a háborút Németország akarta és szándékosan idézte elő s erre a hamis vádra alapították a győztes államok az ő megtorló ítéletüket.

A német trónörökös bebizonyítja, hogy Németország nem akarta, sőt kerülte a háborút és kimutatja a kiadott történelmi okmányok alapján, hogy Franciaország

és Oroszország kormányai az 1914. évi háborút, ha nem is szándékosan idézték elő, de már sokkal előbb előkészítették, kívánták és szabadjára bocsátották.

Állításai bizonyítására végigmegegy az utóbbi fél-század történetén, az 1870. francia-német háborút



Belges!
Voudriez-vous signer cette paix?
C'est la même que vous voulez imposer à la Hongrie!



Belgium trianoni térképe.

befejező frankfurti békekötéstől az 1914. világháborúig és lépésről lépésre kimutatja, hogy Németország nem kívánt új háborút, sőt mindig igyekezett Franciaországot kiengesztelni; de a francia revanchepolitika lehetetlenné tett minden kibékülést. II. Vilmos császár nemcsak személyes előzékenységével, de gyarmati kérdésekben

nagy engedményekkel és támogatással is igyekezett a francia gyűlöletet leszerelni; de ez lehetetlennek bizonyult.

Franciaország politikáját mindenben a Németország ellen szított gyűlölet és bosszú irányította. Ezért kötöttek szövetséget Oroszországgal, ezért akarták alattomos úton (megvesztegetéssel) eltéríteni Itáliát a hármasszövetségtől, megnyerni Anglia támogatását, felbujtani Németország és Ausztria-Magyarország ellen a balkáni szlávokat, oláhokat stb. Miután a tengeri hatalmát féltő Angliát is sikerült szövetségükbe vonni és Németország bekerítését (Einkreisung) teljessé tenni, elérkezettnek látták az időt a leszámolás siettetésére. Egyenesen támadni nem akartak, hanem gondoskodtak arról, hogy Németországot hátulról támadják meg, illetőleg hogy szövetségese, az Osztrák-magyar monarchia ellen indítandó szerb támadás által kényszerítsék bele a háborúba.

Ennek az alattomos és ördögi fufanggal kieszelt politikának volt eredménye a balkáni szövetség 1912-ben, melyet Oroszország égisze alatt kötöttek — elsősorban Törökország, másodsorban a dunai Monarchia ellen. Ennek a folytatása volt a nagyszerb nemzeti törekvések támogatása, felbujtogatása. Ennek következménye volt a szerajevói gyilkosság, amiről bebizonyult, hogy nemcsak a szerb, de az orosz kormány is előre tudott róla s hogy az sem volt tulajdonképpen egyéb, mint a francia revanchepolitika előre megfogalmazott haditervének gyújtószinórja, mely a Németország körül céltudatosan elhelyezett tűzagnak egyikét felrobbantotta.

A francia bekerítő politikának ezekre a tekervényes útvesszőire már Nitti s a francia Fabre-Luce is rámutatott, de a német trón rökös megállapításai, az idézett akták bizonyító erejénél fogva, jelentős és döntő előhaladás a háborús felelősség tisztázása kérdésében.

„Poincaré és Izwolszki” c. fejezetében bebizonyítja, hogy Oroszország és Franciaország készítették elő és idézték fel a világháborút, mert e két állam csak ilyen általános háború által remélhette céljai elérését: Franciaország Elzász-Lotharingia visszaszerzését, Oroszország a tenger-szorosok és Konstantinápoly elfoglalását.

Oroszországnak 1909-ben Bulgáriával kötött katonai egyezsége (mely tulajdonkép politikai szövetség volt) kimondja, hogy „a balkáni szláv államok magas eredménye csak Oroszországnak Németország és Ausztria-Magyarország ellen viselt háborúja által valósítható

meg.” Franciaországban is tudta mindenki, hogy Elzász-Lotharingiát csak háború által szerezhetik vissza. Oroszország is csak háború által remélhette a tenger-szorosok és Konstantinápoly megszerzését. Ezzel szemben Németországnak és Ausztriának nem voltak területi aspirációi s nem volt érdekükben a háború.

Poincaré francia elnök a Balkán-háború kitörésekor kijelentette a párisi orosz követnek Izvolszkinak, hogy ha Szerbia és Ausztria között összeütközésre kerül a sor, mely nem lokalizálható, Franciaország Oroszország irányában teljesíteni fogja szövetségi kötelezettségét.

Ez a biztosítás annál nevezetesebb, mert a balkáni háború után nem Ausztria akarta a status-quot megzavarni, hanem Szerbia, mely adriai kikötőt követelt.

Az 1912. harckeverés előjátéka volt az 1914-iki katasztrófának, mely Franciaország ösztönzésére már akkor rázúdult volna Európára, hogyha Oroszország már befejezte volna hadikészületét s a két szövetséges biztos lett volna Anglia beavatkozásáról.

Franciaország ismételt biztatása felhívás volt Oroszország beavatkozására.

Izvolszki jelentései bebizonyítják, hogy Franciaország már 1912-ben szilárdan el volt határozva, hogy Oroszország jeladására megtámadja Németországot, ha osztrák - szerb összetűzés esetén Oroszország megtámadja Ausztriát és Németország szövetségesének segítségére indul.

II. Vilmos császár a Balkán-háború idején Ausztriára mérséklően hatott, mert semmiként sem akart háborúba keveredni két ponton (midőn Anglia is valószínűen az ellenfelek mellé állott volna) Albánia és Durazzo miatt, melyet Szerbia kikötőül kívánt az Adria partján.

Poincaré szentpétervári (1912) látogatása után Oroszország még szorosabban szövetkezett egy tengeri konvenció által Franciaországgal, mely 1914 júniusban Angliával kötött tengeri egyezményével haditervét a központi hatalmak ellen tökéletesítette. A hadak útját Szaszanov orosz külügyminiszter 1913 május 6-án Hartwig belgrádi orosz követhoz írott levelében azzal jelölte meg, hogy „Szerbia ígéretföldje a mai Osztrák-magyar monarchia területén fekszik, nem pedig ott, ahová törekszik (Macedóniában), melynek útjában a bolgárok állanak.”

A hármas ántánt egymással kötött szerződésai s a nagyszerb aspirációk oly sok puszkaporos hordót helyeztek el a hármas szövetség körül, hogy egy szikra

is elég leend, nem egy akkora fáklya, mint a szerajevói gyilkosság, hogy a világot lángbaborítsa.

A szerajevói gyilkosság fölrobbantotta az aknákat. II. Vilmos császár az osztrák ultimátumra adott szerb válasza ezt az oldaljegyzetet írta: „Ez több, mint amit várni lehetett. Nagy erkölcsi eredmény Bécs számára. Ezzel elesik az ok a háborúra. Emiatt Giesl nyugodtan Belgrádban maradhatott volna.”

Mégis Németországot vádolják, hogy ő akarta a háborút, mert nem akadályozta meg Ausztriát az ultimátum elküldésében, mely osztrák ellenőrzést kívánt a trónörökös-pár gyilkosának szerb bűnpörében.

Hogy Ausztriának volt oka és joga erre: bebizonyosodott azok által a szerb leleplezések által, hogy a trónörökös-pár elleni gyilkos merényletet a szerb vezérkar hírszerző osztályának főnöke, Dimitrievics Dragutin ezredes rendezte és a gyilkosokat ő küldötte ki. Dimitrievics ezt maga megvallotta 1917-ben a szaloniki perben, melyet a „Fekete kéz” ellen folytattak, a Sándor akkori szerb trónörökös ellen tervezett merénylet ügyében, ami miatt Dimitrievicset kivégezték. Megvallotta, hogy a szerajevói gyilkosságról előzetesen tudott a belgrádi orosz katonai attasé, Hartwig orosz követ, Pasics miniszterelnök, sőt maga a trónörökös is. Megerősítették ezt azóta más szerb közlemények, maga az akkori szerb kultuszminiszter Jovanovics Ljuba, mint szintén beavatott klasszikus tanú, elmondván, hogy Pasics egy hónappal a merénylet előtt közölte a tervet minisztertársaival.

Milyen vakmerő hazugság ezzel szemben az osztrák ultimátumra adott válaszban Pasics ama kijelentése, hogy „a királyi kormányt kínosan lepte meg az az állítás, hogy a szerajevói merénylet előkészítésében szerb alattvalók is részesek lennének”.

A szerb kormány a gyilkos merénylet után sem tett semmi lépést a gyilkosok elfogatására. 25 nap telt el az ultimátumig s így az osztrák kormány csak úgy remélhette a szerb gyilkosok bünténye megtorlását, ha ellenőrzi a vizsgálatot. A követelés teljesen jogos volt.

A francia M o r h a r d t „L e s p r e u v e s” c. művében maga is elismeri, hogy az osztrák ultimátum a szenvedett sérelemhez képest nagyon mérsékelt volt, sokkal mérsékeltbb, mint pl. a szövetségesekké Görögországhoz, hogy a királyt elűzni és a háborúba belépni kényszerítsék. A francia E b r a y A l e i d is azt

mondja A piszkos béke (La paix malpropre) c. művében, hogy „ha az ember az osztrák okmányokat olvassa a háborúról, arra a meggyőződésre jut, hogy a Monarchia létérdekében volt megtámadva és hogy elemi kötelessége volt magát védelmezni akár megelőző háborúval is.”

Kétségtelen tény, hogy Ausztria és Németország a szerb konfliktust lokalizálni akarták.

Ezzel szemben Poincaré elnök 1914 július havában Viviani külügyminiszterrel Szentpétervárra sietett s ott az orosz külügyminiszterrel és az angol követtel tárgyalásokat folytatva védelmükbe vették Szerbiát Ausztria ellen és erre nyomást gyakoroltak. Igaza van a francia Morhardtnak, hogy a pétervári és revali táviratok által (1914 július 22, 24.), melyeket az orosz és francia követekhez intéztek, a hármastól hatalmas ságai a gyilkosság hivatalos védelmezőiként léptek fel. Így indult meg „a háború az igazságért.”

A cár 1914 július 27-ikén azt táviratozta a szerb régens-trónörökösnek a békés megoldás reményének kifejezése után, hogy „biztos lehet Fenséged, hogy Oroszország Szerbia sorsa iránt semmi esetre sem marad érdektelen”. Ez felszabadította Szerbiát a háborúra.

Németország ezekkel szemben hiába erőlködött a béke fenntartására, az elindított lavinát feltartóztatni többé nem lehetett.

A német trónörökös könyve az igazság feltámadásába vetett reménnyel végződik. A versaillesi béke erős sziklakő alá temette ugyan, de az igazság, melyet erőszak megölt, előbb-utóbb feltámad. „Nincs béke igazság nélkül” írta (1924 novemberben) az azóta elhunyt angol Morei, hozzátéve, hogy „a Németország egyedüli bűnösségéről szóló legenda kezdete minden gonoszának, tragédiája a meggyalázott igazságnak és tragédiája Európának, mely ismét háborúra készül.”

Az igazság felszabadítására az első követelmény a versaillesi béke 231. §-a s az azt megokoló jegyzék ünnepies visszavonása. Ez elengedhetetlen feltétel Németország belépéséhez a Népszövetségbe. Megbélyegzett homlokkal nem lehet tisztességes társaságba menni.

A becsület visszaállítása csak erkölcsi elégtétel lenne, míg az igazság végkép nem győzedelmeskedik a hazugság fölött, mely a versaillesi békét sugallta.

(Szádeczky K. Lajos: Bp. H. 1925 nov. 8. sz. „A háború bünszerzői”.)

Befejezés.

A béke előzményeiről, a békekötések módjáról és igazságtalanságairól, kíméletlen, bosszúálló kegyetlenségeiről szóló külföldi (ántánt) kritikák nyilván hirdetik, hogy a párisi békék elhibázott, kontár művek, ú. n. „papírrongyok”. Szövetségesek és munkatársak mutatták ki azt is, hogy nagy részük kivihetetlen és nemcsak a legyőzöttek, hanem a győzők számára is kárhozatos. Az orvoslásra is tesznek javaslatot s abban mindannyian megegyeznek, hogy a revízió nélkülözhetetlen, elkerülhetetlen.

Mi is ebben bízunk, reménykedünk, ezt óhajtjuk elérni és annak megvalósítására mindent el kell követnünk. Egyelőre egyebet alig tehetünk, mint a meggyőzés, a mi igazságunk hirdetése, a propaganda eszközei felhasználását. A fennebb ismertetett művek biztató előjelek arra, hogy a jobb belátás terjedni kezd világszerte, — még Franciaországban is.

Igaz, hogy egy-két fecske még nem csinál tavaszt, de az előhírnököket követik a többiek és a tavasz mégis csak elkövetkezik.

Az igazság elindult s előbb-utóbb megérkezik.

Befejezésül még hangsúlyozzuk a következőket:

Minden szerződés kétoldalú jogi egyezség, mely mindkét felet egyaránt kötelez.

A trianoni békeokmány egyoldalú írásmű, mely Magyarország megkérdése, hozzászólása nélkül készült. Midőn azt a magyar békedelegációnak átnyújtották, a küldöttség elnöke, gróf Apponyi Albert óvást emelt és népszavazást kívánt.

Midőn azt a magyar nemzetgyűlés elé terjesztették elfogadás végett, Millerand francia miniszterelnök kísérő levelében határkiigazításokat ígért. Ez volt a csalétek, mellyel a magyar nemzetgyűlést reábírták a ratifikálásra. Briand francia miniszterelnök 1921 január 7. a francia kamarában kijelentette, hogy a trianoni béke

nem tökéletes munka, mely beleütközik a realitásokba. Magyarország határainak megállapítása bizonyos érdekeket sért és azért igazításokra lesz szükség. Balfour lord az angol alsóházban 1921 április 20. beismerőleg jelentette ki, hogy a határok megállapítását kidolgozó urak éppen olyan csalatkozhatok voltak, mint a többi emberi lények.

A határkiigazító bizottság azonban a kilátásba helyezett ígéretek nem teljesítette. Az égbekiáltó igazságtalanságok tovább is fennmaradtak. Magyarok milliói maradtak elszakítva nemzetüktől. Az utódállamokat elválasztó határvonalak nemcsak falvakat vágtak el szántóföldjeiktől, hanem gazdasági udvarokon, belső-ségeken, bekerített vadaskerteken vezetnek keresztül, elvágva a birtokos lakóhelyét földjétől, úgyhogy ezáltal az két ország között lebeg, félig-meddig hazátlanul.

Ilyen erőszakos, igazságtalan békébe és határ- rendezésbe hogy nyugodjék bele a megkárosított fél?!

Az erkölcsi kötelezettség hiányában mégis igyekeztünk a békekötés terheit elviselni abban a reményben, hogy az ellenfelek is teljesíteni fogják kötelezettségeiket elszakított véreink, az ú. n. nemzeti kisebbségek irányában. E tekintetben várt reánk a legkeservesebb csalódás. Az ezeréves Magyarország elszakított területéből nagyranőtt utódállamok a békeszerződés rájuk rótt kötelezettségeit nem hogy teljesítenék, hanem annak lábbal tapodásával a legkíméletlenebb üldözést tanúsítják a hozzájuk csatolt magyar lakosággal szemben.

Még a békekötés előtt, a fegyverszüneti erőszakos megszállás idején hűségesküt követeltek a magyar hivatalnokoktól s tömegesen utasították ki azokat. Az oláhok már 1919 tavaszán katonai erővel elvették a kolozsvári egyetemet és tanárait elűzték otthonukból. A nem Erdély területén születtek számára feltalálták az ú. n. „repatriálást* s erőszakkal expatriálták őket. Folytatták a kiüldözést azután is, miután a békeszerződés kimondotta, hogy minden lakos annak az országnak polgárává válik automatische, melyben a békekötés idején lakott. Száz- ezreket űztek ki így otthonukból, elsősorban a tisztviselőket, ezáltal megszabadulni óhajtván a nyugdíj- fizetés kötelezettségétől is. A magyar állam súlyos pénzügyi terheinek ez egyik főoka, nem hagyhatván éhenpusztulni el kiüldözött fiait.

A magyar tisztviselők kiüldözése után a benn- szülött magyar földbirtokosokat, földreform ürügye alatt,

megfosztották földbirtokaiktól. A magyar birtokosokat tehát deposedálták és földjeiket szétesztották maguk között. Elkobozták az egyházak, iskolák földbirtokait is, létalapjukban támadván meg azokat.

Azután rákerült a sor az iskolák elkobzására, bezárására, az egyházak üldözésére, a magyar nyelv minden téren elnyomására, lehetetlenné teendő a magyar kultúra és nemzetiség maradását. A denacionálás folyik minden vonalon, még az Amerikába kiüldözés leleplezett módszerével is.

Hiába volt minden jogorvoslatkeresés, — még a Népszövetség fóruma előtt is. A magyar nép üldözötté és jogfosztottá vált ezeréves hazájában.

Emiatt a magyar nemzetgyűlésen legújabbán (1925. okt. 28.) nyíltan fölvetették és megvitatták azt a kérdést, hogy érdemes-e tovább is bennmaradni a Népszövetségben? A nemzetgyűlés többsége egyelőre a várakozás álláspontjára helyezkedett, azt remélve, hogy a locarnoi egyezség, a francia és német biztonsági szerződés megkötése után, mely a versaillesi béke revízióját jelenti, talán rákerül a sor a trianoni béke revíziójára is.

Európa békéje nemcsak a Rajna vonalán fordul meg, hanem Kelet-Európa pacifikálásán is. Itt gyökeres és alapos orvoslásra van szükség. Egy pártatlan, nemzetközi, főként semleges államok részrehajlatlan polgáraitól álló bizottság volna hivatva (a helyszínén tanulmányozva) megállapítani a jogos kívánalmakat és módokat, melyek által a trianoni béke igazságtalanságai és az azok ellen elkövetett sérelmek orvosolhatók lennének. Ilyen bizottság tudná megállapítani azt a rengeteg anyagi, szellemi és erkölcsi kárt, melyet a trianoni béke és annak következményei okoztak egyeseknek, családoknak, egyházaknak, iskoláknak, az európai kultúrának, humanizmusnak, a civilizációnak s az erkölcsi világrendnek.

A mi évezredes, most letiport nemzetünk, mely századokon át annyi vért és életet áldozott a nyugati civilizáció védelmében, nem kíván egyebet, mint igazságot, tudván azt, hogy az igazság felszabadít.

Veritas liberabit!

TARTALOM.

	Lap
Előszó	3
Bevezetés.....	5

I. Angol és amerikai kritikák:

<i>Keynes</i> J. M.: A béke gazdasági következményei.....	11.
„ „ „ A békeszerződés revíziója.....	12
<i>Lansing</i> Róbert: A béketárgyalások.....	13
Angol kritikák a londoni parlamentben.....	14
Az amerikai unitáriusok Erdély állapotáról.....	17
A í'ef. Presbiteri Szövetség Erdély helyzetéről.....	24
<i>Cornish</i> Louis: Transylvania in 1922.....	32
<i>Birkhill</i> Robert: A háború magvai.....	33
A Vallási Kisebbségi Jogok Amerikai Nagybizottsága Erdélyről	35
Sir William <i>Good</i> : A békeszerződés revíziójáról.....	38
Rev- dr. G. A. Frank <i>Knight</i> : A békeszerződésről.....	39
<i>Colligan</i> J. H.: Erdély balkánizációja.....	43
<i>Snowden</i> és <i>Henderson</i> angol miniszterek a békerevízióról.....	45
<i>Coolidge</i> é.-a. elnök nyilatkozata a békerevízióról.....	46
Å Presbiteri Világszövetség kongresszusa Erdélyről.....	46
<i>Heyking</i> báró: A fajok türelmetlensége Európában.....	47
<i>Smuts</i> délafrikai miniszterelnök a paktumról.....	48
<i>Asquit</i> angol miniszterelnök a békerevízióról.....	48
<i>Wheipiey</i> amerikai publicista Magyarországról.....	49
<i>Birmingham</i> G.: Vándorút Magyarországon.....	51
<i>Maurice</i> F. tábornok a leszerelésről.....	55
<i>Strachey</i> Leo az amerikai álláspontról.....	56
<i>Amerikai</i> levélíró a békerevízióról.....	56
<i>Mac Donald</i> v. angol miniszterelnök a revízióról.....	57
<i>Grey</i> Edvard angol külügyminiszter emlékirata.....	57
<i>Birinyi</i> K. Lajos: Magyarország tragédiája.....	58
<i>Troubridge</i> E. angol tengernagy Magyarországról.....	67
Sir M. <i>Bunsen</i> Magyarországról.....	68
<i>Baldwin</i> angol miniszterelnök a locarnói konferenciáról	69
<i>Garvin</i> J. a trianoni békéről.....	70
<i>Maciarland</i> : Az erdélyi egyházakról.....	72
<i>Beazley</i> R. és <i>Toynbee</i> a kis-ántántról.....	73
<i>Durham</i> Edith: A szerajevói büntényről.....	74

II. Francia védekezés:	
<i>Tardieu</i> Andrée: A béke.....	80
III. Olasz támadások:	
<i>Nitti</i> Francesco: Nincs béke Európában.....	86
Európa hanyatlása.....	87
Európa tragédiája.....	89
„ nyilatkozata Magyarországról.....	92
A béke.....	95
<i>Ferrero G.</i> : A béke tragédiája.....	99
<i>Bencwenga R.</i> : A törhetetlen bástya.....	101
Egy előkelő külföldi Magyarországról.....	101
<i>Belloni, Giannini</i> és <i>Tamaro A.</i> Európa helyzetéről	104
<i>Buratti V.</i> Magyarországról és a békerevízióról.....	106
<i>De Ambrosi M.</i> „ „ „	107
IV. Lengyel rokonszenv:	
A cseh-orsz korridor veszedelme.....	110
<i>Zdziechowski M.</i> : Magyarország tragédiája.....	110
<i>A. Dorien</i> : A közös határ Magyarország és Lengyelország közt.....	111
<i>Lg. Stamirowski</i> : Egy európai közép-ántántról.....	111
V. Francia békehangok:	
<i>Jean-Desthieux</i> : Nincs béke.....	113
<i>Tisseyre Ch.</i> : Csonka-Magyarország.....	115
„ újabb nyilatkozata.....	118
<i>Fabre-Luce A.</i> : A győzelem.....	119
<i>Ebray A.</i> : A piszkos béke.....	122
<i>France Anatol</i> : A békeszerződésről.....	123
<i>Morhardt M.</i> : Bizonyítékok a háború bünszerzőiről	123
Francia szellemi munkások felhívása.....	132
<i>Régnier P.</i> : Az újjászülető Magyarország.....	133
<i>D'Auer P.</i> : Magyarország csatlakozása Németországhoz.....	134
VI. Norvég vélemény:	
<i>Nansen</i> Frithjov: A Népszövetségről.....	137
.....	139
VII. A német közvélemény.	
<i>Wilhelm</i> Kronprinz: A háborús bűnösségről.....	142
Befejezés.....	148

Ez a térkép minden leírásnál jobban feltűnteti Magyarország tökéletes földrajzi egységét. Van-e még ország, melynek határai világosabban vannak kijelölve a természettől?

